Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

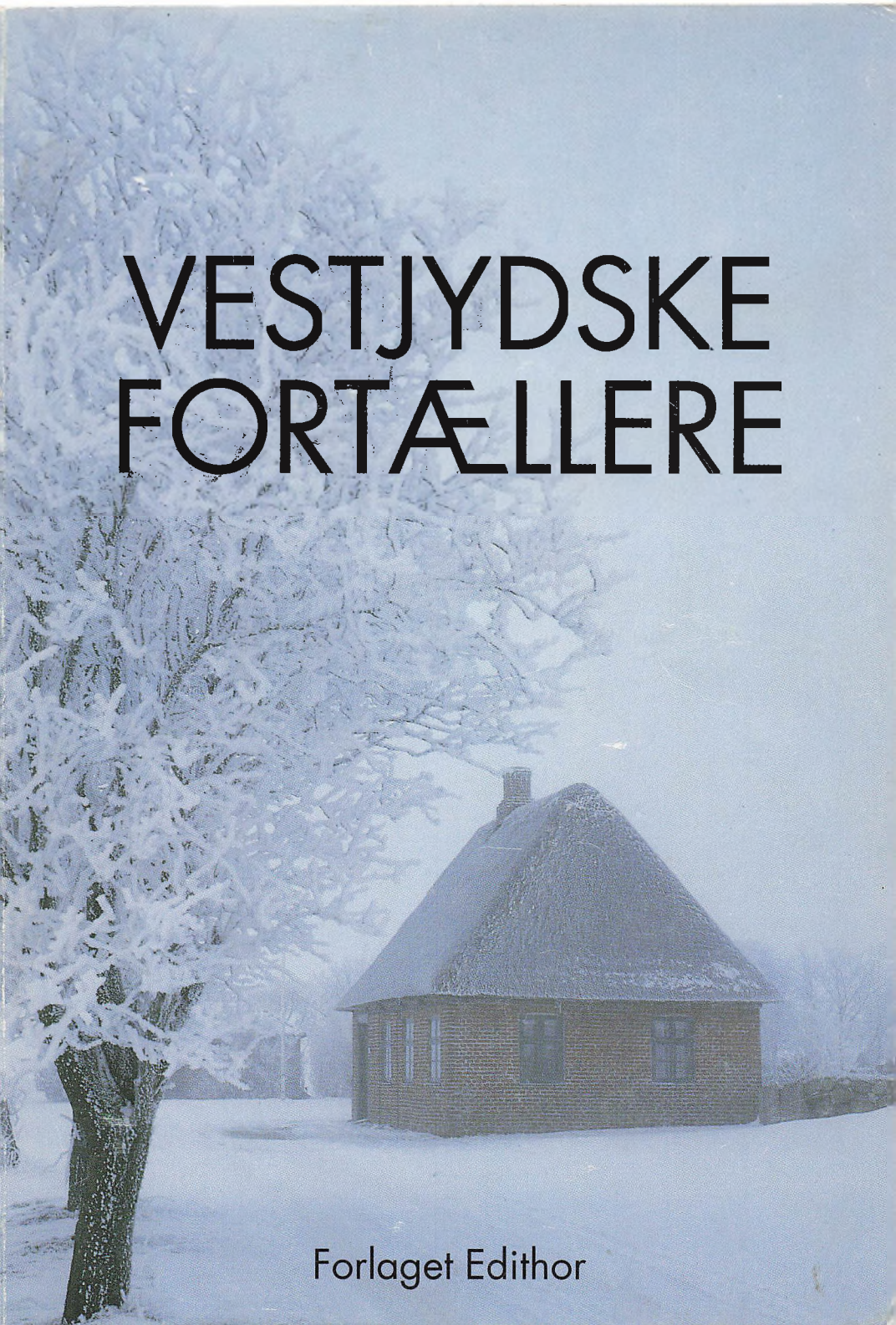

Forlaget Edithor

VESTJYDSKE FORTÆLLERE

Thyge Clausen

Vestjydske fortællere 1992

Redaktion: Thyge Clausen
Gerald Langgaard
Kr. Johs. Christensen

Sats og tryk: P. E. Offset & Reklame A/S

ISBN 87-984273-2-6

Forlaget Edithor
Tømrervej 9
6800 Varde
Tlf. 75 22 58 22

Vestjydske fortællere

Forord 2

Kystradioen 3
af Henning Thøjsen

Højspænding - fra min barndom i Karlsgårde 9
af Søren Manøe

Barndomsminder fra Alslev 31
af Leo Novrup

I kronvildtets rige 42
af Paul Erik Hegner

Politibetjent Laugesen i aktion 47

Sabotagen mod Varde Stålværk 59

For store ting må ofres stort 64

Oplandslægen fortæller 69

Tyve år med kunst 77
af Thyge Svendsen

Omkring Varde Aa 87
af Andreas Møller

Lidt af en Misforståelse 91
af Aage Lykke Madsen

Med Tog Femogtredive 101
af Ludvig Murtfeldt

Otto Frello - den ukendte maler 108
af Ole Faber

Et vestjysk provinsbillede 114
af Andreas Schmidt Eskildsen

Forord

Årbogen Vestjyder Fortæller, som Varde Lions Club udsendte gennem 25 år fra 1965 til 1989, kunne glæde sig over en trofast læserskare og opnåede ligefrem at blive en fast juletradion i mange hjem ikke blot her tillands, men også blandt dansk-amerikanerne i staterne og andre danske i det fremmede. Intet under, at bogen efterlod et savn, da Lions måtte indstille udgivelsen. Det er os derfor en stor glæde nu at kunne knytte tråden og atter udsende en samling Vestjydske Fortællere. Denne nye samling tager for så vidt altså arbejdet op efter Vestjyder Fortæller, men vel at mærke i nyt regi. Derfor har vi givet titlen en drejning, som både markerer at bogen her gerne vedgår arv og gæld til forgængeren, men tillige at dens genfødsel skyldes en ny fødselshjælper. Når det har været muligt at bringe dette nye signalement af vestjysk natur og sind, skyldes det at P. E. Offset, Varde har påtaget sig både det grafiske og økonomiske ansvar for udgivelsen, og ikke blot har givet redaktionen frie hænder, men yderligere muliggjort de mange billeder og farvereproduktioner vi nu kan glæde læserne med. Ikke mindre er vi bogens bidragsydere en stor tak skyldig. Alene vore forfatteres beredvillighed og ildhu gør, at vi helt ærligt mener her at kunne præstere en endog meget lødig, rigt varieret og fængslende læseoplevelse!

Redaktionen

Kystradioen

af Henning Thøjsen

Henning Thøjsen, overtelegrafist ansat på Blåvand Radio fra 16. januar 1952 til 26. januar 1992, søfarende telegrafist fra juni 1948 til 5. januar 1952.

Træk af kystradioens historie, specielt Blåvand Radio

En kystradiostation er i radioreglementet defineret som „en radiostation, der deltager i den offentlige korrespondance mellem land og skibe i søen".

En sådan radiostation er Blåvand Radio, og stationen er placeret „næsten" i den yderste klitrække i Blåvandshuk kommune. Blåvand Radio er Danmarks første kystradiostation, og iøvrigt een af de ældste i verden. Det var et tragisk forlis, der blev den direkte årsag til oprettelsen.

I januar 1900 løb det tyske skib „Remus" på det frygtede Reefs Horn (Horns Rev) med 28 mand ombord. Fra Horns Rev fyrskib så besætningen, hvorledes de strandede forsøgte at redde livet. Selv var fyrskibet ude af stand til at hjælpe, og de havde heller ingen mulighed for at tilkalde hjælp fra land. Fyrskibet lå 20 sømil (knap 40 km) ude, så blus eller raketter kunne ikke observeres fra stranden. Halvdelen af „Remus" besætningen omkom.

Dette tragiske forlis vakte så megen røre, at dønningerne nåede helt til København. Skulle spørgsmålet om penge virkelig sættes højere end hensynet til menneskeliv? Man havde nemlig i flere år drøftet muligheden for telefonforbindelse til fyrskibene gennem kabel på havbunden, men udskudt beslutningen af økonomiske grunde. „Remus" forlis satte påny skub i overvejelserne.

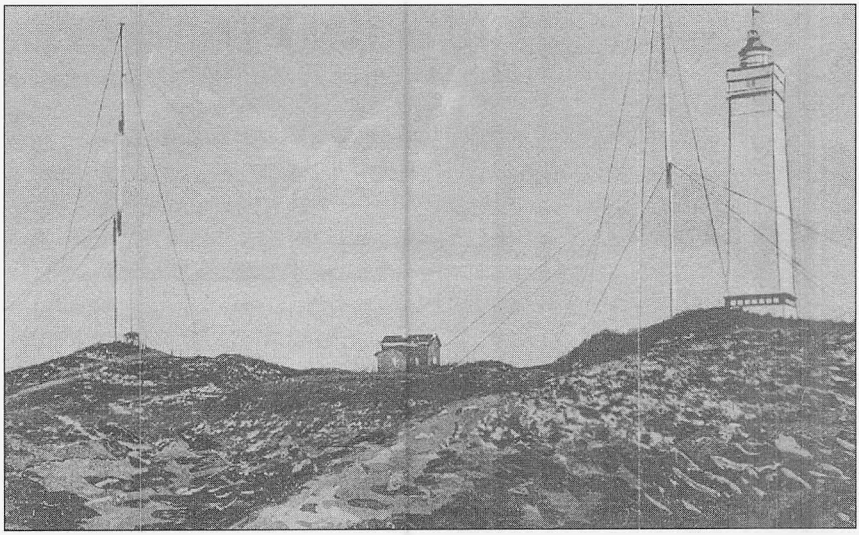

Danmarks første og ældste kystradiostation

En helt ny opdagelse var gjort få år tidligere, som det senere har vist sig, har denne opdagelse fået megen stor betydning i vor dagligdag og også for redningstjenesten.

I 1888 påviste Heinrich Hertz, at elektriske svingningskredse udsender bølger, altså det vi i dag kender som radiobølger. Men først i 1896 fandt Guglielmo Marconi ud af en praktisk anvendelse, nemlig trådløs forbindelse mellem to punkter. Opdagelsen vandt ikke rigtig gehør i hans hjemland, Italien, så han forsøgte sig i England, og det gik bedre. I 1899 påviste han forbindelse tværs over den Engelske Kanal, en strækning på 51 km. I september 1901 blev der forsøgsvis oprettet en sådan trådløs forbindelse mellem fyrskibet Vyl i sejlrenden ind til Esbjerg og det splinternye støbte fyrtårn i Blåvand. Disse forsøg faldt heldigt ud, så året efter blev der også oprettet forbindelse til Horns Rev fyrskib længere ude i sejlrenden. Derved blev Blåvand Radio Danmarks første og ældste kystradiostation.

Udover Blåvand radio er i det sydlige Danmark yderligere tre kyststationer: Skagen, Lyngby og Rønne, men på grund af trafiknedgangen er det besluttet, at ekspeditionen på Rønne og Skagen Radio fjernstyres fra henholdsvis Lyngby og Blåvand pr. 30. nov. 1993. Endvidere er der anlæg i Torshavn på Færøerne og en lang række stationer i Grønland. Stationerne i Syd-Danmark drives nu af Telecom Danmark.

Blåvand Radio er oprettet af Fyr- og Vagervæsenet og drevet af denne institution indtil 1914, da Post- og Telegrafvæsenet overtog driften, 1. feb. 1914 blev stationen åbnet for offentlig korrespondance efter en modernisering. Den blev dog på grund af krigen lukket igen i september samme år og genåbnet i 1919.

Det første danske skib der på forsøgsbasis fik installeret en radiostation, var DFDS-skibet „United States", der var een af de fire amerikaskibe. Det skete i 1907. Forsøget har været tilfredsstillende – allerede året efter fik de tre andre amerikaskibe også radioanlæg. Deres korrespondance skete fortrinsvis over Københavns Radio, der blev oprettet i 1909 og var underlagt marinen. De øvrige kyststationer er anlagt langt senere. Torshavn Radio blev påbegyndt under 1. verdenskrig, men først færdiggjort i 1920. Lyngby Radio blev oprettet i 1924, da man begyndte at føre samtaler med Ålborg-bådene. Skagen Radio blev påbegyndt i 1939, men grundet omstændighederne først færdig og taget i brug i september 1945. Rønne Radio blev åbnet som forsøgsstation i 1948 for at afhjælp korrespondancen med laksefiskerne i Østersøen. Den blev dog åbnet for offentlig korrespondance i 1950, men kun som telefoni-station. De tre andre kyststationer har både telegrafi og telefoni. Telegrafiarbejdet nu som dengang er det samme, altså prikkerne og stregerne bliver morset med hånden på en morsenøgle. Men de telegrammer vi i dag modtager på telegrafi er meget stærkt aftagende. Det kan nævnes, at i 1952 blev der ekspederet 45.000 telegrammer og 20.000 samtaler om året over Blåvand Radio. Det var 125 telegrammer og 55 samtaler. Her i 1992 skønnes tallene at bleve 30 telegrammer og 225 samtaler. Dertil kommer, at langt de fleste af telegrammerne modtages på telefoni. Med den stigende automatisering peger udviklingen på, at den manuelle ekspedition på Blåvand Radio ikke bliver 100 år. Tidligere var personalet udelukkende telegrafister, men fra 1976 har Blåvand Radio også ansat kontorassistenter til telefoni-ekspedition. De får en særlig uddannelse i radioekspedition, og af dem kræves det ikke, at de kan sende og modtage de 350 prikker og streger i skønsom blanding pr. minut.

Blåvand Radio arbejder på den telegrafiske mellembølge, den telefoniske mellembølge – populært kaldet kutterbølge – og på VHF – eller kaldet kystradio, fordi de kun har en begrænset rækkevidde på ca. 40 sømil, 70 km. De kan nærmest sammenlignes med FM-radio, som alle jo kender. Vort naturlige dækningsområde er Nordsøen fra Dover i den engelske kanal til Lindesnæs i Norge. Men i praksis er vort område meget større. Under gode forhold har vi haft forbindelse med skibe på

Lofoten i Nordnorge, vestkysten af Grønland, Vestindiske Øer, ned langs Afrikas kyst til 200 sømil syd for Ækvator, hele Middelhavet, Suezkanalen og sydlige del af Sortehavet ved Bosporusstrædet.

Den første radiostation blev bygget ude ved Blåvand Fyr, helt ude i den yderste klitrække. I 1938 blev en ny station taget i brug. Den var bygget på nogle arealer P&T havde opkøbt fra en nedlagt ejendom ca. 1,5 km ind i landet, og der ligger den stadigvæk. Det var dengang og til et stykke efter krigens slutning Europas mest moderne kyststation. Da den sidste nye udvidelse blev taget i brug den 3. oktober 1979 og til i dag, hvor satellit-kommunikationen er i fuld gang, er det igen een af de mest moderne kyststationer.

Kyststationernes opgaver er primært sikkerheden til søs og dernæst formidlingen af kontakt mellem land og skibe. Sikkerheden til søs prioriteres meget højt og de tre internationale nød- og sikkerheds–frekvenser aflyttes konstant 24 timer i døgnet og hver eneste dag i året. Når nødsituationer indtræffer udskydes al anden trafik på de berørte kanaler. Der er et meget snævert samarbejde med redningsinstitutioner i land. De overordnede koordinatorer er Søværnets operative Kommando (SoK) Århus og Redningscentret (RCC) i Karup, der igen har direkte kontakt med de omkringliggende landes redningscentre. De to institutioner har myndighed til at beordre redningsskibe og -fly til assistance. En sådan myndighed har kyststationerne ikke. De kan kun anmode skibsfarten om at gå til undsætning, men en sådan opfordring bliver også fulgt i meget høj grad.

Men som nævnt er den manuelle tjeneste på kyststationerne meget stærkt på retur. Den 1. februar 1992 trådte konventionen om et nyt satellitbaseret computerudstyret nødmeldesystem i kraft med overgangsperiode til 1. januar 1999. Dette indebærer, at forudsat skibene er udstyrede med det nye system GMDSS (Global Maritime Distress & Safety System), kan man nedlægge den lovpligtige radiostation med telegrafi i skibe over 1600 bruttoregistertons, og efter 31. december 1998 er det uigenkaldeligt slut med telegrafi i alverdens skibe. Endnu et „Håndværk" er blevet overflødigt, og samtidigt med at den manuelle tjeneste om føje år er helt slut, er det nu også helt slut med den personlige kontakt. Hvad den betyder, kan man vist kun forstå, når man har prøvet det på sin egen krop. Der opstår et ganske specielt forhold mellem de implicerede parter, når ulykken indtræffer. De fleste nødsituationer blegner med tiden i erindringen, men een episode står endnu lyslevende for mig nu ca. 35 år efter. Jeg var mødt om morgenen kl. 7 og overtog en nødsituation efter nattevagten. Det var en af de kon-

Med parabolen slutter „dampradioens" historie.

gelig grønlandske handelsskibe, der havde fået kraftig slagside midt ude i Nordsøen. Der var en orkanagtig storm, der yderligere tog til. Hver halve time sendte vi nødsignal med opfordring til skibsfarten om at gå til assistance. Men der var ingen, der meldte sig. Hen mod middag sagde kaptajnen, at nu var situationen så kritisk, at de måtte gå i bådene. Vi vidste begge, hvad det kunne betyde, og jeg spurgte, om der slet ikke var noget, vi kunne gøre. Men der var ingen mulighed for hjælp, ingen skibe i nærheden havde meldt sig. Det er de værste timer i alle nødsituationer. Man føler sig så uendelig magtesløs og lille – bare sidde med hænderne i skødet og vente. Men så siger kaptajnen, at han så gerne ville tale med sin kone. Ved stor hjælpsomhed fra centralerne fik jeg på få øjeblikke en forbindelse med hans kone i København. Det var en meget gribende samtale, som ikke skal refereres. Efter samtalen sagde kaptajnen bare tak og var væk.

Jeg tror, der gik ikke end 5-10 minutter, så kaldte han op igen: Blåvand, der kommer et stort russisk skib lige ned mod os. Og det var rigtigt. De lagde sig i vindsiden og hældte olie på vandet for at dæmpe bølgerne, og fik hele besætningen vel ombord. Jeg skyndte mig at ringe til København igen for at fortælle den glædelige nyhed, men det var næsten lige så slemt som den første samtale. Da kaptajnens kone havde fattet, hvad det betød, forsvandt hun bare fra telefonen. Heldigvis havde centraldamen lyttet med ind, hun havde nok fattet, at der var noget usædvanlig på færde, og hun lovede at tage affære.

Ca. en uge efter fik jeg personligt et meget venligt brev fra to meget lykkelige mennesker, og det giver een en dejlig fornemmelæse af at have ydet en indsats.

Men hvor vemodigt det end er, at en epoke er slut, må vi erkende, at vi ikke kan konkurrere med satellitsystemet i hurtighed og sikkerhed. Der er blandt andet ingen sprogforbitring, ingen misforståelser med hensyn til position og lignende. Så længe det virker, og de een eller to gange om året, at satellitten „falder ud", sker der vel ikke noget.

„Dampradioens" historie er bare slut ca. 100 år efter starten.

Højspænding - fra min barndom i Karlsgårde

af Søren Manøe

Søren Manøe, der er født den 3. august 1934, voksede op i Karlsgaarde. Skolegangen i Sig supplerede han med realeksamen, hvorefter han uddannede sig indenfor kolonialhandelen. Senere benyttede han muligheden for en læreruddannelse gennem 5 år på det daværende aftenskoleseminarium, hvorfra han dimitteredes i 1964.

Men det blev indenfor museumsvæsenet, han fandt udfordring for sine evner. Således var han leder af Ølgod og Varde Museer fra 1969, indtil han i 1985 helligede sig Ølgod som museumsinspektør. Han tog altså arven op efter to andre fremragende skolemænd, som ydede en stor indsats som museumsfolk, Øllgaard og H. K. Kristensen. Og at han evnede den store arv, gav han ikke blot mange beviser på, men formandsposten for Statens Museumsnævn fra 1990-94 har yderligere bekræftet det.

Når jeg har valgt denne overskrift, skyldes det, at dette ord mere end noget andet kom til at præge hele min barndom og opvækst.

Min fars arbejdsplads S. A. E. F. - Sydvestjyllands Andels Elektricitets Forsyning – blev af os drenge fulgt i tykt og tyndt.

Intet lød bedre i vores ører, end når der blev sagt: „Der er fejl på højspændingen, vi skal af sted". Det betød fart, spænding og overraskelser, og især det, at vi følte os umådeligt betydningsfulde. Folk sad i mørke og ventede på vores hjælp.

Vi drenge elskede tordenvejr, lynnedsalg, storm og isslag, og disse vejrlig blev nøje overvåget. Vi begav os ikke hjemmefra, men håbede på, at meldingen skulle lyde: „Den eller den højspændingslinie er „faldet ud", blevet afbrudt". Et eller andet sted var der et ledningsbrud, folk stod uden strøm, hvilket føltes som den største katastrofe i vores verden.

Meldingen til den vagthavende hos S. A. E. F. kom fra Karlsgårde Vandkraftcentral, som lå nabo til kontor og lagerbygninger, samt funktionærboliger. Maskinmestrene på „Værket", som det hed i daglig tale, registrede først af alle, når der var ledningsbrud, så „faldt linien ud". Det blev så personalet hos S. A. E. F., der skulle re-etablere linien.

Når der var udsigt til, at noget kunne ske, listede vi os over på værket for at være de første til at følge situationen.

Dagligt kom jeg på værket, især når det var „Værk-Hansen", der havde vagten. Han og jeg havde altid meget at snakke om. Når han var kommet til at hedde „Værk-Hansen", var det for at skille ham fra min far, som også hed Hansen. Min far blev kaldt „Tatol-Hansen", idet min mor havde haft Tatol-Udsalg i Sig, før vi i 1936 flyttede til Karlsgårde.

Den vagthavende maskinmester opholdt sig i kontrolrummet. Her havde han overblik over alle linier, der udgik fra værket. Spændingen var 10.000 volt på alle linier, der fra værket trak deres tråde ud over hele Sydvestjylland. Værket forsynede et område fra Kongeåen i syd, over Vandel i øst, til Skjern i nord og med Vesterhavet som den naturlige grænse i vest.

De forskellige linier, der udgik fra forsyningstårnet – værkets øverste etage – havde navne efter de retninger, de fulgte: Skovlund, Tistrup, Mejls, Varde, Guldager, Gørding og Næsbjerglinien var betegnelserne.

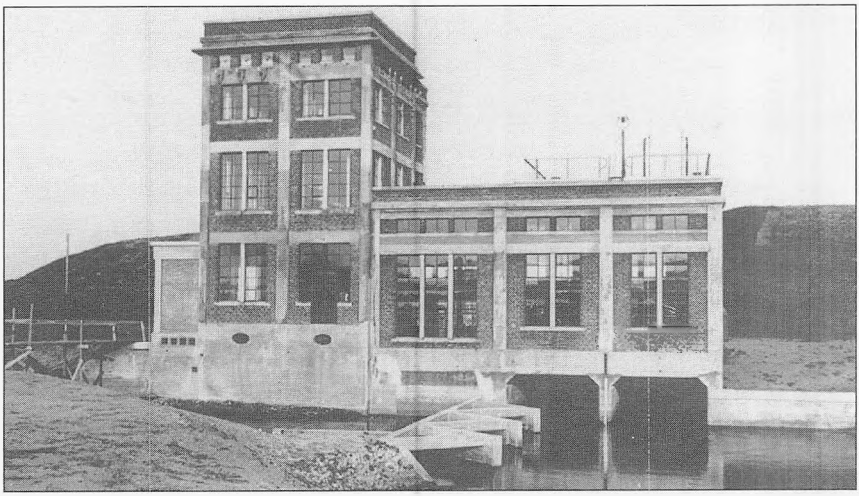

Karlsgårde-værket

Når der var fare på færde, sneg vi os ind i kontrolrummet, forholdt os tavse, afventende, næsten usynlige i et af hjørnerne, medens vi spændt fulgte maskinmesterens mange gøremål i sådanne situationer. Telefoner kimede, klokker ringede, linier faldt ud, linier skulle omlægges osv.

Disse stunder havde en fortættet atmosfære. Maskinmesteren havde travlt og måtte være yderst koncentrerede, og de vidste, at fejlgreb kunne være skæbnesvangert. Han måtte konstatere, hvilken linie, der havde meldt fejl, sørge for genindkobling, notere nøjagtige tidspunkter osv. Fra kontrolrummets hjørne fulgte vi drenge hver bevægelse. Vi forsøgte at gøre os usynlige, var tavse mens vi følte os i den voksnes sted. Spændingen kriblede i kroppen på os.

Den vagthavende hos S. A. E. F. fik meldingen fra værket så snart en linie var blevet afbrudt af en eller anden ukendt årsag. På værket kunne man konstatere om der var tale om kortslutning eller det alvorligere: jord – fejl til jord. Så gjaldt det om i en fart at få pakket bilen med det fornødne kram: Værktøj, taljer, isolatorer og kobbertråd af forskellig art, høj- og lavspændingssikringer, mastesko og bælter, opladede lygter (med vådelement) og meget andet til brug i enhver situation.

Det sidste, der skete, var en opringning til værket, at nu kørte man afsted, og om 20 min. ville man være fremme ved f.eks. afbryderen i Hyllerslev vest for Varde. Så blev urene afstemt, og om 20 min. ville der fra værket blive sat strøm til linien igen. Forinden var hold nr. 2 blevet varskoet. Dette hold skulle følge efter og bistå med arbejdet.

De første, der rykkede ud, var funktionærerne i Karlsgårde. Her boede driftleder Højslev, assistent og bogholder Ejnar Nielsen, og min far, der var kabel- og liniemester. De andre boede i Sig og supplerede som regel holdene. Var jeg med, klarede far sig med mig. han ville også gerne have kig med, idet jeg havde unge øjne, og lettere end ham fik øje på evt. fejl, især når han både skulle føre bilen og se efter ledningsbrud – ofte flere hundrede meter borte på en mark.

Når vi nåede frem til f.eks. afbryderen i Hyllerslev, hvor ledningen fra Karlsgårde delte sig i to eller flere retninger, så blev disse retninger afbrudt. Når der så – efter 20 min. forløb – blev sat strøm på fra værket, så blev først den ene forgrening koblet ind. Holdt den, uden at vi hørte strømmen hvæse, så var den del af linien i orden, og vi gik derefter til den næste. Hvæste den, vidste vi at fejlen lå i den retning. Der var så aftalt med det følgende hold 2, at efter så mange minutters forløb ville vi være fremme ved næste afbryder, hvorefter det hele gentog sig, blot var det ikke værket, men hold 2, der satte strøm på fra den foregående afbryder.

Således fortsatte vi, indtil vi havde lokaliseret den strækning, hvorpå fejlen var. I bil blev den lokaliserede strækning gennemkørt. Lykkedes det ikke at se fejlen fra bilen, måtte vi til fods gennemtrave strækningen fra hver ende for så at mødes ved fejlen. Det var ikke altid lige let. Pigtråd, grøfter og større vandløb skulle forceres. Om natten og i snestorm var det en drøj omgang, især husker jeg en vinternat, hvor far skulle over nogle marker for at nå hen til afbryderen i Borre ved Oksbøl. Pludselig så jeg ham forsvinde. Han var da faldet i et dybt vandfyldt hul og var gennemblødt. Trods kulden blev arbejdet fortsat og efter 4 timer nåede vi hjem, og han kunne få tørt tøj på.

Når fejlen var fundet, forestod nu arbejdet med at få den udbedret. Der kunne være tale om en sprængt ledning, en ledning der var faldet ned i isolatorholderen, en mast der var brækket eller brændt f.eks. ved lynnedslag, en eller flere master, der var væltet i storm eller på grund af isslag, fejl i transformatortårne osv. Alt blev klaret så hurtigt, det kunne lade sig gøre, og oftest under ekstreme vejrforhold. Det kunne godt være barskt at skulle forny en mast i snestorm, afmontere den gamle og overføre det hele til en ny, få gravet et godt 2 meter dybt hul til den nye mast, eller som jeg prøvede en gang; at sidde i 1/2 time i en isbelagt mast for at udbedre en større skade. Værst var det naturligvis, når arbejdet skulle udføres i mørke. De små håndlygter med akkumulatorer fungerede dårligt.

Når oplevelsen af at være med på højspænding forekom så spændende og fascinerende, skyldtes det farten og fejlens ukendte årsag, men også at se virkningerne af naturens vældige kræfter. Et par eksempler husker jeg særligt tydeligt.

En sommerdag var der fejl på Tistrup-linien, og fejlen lå ved Ølgod, hvor lynet havde slået ned i højspændingsledningen. Fem master på stribe var smadret, deraf den ene så voldsomt, at den kun bestod af små forrevne træstykker. En anden gang var der også meldt fejl på samme linie. Igen havde det været tordenvejr, og ved 8-tiden om aftenen kørte vi afsted, men først om natten ved 2-tiden fandt vi fejlen i transformatortårnet i Østergade ved Lyne. Aldrig havde vi set noget lignende. Da vi åbnede døren til tårnet, slog varmen imod os. Vi følte det, som var vi kommet ind i en bageovn.

Alt i tårnet var smadret. Måleren var en sort smeltet klump. Kobberledningerne fra tårnets loft og ned til transformeren manglede på den øverste meter. De var smeltet bort af varmen og det smeltede kobber var stivnet ned ad ledningen som stearin på et lys. På den store jernplade, som sad øverst i tårnet, og hvorpå isolatorerne var fastgjort,

hang plade og bolte fyldt med metaldråber. Utroligt at varmen har kunnet komme op på over 1000° i de brøkdele af et sekund, hvor lynet slog ned i tårnet. Her var skaden så omfattende, at vi intet kunne stille op. Afsted tilbage til Karlsgårde, hvor vi så læssede lastvognen med nyt udstyr, så vi kunne ommontere tårnet fra ende til anden med ny transformer, ledningsadskiller, måler og alt det andet udstyr, som et tårn indeholder.

Ved 10-tiden om formiddagen var vi færdige, og der blev igen sat strøm på. Vi kunne nu rulle tilfredse og trætte hjemad. Den dag blev der morgenmalket sent i Østergårde.

Når der var tale om fejl i transformatortårne, og fejlen var rettet, skulle vi have kontrolleret, at skaden var rigtigt udbedret. Det betød, at vi skulle hen på den nærmeste gård for at afprøve motoren og konstatere, at den løb den rigtige vej.

Ofte skulle der også ringes hjem. Det var før selskabet fik installeret radio i bilerne. Jeg har været med adskillige gange, hvor vi f.eks. om natten gik ind på den nærmeste gård ved afbryderen eller transformatortårnet. Bønderne låste aldrig dørene dengang. Vi gik ind gennem baggangen, køkkenet og ind til telefonen i stuen og ringede op. Så lød det ofte indefra det tilstødende soveværelse: „Hvem er det?", hvortil far svarede: „Det er Hansen fra Karlsgårde". Så lagde bondemanden sig om på den anden side og sov videre.

På fridage og i skoleferien var vi næsten altid med „på arbejde", og det er få markveje og steder, hvor vi ikke kom. Noget af det bedste var, når far kom hjem og tog sin uåbnede metalmadkasse og thermoflaske op af tasken. Så vidste jeg, at han et eller andet sted var blevet inviteret til at spise med. Madpakken og kaffen fik jeg, og hvor smagte disse „højspændingsmellemmader" og „højspændingskaffe", der havde rumlet rundt i bilen og tasken hele dagen. Det var himmelsk!

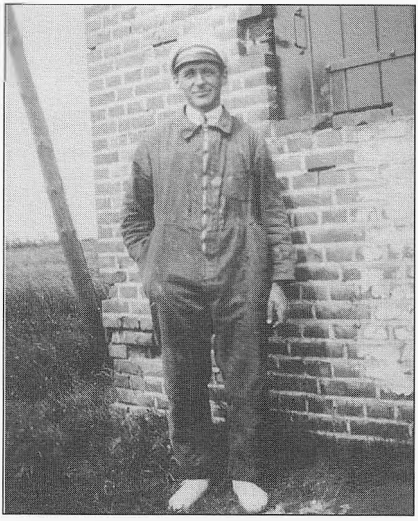

Forfatterens far „Tatol-Hansen", som havde en fortid som „luftskipper" altså ledningsmontør, indtil han blev ansat hos S.A.E.F.

Ganske kort vil jeg præsentere mine forældre.
Far blev født i 1898 på Estvadgårdsmark nogle få kilometer syd for Skive, hvor hans far havde et lille husmandssted. Far voksede op på landet i en stor børneflok, hvor der ikke blev tænkt på uddannelse, og som 8-årig kom han ud at tjene hos bønderne, men det var ikke det, han havde lyst til. Han forlod landbruget og blev fyrbøder på Krabbesholm Sanatorium ved Skive, derfra til Sjælland, hvor han som „luftskipper" arbejdede ved anlæggelse af højspændingslinier. „Luftskipper" var et almindeligt kendt udtryk for ledningsmontører.

Under 1. Verdenskrig kom han til firmaet Ladegaard i Odder, der byggede højspændingslinier omkring Kolding og Christiansfelt. Da firmaet fik arbejdet med at planlægge og bygge højspændingslinierne ud fra den nyanlagte vandkraftstation Karlsgårde, blev han forflyttet hertil. Da arbejdet var færdigt, blev han af S. A. E. F. tilbudt arbejde der. Han skulle være med til at vedligeholde og udbygge anlægget. Han var ikke varm på tanken, og blev tilbudt først 1 års ansættelse, men det sagde han nej til. Han var ung og ville ud at prøve kræfter, så da de efterhånden nåede ned på 3 mdr., mente han, at det kunne gå an. 3 mdr. blev til 45 år.

Min mor blev født i Bramming i 1901. Hendes far var snedkermester. Forældrene stammede fra Fanø. Han var skippersøn og hun kaptajnsdatter, så sømandsblod var der i årene, men af de syv børn stod kun en til søs.

Min mor var en tid på Kolding Husholdningsskole, derefter nogle år ansat som telefonist på Bramming telefoncentral.

I 1924 giftede de sig og flyttede ind på Sig Hotel, hvor de havde en lille lejlighed på første sal. Her blev min bror født i 1927. Senere købte de hus på Vesterbækvej, hvor mor drev Tatol-forretning til 1936, hvor de flyttede til Karlsgårde.

I 1968 gik far på pension 70 år gammel. Sammen flyttede de til Ølgod, hvor de boede resten af deres leveår.

Værket og S. A. E. F.

Som det fremgår af det foregående, blev min barndom præget af fars arbejdsplads, men også af andre forhold. Vi boede egentlig meget isoleret, og i en enklave af funktionærer med tilknytning til kraftværket og S. A. E. F. Måske er det påkrævet med en kort præsentation af værket og S. A. E. F.

Det hele tog sin begyndelse under 1. verdenskrig, hvor Danmark manglede olie til sin mange små kraftværker med dieselmaskiner.

Desuden var der mange arbejdsløse. Karlsgårde Kraftstation, den kunstige sø, Holme Å-kanalen og afløbskanalen fra kraftværket frem til Varde Å blev udført som energi- og arbejdsløshedsprojekt i krigens sidste år. Værket stod dog først færdig ind under jul 1920, hvor de første fik strøm, medens den officielle indvielse fandt sted d. 19. marts året efter.

Værket var udstyret med to svenske Fransis-turbiner og to Titan generatorer. Søen og værket blev anlagt i en dalsænkning ca. 2,5 km syd for stationsbyen Sig. Værket ejedes i fællesskab af Esbjerg kommune og S. A. E. F. Sammen ejede de også dieselkraftcentralen i H.C. Ørstedgade i Esbjerg. Fællesskabet gik under betegnelsen S. F. E., Sydvestjyllands Forenede Elektricitetsværker.

Til værket var knyttet 3 funktionærer: 1. maskinmester, 2. maskinmester og en maskinassistent. I min barndom var Chr. Dam 1. maskinmester, 2. maskinmesteren skiftede en del i den periode, medens maskinassistenten hed Alfred Hansen.

Værkets funktionærboliger lå alle syd for værket og afløbskanalen. Nord herfor lå S. A. E. F. med sine lagerbygninger og funktionærboliger. De 2 første funktionærboliger var bygget i 1924. Før den tid boede driftlederen og de øvrige funktionærer i Sig. I 1935 blev der opført en ny og større bolig til direktøren eller som han altid kaldtes: driftlederen, som i den her omtalte periode hed M. Højslev Nielsen. Højslev, som han altid kaldtes, flyttede over i den nye bolig, medens mine forældre måtte flytte fra Sig til Karlsgårde, hvor vi kom til at bo nabo til den 3. og sidste af funktionærerne: Ejnar Nielsen.

Højslev var uddannet smed og havde taget maskiningeniøreksamen. Ejnar Nielsen havde haft en radiofabrik i Nr. Nebel, men da denne måtte ophøre, fik han ansættelse ved S. A. E. F. som bogholder, men måtte også deltage i ledningsarbejdet.

Måske undres man over, at der ingen elektrikeruddannede personer var ansat, men man må huske på, at der er tale om elektricitetens barndom, hvor der ikke stilledes krav om faguddannelse.

Skolevejen

I maj 1941 begyndte jeg skolegangen i Sig skole, der ligger 1/2 km syd for byen ad landevejen mod Varde. Da Karlsgårdværket blev anlagt, førte der ingen vej fra Sig til Karlsgårde. Der blev derfor anlagt en grusvej med tunnel under jernbanen, opfyldt dæmning over engene ved Varde Å, bro over åen frem til såvel værket som S. A. E. F. , en strækning på ca. 2,5 km.

Haveparti bag Nygade 6, Varde, 1907 af Frederik Regnar Bjelke.
Tilhører Varde Museum.

De 5 km til og fra skole blev tilbagelagt pr. cykel. I magsvejr en dejlig tur, men i regn, blæst og snefog var især strækningen ned over engen ubehagelig. Vejen der ejedes af værket og S. A. E. F. i fællesskab, blev også holdt af samme, men den var meget hullet og stenet. En gang kørte man ler på vejen for at gøre den mere stabil, men for cyklisterne blev den helt umulig i den periode, idet regn forvandlede leret til ælte, som ganske fyldte skærmene, så hjulene ikke kunne køre rundt.

I engen er der frit udsyn lige fra Nørholm til Varde by, hvilket også gav vinden frit spil, hvad den ofte benyttede sig af, så enten susede man afsted, eller også måtte man stampe sig frem og mangen gang til fods. Der var først lidt læ, når man kom op på Kapelbanken, hvor vejen snoede sig idyllisk mellem buske og træer.

Her var der så besværligheder ved vintertide, idet vejen blev helt lukket af sne. Så måtte folkene fra S. A. E. F. i gang med at rydde vejen. Det foregik ved håndkraft. Det kunne være ganske sjovt for os knægte at deltage sammen med de mange voksne, men de havde nok et andet forhold til den megen sne og kulde, vi fik i vintrene 1941 og 1942.

Tunnellen gav problemer hvert forår og efterår. Den forekom ganske bundløs. Utallige billæs med grene og mindre træer blev kørt i hullerne og forsvandt til alles undren. En gang løb tunnellen fuld af vand, så det kun stod 1 meter fra overkanten. Bilerne måtte så køre over Vesterbæk for at komme til Sig. Cyklister og fodgængere kunne forcere jernbanesporene. I foråret 1942 eller 1943 kom tøbruddet så pludseligt, at den megen is og sne smeltede i løbet af ganske kort tid. De uhyre vandmasser kunne slet ikke rummes i Varde Å, der flød over sine bredder og ganske fyldte ådalen fra bred til bred – et fantastisk skue jeg aldrig glemmer.

For at dæmningen over engen ikke blev skyllet bort i en sådan situation, var der anbragt store gennemløbsrør. De fik deres besøgelsestid, og vandet ligefrem fossede gennem dem. Da var Varde Å en flod af format.

Skolevejen var ensom, idet der var ingen at følges med, men så var der så meget, man kunne fortabe sig i undervejs. Et sted var der vilde pærer, og langs vejen masser af blomster. Engen havde sin egen flora, og aldrig var den skønnere end om sommeren, når de gule engblommer lyste i et gyldent skær i alt det grønne. I mange år har jeg forgæves søgt engblommen i Varde Å's enge, men de er blevet et offer for effektiviseringen.

I skolen havde vi megen botanik, et fag som optog mig meget, og på skolevejen var der rig lejlighed til at afprøve sin viden om blomsternes spændende verden.

Skolegang

I Thorstrup sogn var der 3 skoler, Yderik, Thorstrup og Sig. Alle landsbyskoler, med flere årgange i samme klasse, og omfattet af „Den vestjyske Skoleordning", hvilket vil sige, at man gik i skole hver dag om vinteren, men mindst muligt om sommeren, ofte kun en enkelt dag om ugen, når man hørte til de ældste årgange. Det var en ordning, som tog sigte på, at børn fra landbruget havde muligheden for at hjælpe til i den travle sommerperiode. For os børn fra Karlsgårde betød det imidlertid, at vi kunne tage del i, hvad der foregik der, men også havde megen tid til at strejfe om i naturen.

Egentlig skulle jeg have gået i Vesterbæk skole, da vi hørte til der. Karlsgårde lå dels i Øse sogn, dels i Næsbjerg sogn, idet sidstnævnte dækkede en del af søen og de østligste områder, men da alle funktionærerne, såvel ved værket som S. A. E. F. boede i Øse sogn, hørte vi til der. Det var dog kun maskinmester Chr. Dam og driftleder Højslevs børn, der gik i Vsterbæk skole. Vi andre søgte til Sig skole, og man fortalte, at Thorstrup sogn kunne få refusion fra Øse sogn, men aldrig anmodede om det. Sig by var vort naturlige tilknytningssted, både hvad angik skole, handel, håndværk og trafik, og det var jo ikke få midler, der blev lagt i Sig, idet værket og S. A. E. F. var store kunder, især hos håndværkerne. Hertil kom, at en del funktionærer og arbejdsfolk boede i Sig.

Jeg skulle begynde 1. maj 1941, og var blevet indskrevet nogen tid før af førstelærer Dalberg. Han holdt dog op kort efter, blev pensioneret og flyttede til Varde, så ham nåede jeg ikke at få som lærer. Han blev efterfulgt af H. Greisen, der kun underviste de største elever.

Jeg begyndte i 1. klasse hos frk. Mary Anthonius. Hun var folkeskolelærerinde og regerede over de to første årgange, som gik sammen i „Æ lille skole". Hun var fra Tange ikke langt fra skolen og boede der i et lille hus. Hun gik altid i sort kjole og havde knude i nakken og forekom os at være ældgammel, hvad hun ikke var. Hun indførte os i bogstaverne og tallenes mysterium. Vi måtte ikke benytte vores daglige dialekt. Vi måtte f.eks. ikke sige „a" om os selv, men skulle sige „je", en udtale jeg altid har undret mig over, men den gang spurgte man jo ikke.

Hun var god til at fortælle og lærte os om Odin og Thor og de andre

gamle guder, som jeg syntes var spændende. Hun tog sig også af den tidligste Danmarkshistorie. Hun ville også gerne læse eventyr for os: Grimm og H. C. Andersen.

I læsning benyttede vi de små læsebøger „Børnenes Læsebog", men vi nød også at bruge „Ole Bole" med de pragtfulde tegninger af Storm P. Mange af digtene kan jeg stadig huske – jeg tror næsten, at vi kunne denne elskede bog udenad.

Efter 2 års for løb rykkede vi op i „Æ mellemskole". Her fik vi lærer Kristensen. Han var ung, og så vidt jeg husker, nyudklækket fra seminariet. Inden han kom, havde vi haft en ældre lærer i kort tid som vikar. Han var imidlertid meget hidsig, og en gang forløb han sig og slog min sidekammerat så kraftigt, at blodet stod ud af næsen på ham. Alle vi elever var oprørte over det skete, selvom drengen ikke var uden skyld. Forældrene klagede over læreren, og jeg tror nok, at det blev en besværlig sag for læreren at få den sag på plads, men det lykkedes.

Hos Kristensen fik vi de obligatoriske fag, men han kunne noget nyt: Fysik. Det syntes vi drenge var spændende. Det var ikke, fordi han havde mange redskaber til sin rådighed, og der var slet ikke tale om elevforsøg. Det kunne højst strække sig til, at vi kom op til katederet og bistod ham med forsøgene. Når vi så kom hjem fra skole, forsøgte vi med de ting, vi havde til vores rådighed at eftergøre de mystiske forsøg. Han tog også pænt imod os drenge efter skoletid og opklarede problemer, vi gik og tumlede med. Han ville gerne have vort besøg, var ugift og boede i en lille lejlighed ved siden af vort klasseværelse.

I faget skrivning brugte vi de forskrevne hefter til „tre-træk", hvilket vil sige, at når vi skulle skrive f.eks. et a, så skrev vi, medens læreren dikterede: „op-ned-op ned-op-rundt-rundt-rundt-ned-op-ned-op-ned-op. Det hadede jeg og de fleste. Kristensen må også være blevet træt af den megen dikteren, idet han opfandt en maskine, der via højttaler kunne sige: „øe-øe-øe". Den var vi nu ikke meget begejstret for. Vi var meget glade for ham som lærer, han havde nye synspunkter og en mere moderne undervisning. Dog gik det engang galt imellem os. Det var i en gymnastiktime. Vi havde ikke gymnastikdragter eller tøj, men gjorde gymnastik i vort almindelige tøj. En af drengene havde fundet på, at vi kunne fylde småsten fra legepladsen i lommerne. Under rundmarchen i salen lod han nogle småsten falde, vi andre fulgte spøgen op, og til sidst føltes det som en mindre grusbane. Da vi så skulle have spring over plint, gav omtalte dreng et „å-e" fra sig, da han kom over. Vi andre efterlignede. Betalingen blev en lussing til os alle. Jeg var dog en af de sidste, og det forekom mig, at armen var aftaget i styrke.

I „Æ stor' skole" havde vi Greisen. Jeg havde ham kun et enkelt år, idet jeg skiftede skole. Hans undervisning var meget traditionel. Han var meget venlig, og vi havde et godt forhold til ham. I klasseværelset var der et bogskab fyldt med romaner. Det var som en skatkiste, når det lørdag formiddag blev lukket op, og vi kunne låne bøger. Det skete i sidste time, før vi fik fri. Jeg husker, at jeg var meget optaget af A. Chr. Westergårds bøger: „Klit Per", „Strandfogedens dreng" og de mange andre bøger, der fortalte om livet på Jyllands vestkyst. Den bog jeg elskede allermest var „En Nørrebro Dreng" af samme forfatter. Den handlede om Jens Peter Alexander Newsky Klam og hans moster Semine og om høfdebyggeriet ved Bovbjerg. Jeg læste „De seks" af Bruun (fra Varde), „Med Mads Lange til Bali" o.m.a. Det var gennem dette beskedne gråmalede bogskab, at jeg og andre fik kærlighed til bøgernes verden. Vi læste meget og håbede altid, at der under juletræet gemte sig en flad pakke. I oktober eller måske var det i november, så kunne vi hos Greisen bestille „Ved Julelampens Skær" og et par andre julebøger, som jeg ikke husker titlen på. Dem kunne vi så købe i tiden lige før juleferien.

Den sidste dag før juleferien var der juleafslutning i hver af de tre klasser. Bordene blev skubbet hen i et hjørne, nogle stablet op, så der kunne blive plads til et lille juletræ. Vi sang nogle julesalmer, og læreren læste en julehistorie. På bordene måtte vi den dag have et stearinlys, og nogle lavede et lille snelandskab af vat og forsynede det med kælkende smånisser. Det store øjeblik kom, når læreren skulle pakke sin gave ud og altid lød meget overrasket. Forinden var der blevet samlet ind til gaven, og nogle piger havde påtaget sig opgaven at finde en ting, som vi mente, han ville blive glad for. Gaven blev som regel købt i Sig Brugsforening eller hos Købmand Pedersen eller Købmand Østergård, der alle havde lidt isenkram ved siden af kolonialvarerne.

Glade børn fra Sig Skole

I frikvartererne legede vi „Hund efter Hare", „Klafonne", spillede hønseringe, „So i hul". Legene skiftede med årets ryt-

me uden at vi ænsede det. Pigerne brugte megen tid på at spille med bolde – ofte tre, fire stykker – mod muren, medens de havde forskellige vanskelige gøremål under spillet. Vi drenge spillede hockey med tennisbold og hjemmefundne trækøller. Mærkeligt nok spillede vi ikke andre boldspil som fodbold eller håndbold, men altid hockey – hele året rundt.

Jeg mindes kun en gang, at nogle var oppe at slås. Det var to af de store drenge. De beskyldte hinanden for „Bondekarl" og „Borgmestersnude". Den ene var søn af en arbejder, men den anden havde intet med borgmester at gøre. Faderen var arbejdsmand. At drengen senere skulle blive viceborgmester i Varde er en anden sag. Han fik forøvrigt en lussing, da han kom hjem. Greisen boede i førstelærerboligen, der lå på den anden side af landevejen. Den megen råben og skrigen havde han hørt og kom ilende til og skilte parterne. Jeg tror, at han bagefter opsøgte forældrene. Vi var alle berørt af denne begivenhed, der betød blodnæse og revne trøjer.

En gang hver sommer, og kort før den lange sommerferie, var vi på udflugt. Da det var under krigen, og vi ikke kunne komme ret langt, husker jeg kun, at vi marcherede i to rækker fra skolen og til Nørholm skov. Her legede vi på den store lysning i skoven, spiste vores madpakke og vandrede hjem igen. Vi glædede os til denne dag, der føltes som en festdag.

Det sidste år jeg gik i Sig skole, fik vi store drenge en ekstra oplevelse. Vi blev inviteret til at være klappere på godset Nørholm. Krigen var ovre, og baronen på Nørholm havde inviteret en række jægere, hovedsagelig fra København, til klapjagt i skovene omkring herregården. Vi fik fri i skolen – ikke fordi Greisen var jæger eller tog del i jagten – og mødte tidligt op ved gården. Da besættelsesmagten havde været hård ved bukkebestanden, måtte der kun skydes bukke i den sidste del af skoven. Midt på dagen var der spisepause. Fra gården blev der kørt mad og drikkevarer ud til et aftalt sted i skoven. Jægerne fik øl og snaps og gode stykker smørrebrød, medens vi måtte fortære vore medbragte madpakker, men fik så en sodavand overrakt. Det var betalingen for hjælpen. Jagten gav et pænt udbytte af harer, ræve og fugle, men der var ingen bukke, der måtte lade livet.

I 1946 skiftede jeg skole og blev optaget på Esbjerg Statsskole, hvor jeg i 1951 blev dimitteret med realeksamen. Vi var to fra Sig skole, der det år fik en videregående uddannelse; foruden mig, Åse Schou, datter af installatør Schou i Sig, mine forældres nære venner. Det var på daværende tidspunkt usædvanligt, at nogle fra skolen fik en videre-

gående uddannelse. Jeg tror også, at vi blev betragtet som „storsnudede". Når jeg fik denne uddannelse, skyldes det mine forældre og især min far. Han havde ingen uddannelse, var selvlærd og havde dog arbejdet sig op til at blive kabel- og liniemester. Han følte stærkt savnet af en uddannelse, hvorfor det var ham meget magtpåliggende, at vi to drenge – min bror Tage og jeg – fik en realeksamen og lærte et fag. Så havde vi et grundlag selv at bygge videre på. Min bror havde i 1943 taget realeksamen fra Esbjerg Statsskole. Den gang måtte mine forældre selv betale alt, ikke blot skolepenge, men også bøger og togkort. Det var mange penge ud af en beskeden funktionærløn. Begge har vi dog værdsat denne uddannelse og det afsavn, det må have været.

Fritiden

Skolegangen og lektielæsningen var ikke belastende. Jeg synes selv, at jeg havde megen tid til at være dreng. Af legekammerater var der i Karlsgårde kun en jævnaldrende; Per, søn af driftlederen. Da Per gik i Vesterbæk skole og jeg i Sig, havde vi ikke fælles legekammerater. Vi kom godt ud af det med hinanden, men blev naturligvis også uvenner til tider. Det varede dog kun kort, så havde vi det sjovt igen.

Jeg fiskede meget, såvel i afløbskanalen som i søen. Vi havde let ved at låne værkets robåd, som lå i søen. Når jeg fiskede havde jeg to snører med blink løbende efter båden, og ved Aborrebanken eller Gedde-banken var der næsten altid mulighed for at fange en af de to fisk. Aborrer smagte dejligt, når de blev stegt, kun indeholdt de forbistret mange ben. Gedderne brugte mor altid til fiskefrikadeller. De mange skaller vi fangede, blev smidt ud. Vi satte også ålekroge på lange liner, men af dem fangede vi flest, når vi i vintertiden med stangjern gik ned til Varde Å. I løbet af en time havde vi så mange, at der også var til gæster. De helt store ål fik vi af værkets ansatte. De fangede dem i de mørke nætter i august-september. Når ålen kom vandrende og blev optaget af de store riste foran turbinerne, kunne de ikke komme længere. De blev da taget med kese og over i et hyttefad. Afstanden mellem ristene var 2", så det blev kun til de ål, der var over denne tykkelse, som blev fanget. De andre røg gennem turbinerne. Det var nok ikke helt lovligt, men vi mente nu, at der var visse rettigheder for ansatte i Karlsgårde. Ålestangningen blev også forbudt, men det varede år, inden forbuddet blev respekteret af min far.

En sensommer fangede jeg en laks på 98 cm. Da det var en nedgænger, vejede den kun 5 kg, men det var en flot fisk, og jeg var stolt. Den blev solgt til Hotel Varde og jeg blev 10 kr. rigere.

Badning var vores store fornøjelse hele sommeren. Der var to steder i søen, hvor der var en fin, flad sandbund. Stederne havde navne efter om det var på søens nord- eller sydside: Sig badestrand eller Næsbjerg badestrand. Var vejret godt lavede mor en flaske saftevand og en madpakke, som rakte til hele dagen. Når vi ikke gad mere, eller dagen begyndte at hælde, gik vi hjem. På badestedet kom mange af vore skolekammerater fra Sig, og vi havde det sjovt sammen. Vore forældre var aldrig urolige for os, og vi havde et naturligt forhold til vandet, også når vi pludseligt faldt i på steder, hvor vi ikke kunne bunde. Skægt var det også at bade i afløbskanalen, også selv om vi ikke måtte, da vandstrømmen fra turbinerne var stærk. Var vi heldige, kunne vi finde de store kobberplader i kanalen. Det var værkets jordforbindelse.

Krigsvintrene var hårde med megen sne og frost og med temperaturer ned til –25° C, som gav lejlighed til at dyrke vintersport. Den opdæmmede sø lå bag en ca. 12-15 m høj dæmning, som var velegnet til at kælke på. Ganske vist var der midt på en grusvej, som vi måtte passere. Trafikken var ubetydelig, så vi tog chancen, og det gik altid godt. De ældste drenge havde ski, som de forsøgte sig med. Det så halsbrækkende ud, men sjovt var det. Det var dog mest skøjterne, som var vores store interesse, og her havde vi usædvanligt gode forhold; søen – der strakte sig 5 km fra værket til den anden ende. På midten var den ca. 1 km bred, så der var plads at røre sig på. Blæste det lidt, lavede vi et sejl af et par pinde og en foderstofsæk, og så gik det derud af. Dog skulle vi passe på ikke at komme for tæt på indløbet til turbinen, hvor der var tynd is på grund af strømmen.

Det bedste var, når Værk-Hansen spændte sin isbåd sammen. Det var en, han selv havde lavet, og som han gerne lærte os drenge at sejle. Med en frisk vind gik det over søens flade. Selv mente vi, at vi kunne komme op på en hastighed af ca. 60 km/t. Mere var det heller ikke, men ih hvor blev vi misundt af de andre. Bedst var det, når søen var frosset til under en smule vind, så overfladen var ru. Var den ganske glat, kneb det for bådens skøjter at bide sig fast. Båden havde stor sejlføring.

Hulebyggeri var også noget, vi yndede. De store grantræer bag funktionærboligerne var velegnede. Fire-fem meter oppe lavede vi en platform af træ, overdækkede hulen med et trætag og brugte sække til sider. Så blev grenene kappet af, og den eneste adgang til hulen var via en rebstige, således at fjender ikke havde mulighed for at bemægtige sig „Borgen".

Jordhuler lavede vi mange af. Overdækkede dem med et tag, hvorpå der blev lagt et lag mos, så de var godt skjulte. En var så stor, at vi kunne køre vores hjemmelavede sæbekassebiler ned i hulen. Hulerne oplystes ved, at vi på lageret „lånte" et par akkumulatorer, som gav strøm til hulens spæde lamper.

Selv følte vi, at naturen omkring værket gav os så mange afvekslinger året igennem, at selv om vi måske levede afsondret, så fik vi rigelig kompensation for det. Selv husker jeg ikke, at jeg nogensinde kedede mig.

Værkets udvidelse

I 1939, da krigstruslerne blev til virkelighed med overfaldet på Polen, dukkede problemet med olieforsyninger til landets kraftværker op. Ved værkets anlæggelse under 1. verdenskrig havde der været planer om at udstyre det med en ekstra turbine og generator, som skulle drives med vand fra Varde Å. På grund af at anlæggelsen af værket og søen mv. var kommet så sent i gang, og at krigen sluttede midt under det hele, blev Varde Å-planen opgivet.

I 1939 blev ideen taget op igen og vedtaget på Christiansborg. Igen et forsynings- og arbejdsløshedsprojekt. Historien gentager sig.

Værket skulle udvides. Der skulle bygges til maskinsalen og dæmningen gennemgraves, så der fra et nyt sluseindløb kunne støbes et rør til at lede vandet fra søen ned til den nye turbine. Til at føre Varde Åens vand op i søen, skulle der graves en 10 km lang kanal fra søens østende til Ansager, hvor Varde Å's vand skulle fjernes fra sit naturlige løb over i den nye kanal. Desuden skulle afløbskanalen fra værket gøres bredere på de ca. 500 m hen til Varde Å.

Da det skulle udføres som et arbejdsløshedsprojekt, skulle så meget som muligt udføres ved håndkraft. Daglig blev 500-600 mænd 6 dage om ugen hentet på Grønttorvet i Esbjerg og kørt ud til Karlsgårde og til kanalarbejdet. Transporten foregik på lastvogne, hvor der på ladet af såvel forvogn som anhænger var bygget skure, hvor arbejderne kunne sidde på bænke under turen.

Alt dette fulgte vi drenge med den største spænding. Hverdagens ro blev forandret til en travl byggeplads med blandemaskiner, nedramning af spunsvægge, trillebørskolonner, der fjernede jord i store mængder. Den gamle kanal ved værket, som var tiltænkt det oprindelige projekt fra 1. verdenskrig, blev fyldt op. Skure til ingeniører og formænd blev opført. Vandet i søen blev sænket, så der kunne arbejdes på dæmningens nye indløb osv.

På området ved værket blev opført marketenderi, og lokalt og i Sig blev en del af den faste midlertidige stab indlogeret. Foran værket blev bygget kolossale store træforme, som skulle bruges ved støbningen af turbinekammer og gennemløbsrør, tillige med forme til en fisketrappe. Disse store forme med mange rum, var ideel til at lege skjul i.

Hjemme hos os fik vi også logerende, bl.a. håndværkere og ingeniører. De var også på kost, så mor fik travle år, og drev en form for marketenderi. Det havde desuden den fordel, at far fik en marketenderbevilling, som gjorde, at han kunne købe øl under hele krigen. Han tjente så lidt ved salg af våde varer. Øllene hentede vi på Sig station. Efterhånden som krigen skred frem, og øl mere og mere blev en mangelvare som alt andet, kneb det med at holde antallet af fyldte flasker, når ølkasserne hentedes. Der skulle jo være 50 øl, men ofte var en del flasker tømt undervejs.

Med stor spænding fulgte vi monteringen af den store generator og turbine. Generatoren var en Thrige fra Odense, medens turbinen kom fra Tjekkoslovakiet og var en Caplanturbine. Da såvel generator som turbine og en ny transformer var af så stor størrelse, at de ikke kunne transporteres fra Sig station og gennem tunellen, blev de i stedet hentet på Øse station, og af Falck trukket på en kraftig blokvogn hele vejen til værket. Tydeligt husker jeg det store og tunge arbejde med at skifte de kraftige jernplader, som blokvognen kørte på, og som skulle hindre den i at synke ned i vejen. Broen over Holme Å-kanalen måtte ekstra understøttes.

Dagligt havde jeg min gang på værket, men kun når det var Hansen, der havde vagten. Af ham fik jeg lov til at starte en af de gamle maskiner – nr. 1 var min. Arbejdet bestod i at hæve skoddet til turbinekammeret, gøre maskinen klar, få den i omdrejninger, få den op på en bestemt ydelse, således at den var klar til at blive koblet ind på forsyningsnettet. Var den ikke kommet helt op på fuld ydelse, og jeg så satte den ind, lød der mærkelige anstrengte lyde fra maskinen, men da den var overdimensioneret, tålte den det. Anderledes var det, da den nye generator var klar. Den var meget ømfindig og skulle behandles meget varsomt, så den fik jeg aldrig lov at røre.

Den 28. marts 1945 blev der lukket vand ind i den nye kanal og frem til søen. Projektet var færdigt, hvilket krigen også snart var.

I den periode lærte jeg mange nye mennesker at kende, naturligvis mest de, der spiste hos os, og som jeg havde daglig omgang med. Der var lejlighed til at få lært meget om alt det, der foregik omkring hele udbygningen.

Krigen

Krigens udbrud husker jeg ikke, men kort efter dukkede de tyske soldater op. Vi så dem marchere forbi skolen i lange kolonner, men i Karlsgårde mærkede vi intet til dem de første år.

For far og de andre ansatte blev det en besværlig og travl tid. For os drenge var det spændende år, hvor vi selvfølgelig vidste, at det kunne være farligt for de voksne, men vi følte nok mere spændingen i de oplevede begivenheder end følgerne af det skete. Noget af det første jeg husker, må være sket i 1940 eller 1941. Store sværme af spærreballoner kom vestfra ind over landet. Egentlig var de vist tiltænkt Tyskland, men p.g.a. at vinden ændrede retning, kom de ind over os. Med deres lange haler af jerntråde, der slæbte hen ad jorden, kortsluttede højspændingslinierne i stor stil. Far og de andre ansatte måtte afsted. I samfulde 3 døgn kørte han uafbrudt uden nogen form for søvn. Midt under det hele skete et mindre uheld. Far der havde købt en ny Opel Kaptajn i 1939 til afløsning for Forden fra 1931, var på vej hjem for at hente nye forsyninger. Han kom kørende ad vejen fra Sig, da han ved Rahbæks ejendom drejede ned til værket. Her mødte han Højslev, der kørte i sin nye Ford V 8. I svinget kører de frontalt imod hinanden. De kunne dog køre tilbage til Karlsgårde, hvor de rettede lidt på begge bilers forender og vurderede, at de begge kunne fortsætte, hvilket de så gjorde. Først 2 dage efter kom de begge hjem igen.

Senere under krigen kom flere balloner. Værst var det, når de kom tilbage igen, hvis vinden pludselig vendte. Desværre lykkedes det aldrig at få fat i en af ballonerne. De var lavet af silkestof og yndet til kjoler. Tyskerne skulle have meldingerne om disse balloner, hvor de var, og om de havde viklet sig fast, så dukkede soldaterne op og hentede dem.

Mest spændende var det, når vi skulle ind i de tyske militærlejre, enten det var Oksbøl-, Blåvand-, Nymindegab- eller Strellevlejren. Her var meget at se på , men værre var det, når far eller de andre skulle reparere linier, der gik gennem miniefelter. Så skulle han have en tysker med, der kunne lodse ham gennem feltet. Far skulle så gå lige i hans fodspor, og som far sagde: Røg tyskeren, røg han jo også. Mest frygtede de det, når det var om natten, og tyskeren kun havde en lygte med sig.

Den 29. august 1943 - en mærkelig fødselsdag

Min mor havde fødselsdag den 29. august, og da havde vi altid familiebesøg. Hendes forældre kom fra Bramming og hendes søster og svoger fra Ølgod var også altid faste gæster.

I 1943 blev det dog en anden fødselsdagsfest end ellers. Vi vågnede tidligt om morgenen ved at tyskerne kørte rundt mellem husene med armerede vogne, og da vi kom op, gik det langsomt op for os, hvad der var sket.

På værket og den nærliggende friluftstation var der om natten sabotagevagter. De kom, når værkets personale standsede maskinerne kl. 23. Så var vagterne der til kl. 6, hvor de blev afløst af maskinmestrene.

Ved 2-3 tiden om natten var tyskerne dukket op. Da sabotagevagten ikke ville lade dem komme ind, prøvede de først med bajonetter i døren – mærker heraf sad der i flere år – så blev vinduer smadret, og de kom ind. Vagten, som egentlig var en bondemand, der tjente en ekstra skilling ved dette natarbejde, blev kommanderet hen og ned i et hjørne af kontrolrummet, medens en tysk soldat stod og pegede på ham med geværet i de timer, der gik, inden maskinmesteren kom og afløste. Vagten måtte ikke bevæge en finger. Disse timer påvirkede ham psykisk, så han døde kort efter. En meget tragisk hændelse.

Hen på dagen kom en tysk officer rundt til funktionærboligerne. Far var hjemme og jeg husker tydeligt samtalen. Tyskeren indledte med at fortælle, at de var kommet for at beskytte os mod englænderne. Han var meget høflig og venlig, indtil min far sagde at vi holdt med englænderne og ikke ønskede tyskernes beskyttelse. Så fik piben en anden lyd. Om to timer skulle loftsværelserne være ryddet, for da ville der komme 8 soldater, som skulle bo der.

Vi måtte så igang med at rydde værelserne for møbler og andet. Hen på eftermiddagen kom soldaterne med halm, som skulle tjene som sengeleje for dem.

Det samme gentog sig hos de andre funktionærer. Driftlederen fik kun få indkvarteret, jeg mener at huske, at det kun var den ledende officer, der boede der.

Det første hold soldater var alle ældre ca. 40-60 år, men der var dog to yngre iblandt. Det samme var gældende andre steder. Vi fik efterhånden lidt snak med disse soldater og de lod os forstå, at de to unge var Hitler-Jugend, som vi skulle passe på. Selv de frygtede dem og blev angivet af dem, hvis de fattede nogen form for mistanke. De fortalte også, at de var lede og kede af krigen og kaldte Hitler for en idiot,

og at de kun havde et ønske, at krigen snart måtte slutte, så de kunne komme hjem til deres koner og børn. Mange anede ikke, hvorledes det stod til derhjemme, idet ikke alle var i forbindelse med deres pårørende.

Især husker jeg en episode, som må have været i efteråret 1943, måske den 8. november. De kom og spurgte mor og far, om de måtte komme ned for at høre den tyske radio, idet Hitler havde proklameret, at han den aften ville tale til det tyske folk. Far sagde nej. De kunne få lov at høre den engelske radio. Den vidste de godt, at vi hørte, men sagde: Kaput og gjorde samtidig en vandret bevægelse med den ene hånd foran halsen for at tilkendegive, at så ville de få hovedet kappet af, såfremt de to unge Hitler-Jugend hørte om det.

Det var rygtedes, at Mussolini havde kapituleret, og de forventede, at Hitler ville opgive krigen. Rygtet talte dog ikke sandt.

Far gav dem dog lov. De kom og satte sig stille på stolene rundt i stuen. Jeg husker, at en tog vores nabodatter stille op på sit skød, medens jeg sad ved en anden. Da de erfarede, at Hitler ville fortsætte krigen, og iøvrigt råbte og skreg som han plejede, løb der mangen en tåre hos de fleste af soldaterne. Da de forlod stuen, lå der på hver stol en cigaret, noget som var en sjældenhed i disse år.

Når vi fik en del snak med dem, var det fordi de ikke fik noget at spise de første 8 dage. Forsyningerne må åbenbart være brudt sammen, men mor lånte dem en fiskestang og en pande, så måtte de klare sig med det. Den første dag kom en af soldaterne og forklarede med fingersprog, at han havde fanget 44 aborrer, så de fik fisk til middag. De var meget flinke, og vi havde dem indkvarteret en måned. Derefter skiftede de hver 14. dag. Vi mente, at det var for, at de ikke blev for godt kendt med befolkningen. Efter at politiet var blevet taget den 19. september 1944 kom nogle af dem fra stationen i Varde ud til S. A. E. F. Far havde ca. 3-4 stykker blandet med arbejderstaben. Senere kom de et andet sted hen.

Efterhånden som krigen strammede til, og sabotagehandlinger og bombninger tog til, frygtede vi et angreb på værket. Hvis dæmningen blev gennembrudt, ville søen blive tømt for de enorme vandmasser, der her er opstemt. Da funktionærboligerne lå ganske tæt neden for værket, og søens vandspejl lå over hustagene, ville et brud betyde en katastrofe for os alle.

Meget kunne fortælles fra denne periode, men lad et par eksempler være nok. Når far kom hjem, kunne han berette om forskelligt f.eks. da han havde været nede ved Bryndum for at få genskabt højspændingslinier på stedet. Transformatortårnet var væltet, hvor mærkeligt

det end kunne lyde. Vejret var stille, så der var andet, der var skyld i det. Han havde i dagens løb fundet ud af sammenhængen. Der var kommet en „murer" cyklende til tårnet, stillet sin cykel og begyndt at „reparere" på tårnet, dvs. han havde fjernet en stenrække i tårnet, med undtagelse af to sten, som tårnet så stod og vippede på. Han cyklede væk, og kort tid efter faldt tårnet sammen. Tårnet forsynede dele af lufthavnen i Gjesing ved Esbjerg – derfor.

En anden dag kom han hjem fra Oksbøllejren. Der havde været livligt skyderi, og et allieret fly var blevet skudt ned. Det lykkedes nogle af besætningen at forlade flyet i faldskærm, men de var så uheldige at dale ned i Oksbøllejren, nogle endda ned på selve ekserserpladsen. Han fortalte, at de kunne se de allierede flyvere sidde i faldskærmene med maskingevær mellem knæene og skyde løs på vejen ned.

Det var en streng tid for folkene, også fordi det ikke var til at få materialer. Til sidst blev der i stedet for kobbertråd ophængt jerntråd i linierne. Det rustede, sprængtes i kulde og faldt ustandseligt ned. En juleaftensdag i krigens sidste år var far gået i bad først på eftermiddagen. Så skulle vi andre antagelig følge efter. Vi badede i baggangen, som også var vores vaskehus. Her stod gruekedlen, hvori vi fyrede og varmede vand. Som badekar brugt vi en stor oval zinkbalje, som mor også brugte ved tøjvask.

Pludseligt gav det et højt brag, som om noget eksploderede, lyset gik ud. Far kom op af badet og hurtigt i tøjet. Eksplosionen stammede fra kabeldåsen, som forsynede funktionærboligerne, værkstedet og lageret med strøm. Den sad i en højspændingsmast lige udenfor vort hus. Nu gik der så et par timer med den reparation, hvorefter der blev sat strøm på. Linien faldt igen ud, så der måtte være yderligere en fejl. På grund af, at det var juleaften, blev min bror og jeg hjemme sammen med mor. Far tog afsted. Timer gik og julemaden blev sat ovenpå kaminen, så den kunne holde sig varm. Juletræet med gaver stod urørt i stuen. Først kl. 2 om natten kom han hjem, og så kunne vi fejre jul med nogen forsinkelse. Det viste sig, at tyskerne havde ramt en højspændigsledning under skyderiet ved Oksbøllejren.

Under besættelsen blev far kontaktet af modstandsbevægelsen, idet han jo ville være en god meddeler, når han havde „Ausweiss" til de tyske lejre. Han drøftede sagen med Højslev, der rådede ham fra det af hensyn til S. A. E. F.

Endnu en begivenhed skal omtales. Dagen efter min fødselsdag den 3. august 1943 var far som sædvanligt kørt på arbejde. han skulle reparere noget i transformatortårnet på Kløvbakken ved Henne. Han havde en arbejder med, som skulle ordne noget udenpå tårnet, medens

han selv gik ind og op i tårnet. I tårnets ene hjørne var der nogle runde metaltværstænger, der gjorde det ud for trin. Forinden havde han afbrudt strømmen fra afbryderen oppe i tårnet til transformeren. Han klatrede op i tårnet for at ordne et eller andet, men er antagelig gledet på et af trinene og faldet bagover. Med ryggen ramte han en af de strømførende ledninger og fik 10.000 V igennem sig. Han fik store brandsår på ryggen og ved det ene knæ. Bevidstløs faldt han ned, og i faldet rev han forskelligt udstyr med sig. Han kom til sig selv liggende i det smalle rum mellem transformer og væggen.

Han krøb ud af tårnet, og medhjælperen løb efter hjælp. Blodet løb fra ansigtet og andre steder. Medhjælperen havde tilkaldt en ambulance fra Varde, der kom for at hente ham. Han insisterede dog på, at han forinden måtte have det ødelagte ordnet, men de overtalte ham. Han lå i en uge på Varde sygehus, hvorefter han skulle gå hjemme i 3 uger. Ugen efter var han igen på Kløvbakken for at udskifte den nødtøftige reparation. Den gang blev det anført, at han var den første i landet, som havde overlevet at blive ramt af en 10.000 V strømførende ledning.

Den 4. maj om aftenen hørte vi fríhedsbudskabet over den engelske radio. Glæden skulle deles med andre, og funktionærerne fandt sammen. Tyskerne må være flyttet bort forinden, idet jeg ikke mindes, at de var der i krigens allersidste tid. Jeg husker også, at jeg løb over på værket, idet Værk-Hansen havde vagt og absolut skulle indvies i det glædelige budskab.

Mens jeg gik i skole i Esbjerg, boede jeg hjemme. Til at begynde med måtte jeg cykle til Varde for at komme med toget. Da flere i Sig klagede til DSB over den mangelfulde togafgang, blev det ordnet således, at toget der udgik fra Esbjerg, kørte til Sig, hvor det vendte.

Min mor forkælede mig. Hver morgen var hun tidligt oppe for at se hvorledes vejret var. Hun trak min cykel op af kælderen og havde tøj og madpakke parat. Var det et forrygende snevejr, gik hun sammen med mig til stationen i Sig, ventede til toget kom og gik derefter alene tilbage til Karlsgårde.

Under skolegangen i Esbjerg kunne jeg naturligvis følge med i dagligdagen derhjemme og elskede stadig at tage med på højspænding, når der var lejlighed til det. Efter at have fået realeksamen blev det alvor. Livsbanen skulle stikke ud. Jeg kom i koloniallære i Esbjerg og en ny tid begyndte, men kærligheden til barndomsegnen er aldrig kølnet, men er meget er ændret og fremmed. Minderne om en oplevelsesrig barndom fylder mig stadig med glæde.

Barndoms-minder fra Alslev

af Leo Novrup

Den 10. januar 1907 blev jeg født i Alslev skole sydvest for Varde. Skolen var en smuk gammel bygning med straatag (tagrør). Tagrørene groede i de mest vandrige enge omkring Alslev aa. I skolens sydende boede lærerfamilien, og i nordenden var selve undervisningsklasserne. Min mor Andrea Bondesen er født i Toftnæs og er af gammel bondeslægt, min far Hans Peder Hansen Novrup er født i Novrup ved Esbjerg. Far tog navnet Novrup til efternavn, da han kom paa seminarium, hvor der var flere, som hed Hansen. Fars slægt er en gammel lærerslægt. Hans far var bonde, men baade hans bedstefar, oldefar og tipoldefar var lærere. Far var førstelærer i Alslev skole og kirkesanger i Alslev kirke.

Far var meget glad for blomster og fugle, og det smittede af paa mig, saa jeg allerede begyndte at kigge efter fuglene, inden jeg kom i skole. Jeg husker tydeligt, at jeg sad paa mors lille skammel under frugttræerne og iagttog fuglene time efter time. Jeg saa, hvordan bogfinken byggede sin utrolige flotte rede af mos, straa og haar for til sidst at carmouflere den med lav, som hun ved hjælp af edderkoppespind fæstnede til reden. Det er hunnen alene, der bygger reden. Hannen sidder da i nærheden og synger. Jeg syntes, at den sang: brit, brit, brit fra de britiske bjerge, og det kan jeg stadig høre hvert foraar, og da tænker jeg paa min lille skammel under frugttræerne ved Alslev skole.

Vi undersøger en bogfinkerede

Mange aar efter undersøgte vi en bogfinkerede i Stavshede skole hvor jeg var førstelærer. Vi ville gerne vide, hvad en saadan kunstfærdig rede indeholdt. Vi blev meget overrasket over, at der var saa meget, og at reden var saa fin - ikke et straa eller en fjer stak udenfor.

Hvad bogfinkereden bestod af:

2077	grønne mostotter
12844	mindre haar af katte, hunde og kreaturer
379	rodtrevler
104	hvide fjer
780	dun
85	lyse hestehaar - inderst i reden
398	sorte - - - oven paa de hvide, som saa var tildækket
125	vat- og uldstykker
87	visne straa
4	plantefnug
1	baststykke
1	puppespind
2	grannaale
272	smaa lavstykker paasat reden udvendig ved hjælp af edderkoppespind.

I alt 17206 stykker - en udpræget mos- og haarrede med lav udvendig som camouflage.

Da bierne overfaldt mig

En foraarsdag gik jeg nede i haven. Jeg var vel 5-6 aar gammel og havde ikke begyndt min skolegang. Jeg gik hen til vore bistader for at se, om bierne var begyndt at flyve. Det var de ikke. Jeg tog da en pind, og stak den ind i flyvespalten og kørte rundt med den. Snart myldrede bierne ud og fløj paa mig og stak. Jeg ville løbe bort, men faldt, og bierne kom stadig og overfaldt mig og stak mig overalt. Det var frygteligt, og jeg skreg af smerte, alt hvad jeg kunne. Heldigvis hørte min far min skrigen og løb fra skolebørnene og ud i haven for at hjælpe. Han greb mig og bar mig ind i bryggerset, hvor mor ogsaa kom til hjælp. Alt tøjet blev trukket af mig, og der var bistik overalt: I hovedet, paa krop, arme og ben. Far og mor fik travlt med at trække brodde ud, og min skrigen blev til jamren. Mor ville have, at vi skulde sende bud efter doktoren i Varde; men far sagde, at det ikke var nødvendigt. Det var det heller ikke - og jeg overlevede. Jeg havde faaet omkring 70 stik.

Jeg lærer at fiske

Tæt ved skolen boede „Brille Nielsen". Da jeg var barn ,var der ikke mange, som havde briller. Derfor kaldte vi Nielsen „Brille Nielsen", da han altid gik med briller med tykt glas. Han var en ivrig lystfisker, der foraar og sommer et par gange om ugen gik ned til Alslev aa for at

fiske. Som madding brugte han mest regnorme og fangede da aborrer, skaller og aal. Fik han fat paa en lille skalle, brugte han den som madding paa en dobbelt krog, som han saa kastede ud i aaen paa et dybt sted - en „høl" og gjorde snoren fast inde paa land ved hjælp af en træpind.

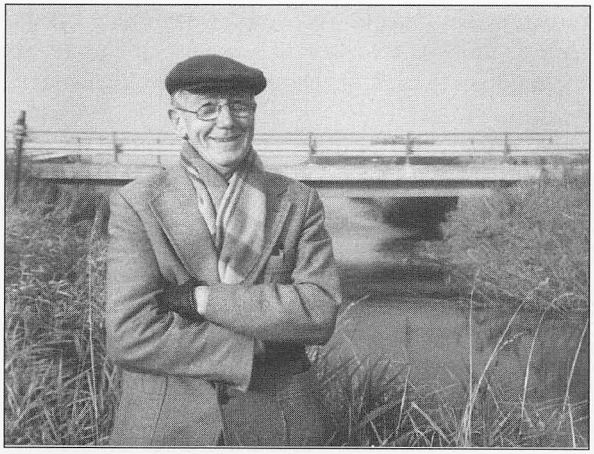

Leo Novrup ved Alsslev Å

Vi fiskede sa videre med vore fiskestænger (bambus). Brille Nielsen havde altid to stænger ude i vandet – jeg havde kun én. Inden vi skulle hjemad, var det altid spændende, naar vi til slut trak vores „sætkrog" paa land. Vi haabede jo altid, at vi skulle fange den store gedde. Men vor fangst var for det meste kun gedder paa et eller to kg. Det skete enkelte gange, at en stor aal var gaaet paa krogen. Den kunne godt veje omkring et kg. „En fin rygeaal," sagde far. – Den største gedde, jeg fangede som dreng, vejede 4 kg. Det var i en mergelgrav i Torrup. I Torrup havde jeg flere gode skolekammerater, som jeg stadig mindes med glæde.

Da fisken svømmede bort med min fiskestang

En dag, da jeg fiskede i Alslev aa tæt ved „Enghavegaard", hvis ejer var Peder Bork, ville fiskene ikke rigtig bide. Jeg gik da over til gaarden for at hilse paa familjen, som altid tog saa godt imod mig. To af sønnerne var tillige mine skolekammerater, – Jens og Ejnar. Med min tamme krage „Klavs" paa skulderen gik jeg op til gaarden. Man sad ved kaffebordet, og jeg skulle da ogsaa have kaffe. Jens og Ejnar fortalte, at de i plantagen lige ved gaarden havde fundet to fuglereder, som de ikke kendte. Den første rede var lille og sad mellem nogle tætte grangrene. Æggene var hvide med smaa røde pletter. De laa paa et underlag af vat og uld. Jeg kunne straks se, at det var en torniriskrede. Vi saa ogsaa fuglene – hannen havde blodrødt bryst, og hunnen var graabrun. Vi gik nu ind til nogle større grantræer, hvor den anden

rede var. Den lignede en solsorterede; men indvendig var den glat som træ, og der var hverken straa eller fjer at se. Her laa fem himmelblaa æg med sorte pletter. Det var en sangdrosselrede. Vi stod og beundrede den smukke rede, indtil Klavs kom flyvende hen til os. Da skyndte vi os at gaa , at han ikke skulle pille ved æggene og faa dem i stykker. „Klavs", sagde jeg, „nu skal vi ned til aaen for at se, om der er fanget en stor fisk". Klavs fløj hen paa min skulder, og vi skyndte os af sted. Jens og Ejnar fulgte med. – Da vi kom hen, hvor fiskestangen skulle ligge, var der ingen. Vi kikkede lidt paa hverandre og dernæst ud i aaen; men stangen var ikke til at se. – „Der maa være kommet en meget stor fisk paa," sagde jeg, „som har trukket stangen med ud i aaen og er svømmet bort." Vi begyndte nu at løbe langs aaen og kikkede efter stangen. Da vi ikke fandt den, vendte vi om og begyndte at søge til den anden side. Stangen skulle findes, og den store fisk fanges. „Det skal nok være en stor gedde", mente vi og for af sted. „Der sejler stangen midt ude i aaen. Hvad skal vi nu gøre?" Peder Bork havde ingen baad. – Jeg sagde: „har I ikke et langt stykke reb, som kan naa helt ud til stangen; saa kan vi kaste rebet med en sten i enden derud og trække stangen til land. „De to brødre sprang af sted paa de bare ben og kom snart tilbage med et langt reb og en mursten. Da murstenen var bundet godt fast, svingede vi rebet rundt og kastede linen langt ud i aaen. Murstenen faldt i vandet et lille stykke før, den naaede stangen. Det var vel nok ærgerligt. Jens og Ejnar sagde, at de ikke havde mere reb hjemme. Her var gode raad dyre; men hvem fandt paa raad? Det gjorde Ejnar. Han ville have, at vi skulle prøve at naa stangen fra den anden side. Vi løb hen til spangen, hvor vi kom over aaen. Snart stod vi ved bredden og var klar til at kaste. Sten og reb susede af sted ud over vandet og faldt ned lige ved stangen. I en fart hev vi linen i land og jeg brugte nu alle mine kræfter. Da faldt stenen paa den anden side af stangen, og vi kunne begynde uhyre forsigtigt at trække stangen ind mod land. Fiskestangen nærmede sig nu bredden, og jeg strakte mig ud over aaen og fik fat i den den dyrebare stang. Jeg begyndte at hive ind paa snøren og mærkede straks, at fisken var der endnu og trak til den anden side. jeg fik nu fat i linen ved stangens ende og begyndte at hale ind. Det mest spændende øjeblik var nær, nu skulle det vise sig, hvordan den store fisk saa ud. Fisken piskede vandet til skum og prøvede paa at slippe bort. Med et snuptag løftede jeg den paa land, og vi for alle tre paa den, nu skulle den ikke slippe fra os. Lidt overrasket blev vi, da vi saa, det var en kæmpeaal og ingen gedde, som vi havde regnet med. Vi bar aalen længere op paa land; men det var svært at holde den – gang paa gang snoede den sig ud af vore hænder

trods det, at vi alle tre holdt om den, alt hvad vi kunne. Vi begyndte at gaa op til „Enghavegaard" med aalen imellem os. Den store aal skulle selvfølgelig præsenteres for de gæve folk, der altid var saa gode mod mig. Der blev stor opstandelse – alle skulle se den vældige aal. Selv den rare, gamle bedstemoder kom frem for at se den store fisk. Hun følte paa den og sagde: „Den er dejlig fed; den bliver din far glad for". – Ude i bryggerset kom aalen paa vægten, vi skulle jo se, hvor meget den vejede. „Den vejer godt 3 pund," sagde gaardejeren, „det er da næsten for galt". „Nej, det er godt", tænkte jeg. Da aalen var saa stor, kunne jeg ikke have den i min fiskepose. Vi maatte da tage livet af den, og jeg fik en snor at bære den i. Paa vejen hjem maatte jeg flere gange staa stille og vise aalen frem over skulderen. Jeg behøver vist ikke at fortælle, at jeg var lidt stolt, da jeg viste aalen frem for far og mor og mine søskende. Næste dag fik vi fisk til middag; men det var dog ikke den store aal, vi spiste, for den ville far have røget. Vi stod og saa til, da far pakkede aalen ind. Den skulle sendes til et røgeri i Varde.

Klavs' største bedrift

Hurra, nu har vi sommerferie, det er dejligt. Klavs og jeg skal sikkert opleve meget i de fem uger, vi har fri. Klavs ville gerne med, naar jeg gik ud i plantagen eller ned til aaen for at fiske. Et par km sydvest for Alslev havde vi vore faar gaaende paa „æ profit", som de tørre sandmarker kaldtes. De var omgivet af lyng til alle sider. Her maatte jeg hver dag flytte faarene. Det var let nok, hvis der ikke var noget i vejen; men det skete engang imellem, at et par af faarene havde rykket sig løs, hvorefter de var løbet hen til et andet par og der indfiltret tøjrene, saa de fire faar stod tæt sammensnørede lige op til halsen. Det saa frygteligt ud – øjnene stod stive, og faarene stønnede, som om de var ved at kvæles. Jeg fik vel nok travlt med at frigøre faarene fra hinanden; men vanskeligt var det, for faarene trak ofte knuderne sammen igen, naar jeg var lige ved at have dem løst. De var for dumme til at forstaa, at det bedste for dem var at staa stille, medens jeg løste de mange knuder op. Var faarene meget indfiltrede, kunne det godt tage over en time, inden jeg fik dem løst. Det skete, at jeg maatte tage tøjret af halsen paa et faar, som jeg saa holdt fast med venstre haand, mendens jeg med højre havde travlt med at udrede de mange knuder og snoninger. – Hvor var det rart, naar man blev færdig, og faarene kunne sættes hen paa deres nye plads. – Derefter gik det hjemad i susende fart paa de bare ben, saa Klavs rigtig maatte bruge vingerne for at følge med.

Min moster Oskild havde faaet en stor ornetand (grisetand) af en af sine elever fra Toftnæs. Hun blev meget glad for den hvide tand, som hun ville bruge som broche. Hos en guldsmed i Varde fik hun en sølvnaal i tanden og havde nu en sjælden og fin broche, som hun næsten altid bar paa sit bryst. Hun havde den paa hver dag i skole, og ogsaa naar hun skulle i by. Hun syntes allerbedst om denne broche. I flere aar havde hun den; men en sommerdag tabte hun den ude paa „Profitten", hvor hun hjalp til med høsten. Far brugte leen, og moster bandt negene, min storesøster Anna og jeg satte negene op i skokke, der skulle være 12 neg i en skok. Far og moster hjalp med at rejse de sidste skokke; men saa opdagede moster, at hun havde tabt sin broche, og det var hun meget ked af. Vi begyndte alle at lede. Vi gik op og ned mellem de mange neg; men vi kunne ikke finde den. Da det blev aften, maatte vi opgive og tage hjem. Dagen efter fortalte moster børnene i skolen, at hun havde tabt sin fine ornetand ude paa kornmarken. „Maa vi ikke faa lov til at komme derud og lede efter den," sagde børnene. „Jo", sagde moster, „det kan være, at det er en god idé, for I er jo mange, maaske en af jer, finder den." „Ja, vi skal nok finde den", svarede børnene.

Moster gik da i spidsen for alle børnene, og hun lovede 2 kr. til den, som fandt brochen. Børnene var meget ivrige, de ledte og ledte sammen med moster. – Til sidst blev de trætte og satte sig ned. Moster opgav ogsaa og kaldte børnene sammen. Snart var de paa vej, men denne gang gik det mod skolen. De var trætte og skuffede over, at de ikke havde fundet brochen og vundet daleren.

Der var nu gaaet to aar, siden brochen var forsvundet ude paa marken, og moster havde opgivet at se den igen. Men saadan skulle det ikke være. En dag var Klavs med mig ude ved faarene, og vi gik netop paa den mark, hvor moster havde mistet sin broche. Jeg sagde da til Klavs: „Se nu godt efter – brug dine øjne godt, saa du finder mosters broche." „Kra, kra," sagde Klavs, og saa gik den og kiggede og kiggede ned i det grønne græs. Den lagde hovedet paa skraa for bedre at se ned mellem straaene. Lige paa engang ser jeg Klavs stikke hovedet langt ned i græsset og hale en hvid ting frem, som den saa stod med i næbbet. Jeg kaldte paa Klavs, og han fløj mod mig, men satte sig ikke paa min udstrakte arm, men fløj forbi og videre mod Alslev. Klavs fløj hjem, men hvad var det, den fløj med? Det lignede mosters broche! Jeg saa det var krumt og skinnede hvidt. - Paa de bare ben løb jeg nu hjemad, alt hvad jeg kunne. – Klavs gik ude i gaarden, da jeg naaede hjem. Jeg begyndte at lede og saa efter, hvor Klavs ofte gemte et eller

andet: i fars træsko, under gruekedlen, under dørmaatten, i fars sømkasse eller ude under den store sten. Men jeg fandt ikke det, jeg søgte. Lidt efter kaldte mor paa mig, vi skulle have aftensmad. Moster var der ogsaa, og jeg fortalte da, at jeg troede, Klavs havde fundet brochen ude ved faarene. Det ville de ikke rigtig tro, for der var gaaet to aar, siden moster tabte den. Og marken har været pløjet to gange, sagde far. „Jeg tror det nu", sagde jeg. Gennem vinduet saa jeg nu Klavs flyve op paa taget. „Nu skal den vist op til det gode gemmested ved skorstenen", tænkte jeg. Lidt efter saa jeg, at Klavs fløj ned paa pumpen. Men hvad var det, der sad i næbbet? Jeg sprang op fra bænken og væltede i farten min kop te og fór ud til pumpen, hvor Klavs stadig havde noget i næbbet. Jeg saa straks, at det var mosters broche og raabte ind: „Det er mosters broche". „Klavs, kom nu med brochen", sagde jeg og strakte en arm ud. Klavs fløj hen paa min arm og havde stadig ornetanden i sit næb. Moster og far var nu kommet ud for at se, om det virkelig passede, at Klavs havde fundet brochen. Jeg tog fat i brochen og sagde: „Klavs, slip nu brochen, for nu skal moster have den". Klavs gav slip, og jeg gav moster ornetanden. Jeg sagde til moster, at nu havde Klavs jo fortjent de to kr., som hun havde udlovet. „Det er rigtigt", sagde moster, og jeg vil ogsaa staa ved mit ord; men jeg er bange for, at Klavs ikke kan passe paa tokronen, saa du maa hellere faa den, da det er din krage. „Se, det var jo ikke saa galt - moster fik brochen, og jeg tokronen. Den daler kunne jeg takke min dygtige krage for.

Nationalmuseet udgraver oltidshøje i Alslev sogn

I et par somre udgravede Nationalmuseet en del oldtidshøje i Alslev sogn. Jeg var da 9-10 aar gammel og fulgte med i de spændende undersøgelser fra yngre stenalder – den saakaldte enkeltgravstid fra aar 2300 - 1900 før vor tidsregning. Der blev afdækket baade mands- og kvindegrave. Gravene laa altid øst-vest. Mændene laa med hovedet mod vest og kvinderne med hovedet mod øst. De laa i sovestilling med bøjede ben. Begge saa de mod syd - den vej de kom fra? I graven fik manden sin stridsøkse med. Den var hugget af grønsten, porfyrer eller finkornet granit. De var fremstillet af de haardeste sten, der kunne holde selv til de haardeste slag. Kvinden fik gerne ravperler med og begge til tider et lerkar. I Torup i Alslev sogn saa jeg Nationalmuseet udgrave en kvindegrav med 202 ravperler. En dag, da jeg besøgte udgravningerne i Torup, var man lige færdig med at undersøge en lille høj, men havde ikke fundet nogen grav. Man begyndte da at udgra-

ve en anden høj i nærheden. Jeg spurgte, om jeg maatte grave videre, hvor de havde holdt op – det maatte jeg godt. Jeg begyndte da at skrælle sandet bort i tynde lag, som jeg havde set, mændene gjorde. Jeg havde kun skrællet et par lag af, da jeg saa en lysebrun stribe, der gik øst-vest. Her var alligevel en grav. Jeg gravede nu lidt længere mod øst for at finde gravens ende. Den fandt jeg ret hurtig, da en ny stribe gik mod syd. Her var altsaa gravens ende mod øst. Hvis det var en kvindegrav, skulle ravperlerne ligge i denne ende. Jeg gravede da lidt jord bort, og dernæst tog jeg min ske og gravede videre for ikke at ødelægge noget. Snart saa jeg de første ravperler, som laa ligesom i en dynge. Jeg tog en 5-7 perler i haanden og løb hen til museets folk og sagde: „Der var alligevel en grav". De skyndte sig hen til graven og fandt efterhaanden op mod 100 perler. Graven her var en saakaldt undergrav. Øverst i højen ligger overgraven – paa bunden af højen ligger bundgraven, og længere ned har vi undergraven, som maa være den ældste. Det var den, jeg havde fundet. Og fra den dag af, blev jeg en meget interesseret amatør arkæolog.

Hvad Alslev Bavnehøj gemte

Naar jeg var ude hos faarene, kunne jeg se op til Alslev Bavnehøj, hvor der laa to store gravhøje. Den største var selve „Bavnehøjen", hvor man i gamle dage brændte baal, hvis der blev krig. Gaardejeren hed Johnsen, og en af hans sønner hed Folmer og gik i samme klasse som jeg i Alslev skole. Jeg var derfor ofte en smut henne ved højene sammen med Folmer. Man havde gennem mange aar taget sand fra højene til strøelse i stalden. Jeg kiggede da altid efter, om noget skulle vise sig, da jeg var klar over, at det var gravhøje. – En dag lagde jeg mærke til, at der laa smaa stykker trækul i det lyse sand. Det kunne tyde paa, at her havde kisten staaet. Jeg spurgte da Folmers far, om vi maatte grave lidt længere ned for at se, om der var oldsager. Det maatte vi godt, og allerede næste dag efter skoletid begyndte vi at grave. Vi fandt mange stykker trækul, saa vi efterhaanden havde en hel lille dynge. Da vi kom længere ned i graven, stødte vi paa tøj, der nærmest lignede sækkelærred. Vi tog ikke tøjet op, men pustede sandet af. Vi hentede gaardejeren og spurgte, om han havde gravet en sæk ned her. Han svarede, at han aldrig havde gravet saa dybt ned i højen, og at tøjet derfor nok var fra oldtiden. Det lød jo meget spændende. – Klokken nærmede sig seks, saa jeg maatte hjemad. „Jeg kommer igen i morgen", sagde jeg, „og tager en æske med til tøjet." Far syntes ogsaa, at det lød spændende og sagde, at jeg maatte faa hans store cigarkas-

Regnvejret af Otto Frello. Tilhører Varde Museum.

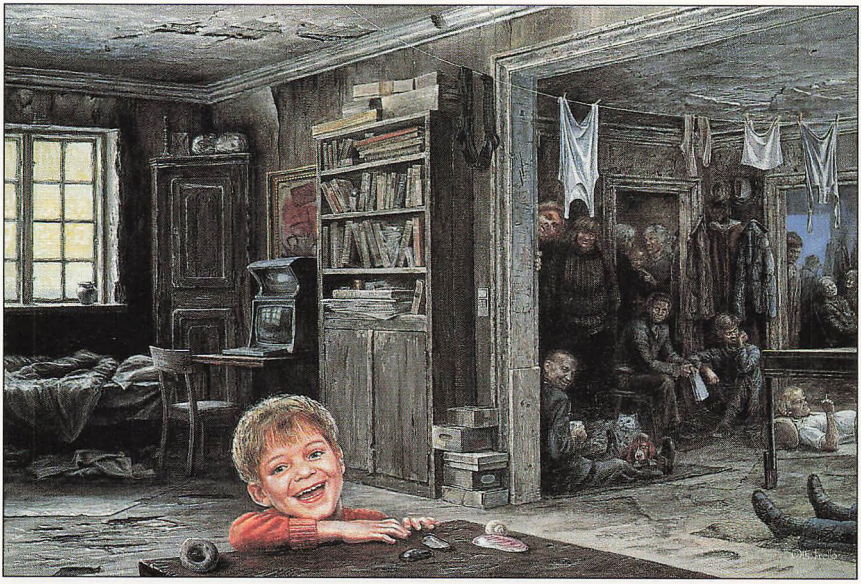

Det glade barn af Otto Frello. Tilhører Varde Museum.

se med til tøjet. Og en daase maa jeg have med til trækul og perler, hvis der er nogle af dem. – Næste dag tog vi først tøjet op og pustede sandet bort, inden vi rullede det sammen og kom det i cigarkassen. Vi fandt flere mindre tøjstykker, som ogsaa kom i æsken. Vi skrællede sandet bort i tynde lag, og snart fandt vi en perle; men det var ingen ravperle. Jeg havde aldrig før set saa smuk en perle. Den var temmelig stor og af rødbrun farve. Til pynt havde den paamalede grønne blomster. En saadan perle kaldes en mosaikperle og stammer fra romerriget. Man har sikkert byttet med rav og pelse. Der dukkede også en anden perle frem. Det var en dybblaa glasperle, som ogsaa er kendt fra romerriget. – Da jeg kom hjem, gemte jeg trækullet og perlerne i en tændstikæske og skrev paa æsken Leo Novrup 1917 - Bavnehøj. Jeg var da ti aar gammel.

Under krigen i 1940-erne besøgte overinspektør Johannes Brøndsted mig i Oksbøl. Han ville gerne se min oltidssamling og høre om mine udgravninger. Jeg viste ham da tændstikæsken med perlerne og fortalte om tøjet fra bronzealderen, som jeg stadig havde i cigarkassen. „Saa jeg fandt bronzealdertøj 4. aar før, I fandt Egtvedpigen". „Mon dog", svarede inspektøren. Jeg hentede cigarkassen, hvori der ogsaa var rester af hestehale-haarnettet mage til Egtvedpigens. „Det ser næsten ud til, at De har ret. Maa jeg tage det med til Nationalmuseet, for at vi kan sammenligne det med Egtvedpigens tøj". „Ja, sagde jeg, og I maa ogsaa beholde det." Der gik en uges tid, saa hørte jeg fra Nationalmuseet, at det var bronzealdertøj mage til Egtvedpigens. Efter de nyeste dateringer skal Egtvedpigen være begravet for 3360 aar siden. Det er mærkeligt, at hendes tøj er bevaret saa godt.

Besøg hos bedstemor og bedstefar i Toftnæs

Da jeg var dreng, var der mange bækørreder og aal i „æ olgrøft", som vi kaldte bækken syd for Alslev. Bækken havde det klareste vand, som klukkende løb hen over stenene, som bunden mange steder var dækket af. Der var ingen forurening. Vandet var saa rent, at vi kunne drikke det. Nu er vandet grumset og lugter forfærdeligt. Her er en opgave for Alslev: At genskabe den rene friske bæk, saa ørreder og aal igen indfin-der sig. Jeg fangede i bækken en hel del ørreder og aal paa sættekroge. Jeg satte krogene ud om aftenen, og næste morgen saa jeg til krogene, om der var fangst. – En dag havde jeg fanget en pæn ørred, og jeg fik da lyst til at gaa over til bedsteforældrene i Toftnæs. Det var ikke saa tit, at de fik fisk, og det var altid torsk eller fladfisk. Saa en ørred var for dem en ren lækkerbidsken. Da jeg paa min vej naaede

brugsen, gik jeg ind og købte en geddekrog og 10 m mursnor, saa jeg kunne sætte en krog ud, naar jeg naaede til aaen. Da jeg kom til aaen, begyndte jeg at lede efter en frø, som skulle sættes paa krogen som lokkemad. Jeg kunne dog ingen finde og gik derfor videre mod Toftnæs. Mine bedstforældre blev glade for fisken, som de saa skulle have til middag næste dag. Jeg gik en tur i stalden med bedstefar. Snart kaldte bedstemor, vi skulle have kaffe. Jeg kiggede ofte over til alkoven, hvor bedstefar og bedstemor sov. Det lignede et stort hundehus, der stod paa gulvet og ind til væggen. Det var for mig en underlig seng med halm under lagenet. – Da jeg skulle hjemad, kom bedstemor med en grøn tomat, som jeg maatte faa med hjem. Det var min moster, Oskild, som boede hjemme hos sine forældre, der havde plantet tomaten i en urtepotte. Da jeg naaede Alslev bro, gik jeg ned til aaen for at se, om gedden stod paa sin plads, hvor jeg flere gange havde set den. Jo, den stod der – ærgerligt at jeg ikke havde en frø. Men jeg havde jo min grønne tomat, Den kunne godt ligne en frø, naar den blev kastet i vandet. Jeg bandt krogen paa snoren og satte tomaten paa krogen. Saa kastede jeg tomaten i vandet ca. en meter fra gedden. „Plump", sagde det, og „habs" sagde gedden, der greb tomaten. „Hiv op", sagde jeg, og gedden sprællede oppe i græsset. Det var en pæn gedde, der vejede omkring en kg. Mon ikke det er den eneste gedde, der er fanget paa en grøn tomat? - Mange spændende timer har jeg haft ved Alslev aa. Om efteraaret og om vinteren kunne vi stange aal med en „Lyster" - et aalejern. Far ville gerne stange aal, og jeg ville gerne med. Nu maa man desværre ikke stange aal i Alslev aa. Godt at man maatte, da jeg var barn. Paa de gode dage kunne vi godt komme hjem med over 100 aal – enkelte var store aal til rygning, men resten var gode stegeaal.

I kronvildtets rige

af Paul Erik Hegner

Forfatteren er et eksempel på det forhold, at skolefolk øjensynligt besidder et særligt talent for radiojournalistik. Således fungerer Paul Erik Hegner som en talentfuld medarbejder ved Danmarks Radio samtidig med lærergerningen ved Alslev Skole. Hans journalistiske talent har også udfoldet sig under hans virke som redaktør af natur- og jagttidsskrifter, og beretningen her er en fængslende beretning om vestjysk natur og jægere.

Jens Dahl, strandfogeden fra Vrøgum, levede hele sit liv i kronvildtets rige. – Kun døden får mig herfra! – sagde han under en fødselsdagssnak, jeg havde med ham for mange år siden. Og sådan kom det til at gå. Jens Dahl var en legende i Eventyrets Land. Meget havde han oplevet, og han fortalte gerne om det – om de trange kår i 30-erne, om dengang der var urfugle til og gevirer, der ikke mere er, hvad de har været, og om hvordan Mutter mistede sin storetå.

Han var lige så furet, vejrbidt og barsk som det landskab, han havde viet hele sit liv, siden han blev født i 1908. Rank og spændstig, som de fyrreplantager, der omgiver hans gård, passede den 72-årige Jens Dahl med usvækket energi sit job som strandfoged og hertil kom jagten – hans hele liv. Siden sit 14. år, hvor han fik overladt bedstefars gamle hanebøsse, havde jagten i den prægtige natur omkring Oksbøl, Vrøgum og Kjærgård plantager været et sæt af så righoldige oplevelser, at jægere af idag næppe kan fatte det.

Blev ikke godsejersøn

– Min far var bestyrer på den store avlsgård Fiilsø, der i dag er min nabo mod nord. Den gang var søen væsentligt større, idet de store

dræningsprojekter knapt var igang. Og her var ænder, svaner og gæs i tusindvis. Vi drenge skulle bl.a. fungere som klappere for det jagtkonsortium, der havde jagten på søen, og så skulle vi i små robåde sejle op langs rørbræmmen og jage ænderne op. De kom i sværme, og jægerne havde næsten aldrig patroner nok med.

Det var forøvrigt også i den periode, jeg var ved at blive godsejersøn. Jeg har været en 9-10 år, da ejeren af Fiilsø, en godsejer Tranbjerg, der til daglig boede på den store Lønborggård ved Vostrup, kom ned til min far og spurgte ham, om han og hans kone ikke kunne overtage mig. De var barnløse, og vi var 14 børn derhjemme, men min far afgjorde prompte, at i hans hjem var der ikke et barn for meget – så jeg blev ikke godsejersøn, og gad vidst om det liv nu også er lykken.

En kedelig kortspiller

– I stedet fik jeg plads nogle få kilometer hjemmefra hos en gårdmand, som boede lige i hjertet af det dejlige område, jeg idag føler mig som en del af. Her mødte jeg min kone, og i nærheden købte vi senere vores gård, som vi holdt fast ved, til staten eksproprierede den til militært øvelsesområde.

Vi etablerede os i 30-erne på nyopdyrket hedeflade, og det var bestemt ikke let i begyndelsen.

– Nej det var slidsomt, siger Jens, og den barkede næve, han samtidig sætter under hagen, bærer minderne fra dengang, der blev knoklet. – Vi skulle afdrage de 5.000 kr. , gården havde kostet, så der var aldrig rede penge de første år. Når vi blev inviteret til gilde i nabolaget, havde jeg højst 20-30 øre på lommen, så jeg var ikke meget værd, når de andre skulle til at spille kort.

Havde jeg ikke haft jagten var vi nok døde af sult, det er helt afgjort. Den smule, gården kastede af sig, rakte ikke langt. Men der var heldigvis mængder af vildt omkring os og fisk i Vesterhavet, så vi fik vildt og fisk 3-4 dage om ugen. Jagten var en af de daglige pligter – uden bøssen ikke meget kød på bordet. Der var jo også et righoldigt udvalg fra ænder, gæs, agerhøns og harer til råvildt og krondyr. Urfugle ikke at forglemme. Jeg mindes i foråret, når vi f.eks. havde sået en lille plet rug til, så fik vi besøg. Der gik ikke mange timer, inden urfuglene var der. Sommetider 50-75, ja op til 100 urfugle kunne der være på sådan en stump jord. Jeg skød en masse der i 30-erne. De var lidt tørre i kødet, men smagte udmærket. Blot synd, de nu forsvinder. Der er jo nok blevet for uroligt både med turister og militær. Men lyngen bliver heller ikke plejet mere. Før i tiden slog landmændene regelmæssigt

lyngen som vinterfoder til kreaturerne. Nu er lyngen de fleste steder for gammel, og det har givet været med til at fortrænge den smukke fugl.

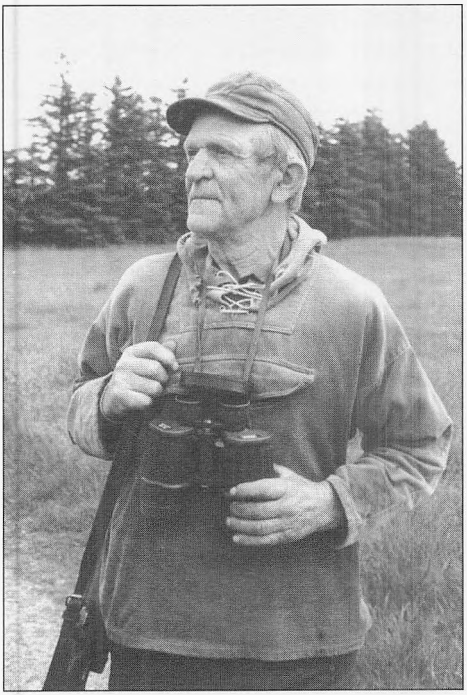

Strandfoged Jens Dahl, Vrøgum

Nøden vejer tungest

Jens Dahl indtager en værdig plads blandt sin egns farverige personer. Der er noget legendarisk over hans liv. Der fortaltes, og der fortælles stadig, mange brave historier om ham. Også dem om krybskytteriet. Jeg husker, der blev sparket til mangen en lyngtot inden han med typisk vestjysk velovervejethed svarede på mit spørgsmål.

–Det passer vist godt nok, selv om det er mange år siden. Dengang i 30-erne gik man på jagt af nød – jagten blev så væsentlig en del af kosten, at alle kneb gjaldt for at skaffe vildt. Og jeg har nok ikke taget grænserne så nøje dengang. Der har da været tilfælde, hvor jeg har pürschet til et stykke råvildt, der stod på fremmed grund. Vel var det da forkert, men nøden vejede tungest i det spil.

Jagt er jo idag en hobby uden nogen egentlig værdi i husholdningen. Jeg kan vist godt tillade mig at sige, at jeg har været jæger næsten i ordets oprindelige betydning. For man var jo meget afhængig af vildtet, og derfor jagtede man skånsomt – skød kun hvad man havde for. Ind imellem kastede naturen så mere af sig, end vi kunne nå at spise på et par dage, og da vi ikke kendte til køleskab eller fryser, tyede vi til henkogning. Kødet blev skåret i stykker og kommet i glas – du ved med gummiskive, låg og sådan en metalbøjle over. Så i henkogningskedlen, hvor det stod og kogte en tid. Når det var ovre, tog vi glassene op, fjernede bøjlen, og hvis lågene ikke sprang op, var det i orden. Sådan noget kød kunne holde sig i flere måneder.

Gevirsmykkede hanebånd

Når man, som Jens Dahl gjorde det, gennem et helt langt liv daglig færdedes i den vestjyske natur, får man et vældigt kendskab til dens forskellige invånere. Jeg husker hans promte reaktion, da jeg betegnede ham som lidt af en professor, når det gjaldt viden om områdets mest karakteristiske vildtart – de store krondyr.

– Nej det er møj' for overdreven, siger Jens med typisk vestjysk beskedenhed. – Selvfølgelig bundfælder der sig en masse, når man gennem 72 år har brugt i hundreder af timer sammen med disse stolte dyr. Man har jo nok én og anden mening om mange ting, men om den er rigtig, ved jeg ikke.

Jens Dahl skød gennem årene rigtig mange hjorte. Det kunne derfor undre, at det eneste synlige bevis herpå var et enormt gevir af en flot ulige 12-ender, der hang i dagligstuen. Mutter var imidlertid en væsentlig brik i forklaringen på det mysterium.

– Jo, ser du Mutter kan ikke lide alle de horn i sin stue, så jeg har måttet fortrække, siger Jens og fører an gennem køkkenet ud til den smalle trappe, der går op til loftet. Her oppe på hanebåndene hænger de. Det ene prægtige gevir efter det andet – 6, 8, 10 og 12-enders. Selv om de godt kunne have fortjent en hel væg for sig selv, hviler der alligevel en værdighed over de gevirsmykkede tunge tagbjælker.

– Alle de store er skudt i 50-erne, fortæller Jens og fortsætter i et lidt ærgerligt tonefald: – Du kan ikke skyde en rigtig stærk hjort her i området mere. Ikke fordi jagttrykket er for hårdt, slet ikke. Man beskyder bare forkert, efter min mening. Man skyder de få stærke hjorte inden brunsten, og lader spidshjortene klare avlen. Der er da mange gode ung-hjorte, men der bliver flere og flere elendige spidshjorte, og det tror da pokker, når de får lov at blande sig i beslåningen. Nej, skyd alle de dårlige spidshjorte bort og lad de stærke gå brunsten over, så tror jeg, vi atter kan få gode hjorte på terrænet.

Bestanden som helhed er ligeledes for stor. Man er for øm over hinderne. Jeg er simpelthen holdt op med at dyrke mine 55 tdl, for alle afgrøderne bliver ædt op af kronvildtet. Hos min nabo, den store Fiilsø, står der omkring 200 stykker her i juli. De går rundt som en anden flok køer. Ikke nataktive som kronvildt normalt er. Du kan se dem dagen igennem. Jeg har kronvildt herhjemme på græsplænen så at sige. Pludselig går de der, somme tider først på eftermiddagen. Hele sommeren igennem er de på friland, hvor de bl.a. sætter kalvene. Det har nok også noget med roen at gøre – men det er hårdt ved kornmarkerne. Jeg har ladet mig fortælle, at Fiilsø sidste år mistede kornudbytte for adskillige mange tusinde kroner.

Det ville have taget dage for Jens Dahl at fortælle om historierne om hvert enkelt af gevirerne – mange af dem ville givet blive spændende nogle endog dramatiske. Den store 12-ender nede i stuen havde sin historie. Det er nok spørgsmålet om ikke den gamle jægersmand kunne have tænkt sig at nedlægge den på en anden måde.

– Jo da, når det endelig skulle være. Han gik i en rudel med mange hinder og tre 8-ender plus to 10-ender – et flot syn kan du tro. Midt i terrænet var en lille høj, der stod han og tronede. Jeg havde længe ligget og betragtet ham, da der pludselig lød to haglskud fra et sted lige ved siden af ham. Han blev bare stående. Så fulgte yderligere to skud, inden han tog flugten og løb ned i en mose på min jord, hvor han satte sig. Da jeg sammen med nogle naboer fik ham drevet ud, og iøvrigt først ved bladkugle nr. tre fik ham væltet, opdagede vi, at kæben var skudt over. Øjeblikket efter dukkede endelig den feberrystende nabojæger op og fortalte, at han på omkring 10 meters afstand havde sendt fire Brennekugler forbi hjorten. Vi så aldrig jægeren mere på det terræn!

Det er vist de færreste jægere, der med begejstring taler om deres anskydninger. Men alle har de jo haft dem, også Jens Dahl.

– Det værste var dengang jeg skød Mutter til skade! Jeg havde været på andetræk og skulle hjem og malke. Mutter var i stalden og jeg gik ud til hende med hanegeværet, knækket over armen. Der må have været en patron i kammeret, for pludselig smækker bøssen, skuddet går og rammer Mutter i storetåen, så den mangler hun i dag. På sygehuset kaldte de det et familiedrama, men det var det nu ikke, men ihvertfald et noget kedeligt uheld, slutter Jens Dahl, mens han blinker til Mutter, der i det samme kommer med kaffen ...

Politibetjent Laugesen i aktion

Politibetjent J. Laugesen opnåede i de 47 år, han virkede som politimand at blive en legendarisk skikkelse, respekteret selv af de misædere, han håndfast tog ved vingebenet, og beundret af den befolkning, hvis sikkerhed han værnede.

Hans karriere kulminerede med den modige tilfangetagelse af den polske forbryder Schwarz, en hårrejsende, fantastisk bedrift, hvor Laugesens uforfærdethed overrumplede den bevæbnede polak!

Dog var denne episode kun een af utallige politiopgaver, som Laugesen løste ved sin dristighed, sin propre næve ja, men også med den konduite, han besad.

Den brave politimands børn kunne ved faderens 70 års fødselsdag i 1943 udsende hans tilbageblik: „Nogle erindringer fra 47 År i Politiets Tjeneste", som Lokalhistorisk Arkiv i Varde beredvilligt har stillet til rådighed. Beretningen er virkelig „spændende som en kriminalroman", men et stykke egnshistorie tillige. Som vi bringer den her, omfatter den hans lange vestjyske karriere, mens hans ikke mindre dramatiske oplevelser som ung betjent i København er udeladt.

Jeg er født den 23. Februar 1873 i Bække, Ribe Amt, som Søn af Landinspektør C. P. Laugesen og Hustru Pouline, født Skovholm.

I Bække Kommuneskole fik jeg min Skoleuddannelse hos daværende Lærer Lundgaard. Efter min Konfirmation assisterede jeg min Fader ved Opmaaling og Nivellering, og desuden var jeg beskæftiget ved Landbrug paa min faders Gaard.

Fra Foraaret 1891 til November 1892 var jeg Landbrugsmedhjælper paa Gaarden „Kopsholt" i Slesvig, og under mit Ophold her havde jeg Lejlighed til at erhverve mig en del Kendskab til det tyske Sprog, hvil-

ket har været mig til megen Nytte som Politimand, idet jeg som saadan har foretaget flere Tjenesterejser til Tyskland, ligesom vi i Politikredsen her jævnlig havde Afhøring af Tyskere saavel i kriminelle som i andre Politisager.

Fra November 1892 til Maj 1894 var jeg hjemme hos min fader, som jeg nu atter assisterede ved hans Landmaalervirksomhed.

Den 10. Maj 1894 blev jeg indkaldt til Militærtjeneste som Feltkonstabel ved 2. Artilleriregiments 11. Batteri i København.

Ved Konstabelskolens Afslutning – da Skolen havde varet i 3 Maaneder – var der Lodtrækning om, hvem der skulde hjemsendes efter 6 Maaneders Tjeneste. Mit Lod faldt saaledes, at jeg skulde fortsætte, og det drejede sig nu om godt et Aar mere. Da jeg saaledes havde langt igen med Soldatertjenesten, anmodede jeg om at blive Reservetrompeter og derved komme paa Trainkonstabelskolen. Jeg havde faaet lidt Undervisning i Musik og kom til Prøve hos Overtrompeteren, blev antaget og kom derefter paa Rideskolen sammen med Trainkonstablerne, og efter endt Skoletid gjorde jeg Tjeneste som Reservetrompeter ved Batteriet.

Den 28. Oktober 1895 blev jeg hjemsendt fra Militærtjeneste, men havde nogle Dage i Forvejen indsendt Ansøgning om at blive ansat som Politibetjent i Københavns Politi.

En lille Episode forinden jeg indtraadte i Polititjenesten:

Den 28. Oktober blev jeg - som anført - permitteret fra Militærtjenesten og begav mig straks hjem til Bække i Jylland. Den 30. modtog jeg Meddelelse fra Københavns Politi om at møde paa Domhuset den 1. November Kl. 9 Formiddag. Den 31. Oktober rejste jeg af Sted med Toget fra Lunderskov til Københavns gamle Hovedbanegaard, hvortil jeg ankom ved Ottetiden om Aftenen.

Just som jeg var staaet ud af Toget – jeg medførte som Bagage et Par lange Støvler i højre Haand og en lille Pakke Tøj under venstre Arm – blev jeg tiltalt af en pæn, ung høj Mand i brun Ulster, idet han henvendt til mig udtalte: „Det var meget varmt i Toget i Aften", hvortil jeg svarede: „Ja!" Idet jeg fortsatte ud fra Stationen, efterfulgt af bemeldte Person, udtalte denne, at hans Fader var Hestehandler i Nakskov, og at han havde givet Sønnen et Par Hundrede Kroner til at more sig for i København; men han var ikke meget kendt her og vilde derfor gerne slaa Følgeskab med en, som var kendt i Staden, hvortil jeg svarede, at jeg heller ikke var videre kendt her. Mit Maal var Nørrebro, og da jeg var kommen hen i Jernbanegade sammen med bemeldte Ledsager, spurgte denne mig, om jeg vilde nyde en Genstand i hans Selskab.

Jeg modtog Tilbudet, og vi gik nu ind paa Café „Dagmar", hvor han gav en Øl.

Allerede ved mit Møde med Personen paa Jernbanestationen var jeg klar over, at han var identisk med en saakaldt Bondefanger; jeg var nemlig Typen som Offer for saadanne, idet jeg - som bemærket - medbragte et Par lange Støvler og en Bylt Tøj under Armen (Tjenestekarl fra Landet med sidste Aars Løn i Lommen), men da jeg nu stod for at indtræde i Polititjenesten, vilde jeg erfare, hvorledes Bondefangerne behandlede deres Ofre. Da vi havde nydt den dejlige Bajer (jeg var nemlig tørstig) paa Café „Dagmar" (her var ikke Stedet, hvor der kunde laves Eksperimenter) gik vi videre og kom hen i Vestervoldgade til Ny Rosenborg; her gav han atter en Genstand, og medens vi nød denne, tog han et Spil Kort op af Lommen, idet han samtidig spurgte mig, om vi skulde spille om en Cigar, hvilket jeg indvilligede i. Jeg vandt naturligvis Cigaren, og herefter tog han sin Tegnebog frem og tømte den for dens Indhold, ialt 6 Tikronesedler, som han bredte ud paa Bordet, idet han samtidig spurgte mig, om jeg vilde vove 10 Kr. imod 20, hvortil jeg svarede, at jeg ikke spillede Kort om Penge. Just som jeg havde udtalt mig saaledes, traadte en Person, som var til Stede i Lokalet, da vi kom ind, hen bag ved mig og sagde: „Jeg staar halv Part med Dem i Spillet". Atter betonede jeg, at jeg ikke spillede Kort, hvorpaa jeg nød min Genstand, tændte Cigaren, tog mine lange Støvler i højre Haand og Pakken under venstre Arm og sagde: „God Nat og Tak!" Ingen af Personerne svarede herpaa. Klokken var nu halvti, og jeg gik saa mod Nørrebro, hen forbi Jarmerstaarnet, fulgt af de to nævnte Personer, med hvem jeg holdt Udkig, forberedt paa at tage Kampen op med dem, om de skulde overfalde mig, men det skete dog ikke, og da vi var kommen hen i Gyldenløvesgade, hvor der var temmelig oplyst, trak de sig tilbage.

I 1897 var jeg med til at oprette Københavns Politis første Musikkorps, det kom til at se saaledes ud:

Politibetjent Mumm 1. Violin og Direktør,
Politibetjent Prip 2. Violin,
Inspektionsbetjent Winther Trompet,
Politibetjent Hugh Kontrabas,
og jeg selv Fløjte.

Vi spillede for Politikorpsets Medlemmer ved forskellige Lejligheder, navnlig ved Juletræsfester paa Sct. Annæ Plads og forskellige andre Steder. Den 26. Maj 1898 var jeg som Politimand med til at tage imod Kong Christian den X og Dronning Alexandrine, da de med Kongeski-

bet „Dannebrog" ankom til Toldboden efter Formælingen. Kongen – eller rettere dengang Prins Christian – stod ved højen Mast i Regnvejr; det blev dog efter Ankomsten til Toldboden tørt Vejr, og Køreturen herfra foregik i aaben Vogn.

Den 18. December 1900 forlod jeg Københavns Politi for at tiltræde min nye Stilling som Landpolitibetjent i Øster og Vester Herreder ved Varde med Bopæl i Varde.

Dagen efter mødte jeg paa Herredskontoret, hvor Herredsfoged i Øster og Vester Herreder F.V. Müller just samme Dag tiltraadte sit Embede, idet han kom fra Viborg, hvor han havde været overretsassessor.

Ved mit Møde med Herredsfogeden udtalte denne til mig: „Ja, ingen af os er kendt her, men nu maa vi jo se at klare Embedet paa bedste Maade".

Øster og Vester Herreder er en ret udstrakt Jurisdiktion med over 4 Mil til hver Side fra Varde; der var ved min Ankomst hertil ingen Jernbane i Vester Herred og kun daarlige Veje; mange Vejstrækninger var belagt med Lyng paa Sand, saa Apostlenes Befordring var her den altovervejende.

Som katalogfører for Auktionarius ved Skov- og Strandingsaktioner blev jeg hurtig kendt med Jurisdiktionens By- og Stednavne, samt med Navnene paa mange af Jurisdiktionens Beboere; saaledes ved Skovauktionerne i Godset Nørholms Skove i Øster Herred, samt ved Strandingsauktionerne i Vester Herred. Disse sidste Auktioner, der som Regel afholdtes 2 Gange om Aaret, nemlig tidligt om foraaret og sent om Efteraaret, fandt Sted i efterfølgende Rækkefølge:

Ho, Oksby, Blaavand, Vejers, Grærup, Børsmose, Henneby, Houstrup og Nymindegab, og de formede sig nærmest som en Art Folkefester. Skolerne var lukkede, og der flagedes i hver By paa Auktionsdagen; langt de fleste af Herredernes Beboere var til Stede ved Auktionerne, ligesom der ogsaa indfandt sig afdskillige Købere langvejs fra. Disse Auktioner var jeg til Stede ved, indtil jeg den 1. April 1906 udnævntes til Overpolitibetjent i Varde Købstad.

Fra Foraaret 1901 til Marts 1903 anlagdes Varde-Nørre Nebel Banen, en Strækning gennem Vester Herred paa ca. 4 1/2 Mil. Dette Baneanlæg gav mig meget at bestille; thi det var hovedsagelig frem-

mede Arbejdere, saakaldte Jernbanebørster, der arbejdede der. I 1902 fik jeg Assistance af en Liniebetjent, nemlig den i Horsens nu pensionerede kriminalassistent Gested. Vi maatte jævnlig baade ved Dag og ved Nat ud til forskellige Byer paa strækningen for at holde Orden paa de som Regel mere eller mindre berusede Arbejdere, og ret ofte maatte vi have et Par Stykker eller flere af dem med ind i Detentionen og Arresten. Brændevin var jo billig den Gang, og adskillige af Arbejderne (Børsterne) levede delvis af Brød og Brændevin, navnlig det sidste. Jeg er i Besiddelse af en Fortegnelse over saa godt som alle Arbejderne, der var beskæftiget ved Anlægget. Der var ogsaa adskillige kriminelle Sager, forvoldt af disse ved Anlægget beskæftigede løse Eksistenser.

En Aften sent paa Efteraaret 1903 blev jeg af Herredsfogeden anmodet om at tage ud til Landsbyen Gaarde i Øster Herred for at anholde en der i Nærheden boende Husmand, som var sigtet for at have forfalsket et Postbevis. Jeg traf paagældende mand paa hans Bopæl og foretog Afhøring af ham, men han nægtede sig bestemt skyldig i det ham paasigtede Forhold. Derpaa foretog jeg med mandens Tilladelse Ransagning i Huset, navnlig med hensyn til Skrivematerialer: Penne, Blæk og beskrevet Papir, som jeg tog i Forvaring. Det var imidlertid blevet et forrygende Snevejr, og det var derfor umuligt at færdes ude; da jeg havde erklæret Manden for anholdt maatte jeg sidde hos ham i hans Bolig til det blev Dag. Snestormen var nu stilnet lidt af, og vi (Anholdte og jeg) begav os saa til Fods til Gaarde Holdeplads for derfra at komme med Toget til Varde Arresthus, hvor han blev indsat.

Bemeldte Sag blev meget omfattende, og jeg maatte fremskaffe utallige Oplysninger. Manden sad arresteret i ca. 3 Maaneder, og der blev skrevet ca. 400 Foliosider i Sagen. Han bekendte ikke, men blev dog dømt til et Aars Forbedringshus; han havde tidligere været straffet. Sagen gik til Højesteret, hvor mit Arbejde under Sagens Foretagelse blev rosende omtalt.

Det var for mig et lille Lysglimt i Tilværelsen.

En Anholdelse i Billumtarp i November 1907.

En farlig Indbrudstyv ved Navn Jensen, der i Forening med en anden Tyveknægt havde begaaet adskillige Indbrud i København, Aarhus, Odder, Fredericia og Esbjerg, og hvis Signalement jeg havde faaet meddelt, var ogsaa kommen paa Vardeegnen. Jensens Medhjælper var bleven anholdt i Esbjerg, medens Jensen var kommen til Varde. Her stjal han i det herværende Teater en Trompet, som han solgte til

en Urmager her i Byen for 3 Kr. Dette Tyveri var sket en Aften under en Teaterforestilling. Tyveriet blev anmeldt til mig den paafølgende Formiddag. Samme Dags Eftermiddag fik jeg oplyst, at Trompeten tilhørte Musiker Wolff, Varde.

Urmageren, til hvem jeg derefter henvendte mig, gav et godt Signalement af Tyven, hvilket svarede til det Signalement, som jeg samme Dag pr. Telefon havde modtaget fra Politiet i Esbjerg, hvor Jensen og hans Medhjælper et Par Aftener i Forvejen havde begaaet Indbrud i en Isenkramforretning, ved hvilken Lejlighed Jensens Medskyldige var bleven anholdt, medens Jensen undslap.

Ved forsat Undersøgelse fik jeg konstateret, at Jensen den Dag, han som ommeldt havde solgt Trompeten, sent paa Eftermiddagen sammen med en saakaldt Jernbanebørste ved Navn Knud Schack havde været inde paa en Beværtning, „Røde Lygte" kaldet, hvor Værten havde lagt mærke til, at Jensen havde udtalt sig til Knud Schack om, at han godt vilde med denne hjem, men at han den næste Dags Morgen vilde Syd paa. Schack og Jensen var fulgtes ad fra Beværtningen, og formodede Værten, at de var gaaet efter Billumtarp, hvor Schack hørte hjemme.

Det bemærkes, at Jensen under sit Ophold i Beværtningen „Røde Lygte" til Værten Jens Eskesen havde forevist en Revolver, i hvilken der var 5 skarpe Skud.

Da jeg ikke senere kunne spore Jensen og Knud Schack i Varde maatte jeg formode at de, som af Værten meddelt, var gaaet til Billumtarp, ca. 1/2 Mil Vest for Varde, hvor jeg vidste, at Knud Schack, der var godt kendt, havde til Huse i en gammel Rønne. Klokken ca. 10 1/2 Aften indstilledes Eftersøgningen af Jensen her i Byen. jeg begav mig nu paa Cykle i Mørke og Taage gennem Alslev og Hostrup til Færgestedet ved Tarphage, en Vejlængde fra Varde paa ca. 2 1/4 Mil; at jeg valgte den Vej til Billumtarp skyldes den Omstændighed, at jeg, – saafremt Jensen, som af ham udtalt, vilde Syd paa tidligt om Morgenen – havde Haab om at træffe ham ved Færgestedet, hvor han nødvendigvis skulde over Aaen for fra Billumtarp at komme Syd paa. Ved Ettiden om Natten naaede jeg Færgestedet, bankede Færgemanden op og fik at vide af ham, at der ikke i Nattens Løb var færget nogen over. Jeg maatte saaledes antage, at Jensen sandsynligvis var i Billumtarp, der ligger ca. 1/2 Mil fra Færgestedet. Da det som anført var mørkt og taaget og da det tillige var en noget vanskelig Passage fra Færgestedet til Billumtarp, nemlig over en Eng, fik jeg Færgemandens 16 aarige Søn, Elias Sillesen, der nu er Postbud i Varde, til at led-

sage mig; thi han var godt kendt med Vejen. Kl. ca. 3 1/2 Nat ankom vi til Schacks Bolig. Der var ikke hængt for Vinduerne til Soverummet, i hvilket der paa en Stol mellem to Senge var stillet en høj Hat, hvorpaa var anbragt et brændende Tællelys, og ved Skinnet fra dette kunde jeg se to Mandspersoner ligge i den ene Seng og i den anden en kvinde og nogle Børn.

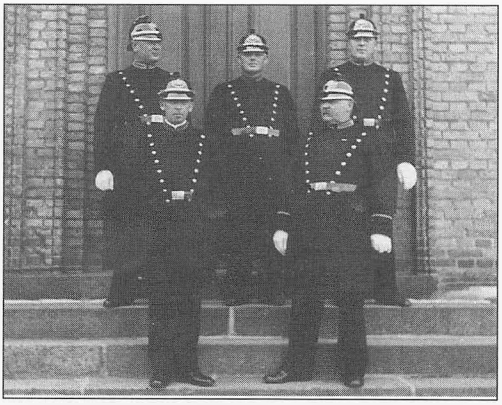

De uforfærdede. Politibetjent Laugesen forrest til højre og 4 kolleger

Jeg forsøgte nu at komme ind, men Døren var laaset, hvorpaa jeg bankede paa Vinduet til Soverummet, idet jeg samtidig raabte Knud Schacks navn. Knud vaagnede og raabte: „Hvem der!" hvortil jeg svarede: „Æ er Lars Tysker, kan æ fo en Puns ved Dæ!" Lars Tysker, der var Sønderjyde, var nemlig en af Knuds Soldebrødre. (Under mit Ophold i Sønderjylland i 1891 og 1892 havde jeg lært at tale det sønderjydske Maal).

Knud Schack stod straks op af Sengen og aabnede Døren, jeg sprang nu forbi Knud ind i Soverummet og hen til Sengen til bemeldte Person, i hvem jeg efter Signalementet mente at kunne genkende den eftersøgte Tyveknægt. Idet jeg nu erklærede ham for anholdt, tog jeg samtidig fat i ham, men herunder kom jeg til at vælte den høje Hat med Lyset, saa dette selvfølgelig slukkedes, hvorpaa Konen og Børnene, der naturligvis ikke kunde forstaa et Muk af det hele, gav sig til at skrige i vilden Sky. Jeg var civil, men Knud havde straks kendt mig; endskønt jeg ved flere Lejligheder havde haft Knud under Behandling for Drukkenskab og Slagsmaal, var Knud paa min Anmodning straks villig til at hjælpe mig med at belægge Tyven med Haandjern. Efter at være blevet belagt med Haandjern udtalte Jensen (Tyven) til mig: „Det er en god Fangst, De her har gjort!" - Anholdte var som omtalt i Besiddelse af en Revolver ladet med 5 skarpe Skud, men ved at rage Tøjet bort fra ham – det laa nemlig paa Sengen og Revolveren laa i Bukselommen – inden jeg tog fat i ham, havde jeg jo saa nogenlunde sikret mig, at han ikke kunde komme til at gøre brug af Vaabenet.

Da jeg nu havde faaet Anholdte klædt paa, manglede jeg et Køretøj

for at faa ham transporteret ind til Varde; jeg maatte da, medhavende Arrestanten, hen til en Gaard og have Folkene banket op, for dér at faa et Køretøj til Turen til Varde Arrest.

I 1908 blev der hos en Handlende her i Varde stjaalet en Habit; Tyven – en flere Gange straffet, omstrejfende Person – fik jeg snart fat paa. Han blev dømt til 2 Aars Tugthus, men blev ved Fængselshjælpens Foranstaltning fritaget for Strafafsoning mod, at han blev sendt til Buenos Aires i Sydamerika. Jeg fik det Hverv at følge ham til Hamborg og sætte ham om Bord i Damperen, der skulde bringe ham over Atlanten. I en Følgeskrivelse, som jeg medbragte, var anvist os et Hotel i Hamborg, hvor vi skulde bo, indtil Afrejsen kunde finde Sted. Ankommen til Hotellet, viste det sig, at der ikke var Plads til os der. Værten anviste os saa et Hotel, hvor vi fik Logi. Der hengik herefter ca 2 1/2 Døgn, inden Damperen afgik, og i den Tid maatte jeg baade Nat og Dag passe paa Fyren; thi han vilde ud paa egen Haand, og da han ikke var Arrestant, kunde jeg ikke faa ham indsat i Arresten. Naa, jeg klarede dog Situationen og fik ham afleveret til Kaptajnen paa Damperen. I 1909 blev jeg sammen med daværende Landpolitibetjent Andersen, Varde, sendt til til Bremerhafen for der at afhente to fra Varde efterlyste, for Bedrageri sigtede Personer, der var rejst til Amerika, men nu var bleven anholdt der og ifølge Telegram fra Amerika vilde blive sendt til Bremerhafen med en Passagerdamper, hvis Ankomsttid var angivet i Telegrammet.

Ankommen til Bremerhafen indfandt vi os paa Politistationen der og gav Oplysning om vort ærinde. Forinden vi forlod Politistationen, meddelte vi, hvilket Hotel vi agtede at tage ind paa, og kort efter at vi var ankommet til Hotellet, indfandt Stadens Politimester sig der for at faa nærmere Oplysning angaaende Sagen og for at se de af os medbragte Dokumenter, Sagen vedrørende, hvilke Dokumenter var oversat paa Tysk.

Politimesteren var særdeles elskværdig, men han betonede stærkt, at saafremt der ved Damperen skulde anvendes Magt overfor de paagældende Transportanter, maatte vi (Andersen og jeg) ikke tage Del deri, vi skulde da lade det tyske Politi tage Affære.

Politimesteren stillede en af sine Folk til Disposition for os, hvorpaa han overlod os Partoutbilletter til et af Byens Teatre, og forinden han forlod Hotellet, gav han en Genstand.

Den omhandlede Amerikadamper kom efter et Par Dages Forløb. Politimesteren tillige med tre af hans Folk var til Stede ved Skibets Ankomst. Alle Passagerne maatte passere Revy for os, da de gik fra

Borde; de paagældende danske Transportanter var imidlertid ikke blandt Passagerne, og de var overhovedet ikke med Skibet. Fem Dage senere ankom en anden Passagerdamper fra Amerika, men heller ikke om Bord paa denne fandtes vore Folk.

Jeg telefonerede nu hjem til Politikontoret i Varde og meddelte Resultatet, hvorefter min Kollega og jeg rejste hjem.

Først ca. 14 Dage efter kom de to eftersøgte Personer til Danmark, den ene over København og den anden over England og Esbjerg. Det blev da oplyst, at det Telegram fra Amerika, hvorefter min Kollega og jeg efter Politimesterens ordre var rejst til Bremerhafen, var forhastet, idet nemlig de amerikanske Myndigheder havde en Høne at plukke med de to anholdte Personer, forinden de blev løsladt i Amerika.

Henved et Aar senere havde jeg et pudsigt Tilfælde med en Anholdelse, som fandt Sted i Hamborg.

En Guldsmedesvend hos en i Varde boende Guldsmed var pludselig en Morgen forsvunden medtagende forskellige Guld- og Sølvsager fra Forretningen.

I Forbindelse med Anmeldelsen oplyste Guldsmeden (Bestjaalne), at han (Svenden), hvis Navn var Bruun, havde udtalt sig om, at han i en nær Fremtid vilde til Flensborg eller Hamborg og samme Dags Aften ved Ellevetiden modtog Politikontoret Telegram fra Hamborg om, at Bruun var anholdt der. Det pudsige ved denne Anholdelse var følgende, som senere blev os meddelt:

Efter sin Ankomst til Hamborg var Bruun gaaet ind paa et Svendeherberg; her var han kommet i Slagsmaal, hvorunder han havde faaet dygtig med Bank. Han var nu gaaet hen paa en Politistation for at gøre Anmeldelse om det paa Svendherberget passerede. Kort forinden Bruun – som anført – indfandt sig paa Politistationen var Telegrammet fra Varde kommet Politiet der i Hænde, og Bruun var nu leveret.

En Anholdelse Tirsdagen den 21. Oktober 1914.

En tidligere straffet Person, Jens Anton Jensen, der var idømt 2 Aars Tugthus for Tyveri i Esbjerg, men paa Grund af Pladsmangel hensad i Arresten paa Fanø, medens Sagen verserede ved Overretten, saa Mandagen den 20. Oktober om Formiddagen Lejlighed til at flygte fra Arresten. Han blev straks eftersøgt af Politiet bistaaet af 16 soldater, men endnu Mandag Aften var han ikke paagrebet. Man troede imidlertid ikke, at Flygtningen var sluppet bort fra Øen, og der blev derfor passet godt paa ved Overfartsstederne. Tirsdag Formiddag erfarede man imidlertid, at Arrestanten allerede Mandag Eftermiddag var kommet over Vandet.

Ude ved det saakaldte Batteri havde han nemlig faat fat i et Par Drenge, der laa i en Baad og fiskede; til disse Drenge havde han fortalt, at han absolut skulde til Esbjerg, og lovede dem to Kroner, hvis de vilde ro ham over. Drengene, der intet havde hørt om Arrestantens Flugt, opfyldte gladelig hans Ønske. Da Baaden naaede Land, sprang Arrestanten rask ud af Baaden og skyndte sig bort naturligvis uden at betale Drengene. Saa snart Politiet i Esbjerg var blevet klar over, at Arrestanten, som anført, var kommen bort fra Fanø, blev Meddelelse pr. Telefon om Arrestantens Flugt meddelt til Nabojurisdiktionerne, og i det paa Arrestanten opgivne Signalement blev stærkt fremhævet, at han paa højre Haands Overflade havde en kraftig Tatovering. Samme Dags Eftermiddag ved Femtiden passerede jeg Brogade; jeg saa her i en aaben Port til en Ejendom en Person, hvis Udseende saa nogenlunde svarede til det opgivne Signalement paa den undvegne Arrestant. Jeg gik nu ind i Porten til Personen, rakte min Haand hen imod ham og sagde: „God Dag, Anton Jensen!" idet jeg mente, at jeg derved, saafremt han havde gengældt min Hilsen ved at række Haanden, som han havde i Jakkelommen, frem, kunde faa at se, om Haanden var tatoveret. Uden at svare trak han sin Haand op af Lommen, og i Haanden havde han et messing-Dørhaandtag, med hvilket han slog mig et Hul over venstre Øje. Jeg greb nu Arrestanten og slog ham ned, og uagtet Blodet fra det mig tilføjede Saar flød mig ned over Ansigtet, holdt jeg ham dog fast, indtil der kom Assistance. Da Arrestanten var bleven indsat i Arresten, blev han fuldstændig desperat og knaldede Vinduesruderne i Cellen og begyndte at ituslaa Inventaret, hvorfor han maatte belægges med Haandjern, hvilke han splittede, men fik saa et Sæt kraftigere Haandjern paa.

Polaksagen

I Sommeren og Efteraaret 1918 foretoges et større Mergelarbejde i Vester Nebel ved Varde. Arbejderne var hovedsagelig Polakker. Disse Polakker (eller i alt Fald mange af dem) var tyvagtige. De begik mange Indbrud, saavel her i Jurisdiktionen som udenfor. Hovedmanden for Banden var en tyveaarig Polak ved Navn Friederik Grothski, kaldet Schwartz.

Efter forgæves i lange Tider at have eftersøgt nævnte Schwartz, modtog Landpolitibetjent Andersen og jeg en Morgen i November 1918 telefonisk meddelelse om, at Schwartz vistnok paa dette Tidspunkt opholdt sig paa et Loft i en gammel Gaard, den saakaldte Mergelgaard i Vester Nebel.

Landpolitibetjent Andersen og jeg startede straks pr. Cykle til Vester Nebel til bemeldte Gaard. Her fik vi tilkaldt nogle Mergelarbejdere (ikke Polakker), med hvilke Andersen fik etableret Vagt omkring Huset, i hvilket det formodedes, at Schwartz opholdt sig, og ved Hjælp af en Stige kravlede jeg udefra gennem et Hul (aaben Luge i Gavlen) ind paa Loftet. Her var næsten mørkt, og kun nogle Huller i Taget gav lidt Lys. Paa Loftet laa spredt en hel Del Halm, som jeg nu rodede rundt i, og i Gavlen modsat den, som jeg var kommen ind ad, fandt jeg Schwartz liggende tildækket med Halm. Da jeg, forinden jeg gik op paa Loftet, af Mergelarbejderne var gjort opmærksom paa, at Schwartz sikkert var bevæbnet med en skarpladt Revolver, tog jeg saadan fat paa ham, at han i alt Fald ikke kunde faa Lejlighed til at bruge Revolveren. Jeg bemærkede nu, at Revolveren sad i hans højre udvendige Frakkelomme; i en Fart fik jeg den revet op af Lommen og kastet hen ad Loftet. Schwartz og jeg tumlede derefter rundt paa Loftet, hvorunder han udtalte sig saaledes: „ Jeg skulle bare have observeret Dem, forinden De fik Tag i mig; for saa var det ikke gaaet saadan til." Hurtig kom en af Mergelarbejderne mig til Assistance, og vi fik nu Schwartz, hvem jeg havde erklæret for anholdt, belagt med Haandjern og fik ham transporteret til Varde, hvor han indsattes i Arresten. – Revolveren blev mig tilkendt i Retten, og den er fremdeles i min Besiddelse, som en Erindring om den ikke helt ufarlige Anholdelse.

Medens Schwartz sad i Varetægtsfængsel, forsøgte han en Nat ved Totiden at bryde ud under følgende nærmere Omstændigheder.

Schwartz havde faaet dirket Laasen i Madlemmen i Celledøren op. Han havde herefter afført sig alt sit Tøj, endogsaa Skjorten, hvorpaa han havde kastet sit Tøj ud paa Arrestgangen. Derefter forsøgte han, fulstændig nøgen, at kravle ud gennem bemeldte Lem, men efter at have faaet Arme, Hoved og Skuldre ud, kunde han ikke komme videre, og han kunde heller ikke komme tilbage i Cellen, ligesom han ikke heller, hverken med Hænder eller Fødder, kunde naa Gulvet.

Arrestanten i Nabocellen havde observeret det med Schwartz passerede og alarmerede Arrestforvarer Grønholm, men denne, der straks indfandt sig i Arresten, kunde ikke faa Schwartz befriet fra den mindre behagelige Stilling. Arrestforvareren tilkaldte saa mig, men det var ogsaa os umuligt at faa Schwartz befriet, hvorfor jeg tilkaldte Snedkermester Justesen til at save Døren i Stykker for at faa ham løs; medens Schwartz sad i Døren meddelte han mig, at han havde begaaet et to Indbrud i Ansager.

SOM JEG ERINDRER SCHWARTZ

Karen B. Christensens erindringer ved Kristen J. Christensen, Frisvad Mølle.

Ca. 10 år gammel så Mor Schwartz. Hun kom ind i stalden i Forum, og dér så hun Schwartz i samtale med faderen. Hvad de talte om blev hun ikke klar over, men Schwartz havde en ged, som han hentede hø til.

Schwartz boede i „Ingeborgs Hus", der lå op mod „æ stuer fæn", som lå vest for hovedvej 11. Schwartz var polak, han så ikke særlig stor ud, havde lidt skæg; han havde kone og to drenge, Johan og Frantz, som Mor tit legede med.

Mor tænkte: ‚Der står den farlige mand, som røvede og stjal!". Alle undtagen een var bange for ham, landbetjent Andersen, han turde godt fange forbryderen. Men nu står han fredelig her for at hente hø til geden. Firbenede venner, med eller uden horn kan engang imellem danne bro og give noget at snakke om! Sådan var det dengang, og sådan er det jo også i dag.

Sabotagen mod Varde Stålværk

For fremtidens historikere kan en skildring af besættelsestiden og modstandsbevægelsen vanskeliggøres af den kendsgerning, at de aktive af sikkerhedsgrunde afstod fra at efterlade skriftlige meddelelser. Billedet af tiden bliver da en mosaik, sammensat af mange småstykker, hvis nøje sandfærdighed må afprøves.

For Vardeegnens vedkommende er man så heldig at besidde en fremragende og pålidelig beretning, Ellen Bøgh Lundorfs Historisk Oversigt over Modstandsbevægelsens Arbejde i Varde 1940-1945. Forfatterens personlige engagement i den illegale kamp var så central at hendes vidnesbyrd placerer hende som et kronvidne af højeste værdi.

Men da Ellen Lundorf selv erkender det umulige i at dække alle aspekter af de dramatiske år, er vi glade for at kunne bringe dennne beretning som tilføjer fru Lundorfs oplysninger flere detaljer.

Når vi nævner at vi har modtaget materialet fra Per Haugsted, er dets status som et pålideligt aktstykke fastslået. Per Haugsted oplevede som søn af huset hos den ranke politimester Simony begivenhederne på allernærmeste hånd – og ikke som passiv tilskuer!

Dokumentet skyldes flere forfattere, bl. a. så gedigne modstandsfolk som overlæge Niels Hjorth, samt Flemming og Jørgen Kieler.

Varde Stålværk

Den 22. december måtte Finn rejse til Sverige og Jørgen Staffeldt overtog den centrale ledelse af Holger Danske. Tabet af John var uerstatteligt, HD2's virksomhed ophørte dog ikke af den grund. Kort før jul kom Niels i forbindelse med Viggo Hansen, „Vikas" og Jens Jørgensen i Varde. Disse havde i samarbejde med politimester Simony, politifuldmægtig Schlanbusch og dr. Nordentoft udført dygtigt sabo-

tagearbejde i Vestjylland og havde nu planlagt en større aktion imod Varde Stålværk. Hertil manglede de imidlertid mandskab, og HD2 tilbød derfor sin assistance. Om aktionen berettede Holger i 1944:

Holgers rapport (1c)

„Aktionen i Varde fandt sted en uges tid før jul (12/12-43).

Dagen før ved 9-10 tiden om formiddagen kom Jørgen farende ud på Handelshøjskolen. Han skulle bruge 3-4-5 mand, som skulle afsted til Jylland med formiddagsekspressen. Vi meldte os straks 4 mand. Der var ikke megen tid at give væk af: Cykle til Hellerup, klæde om, pakke pistol og tandbørste i en mappe og møde kl. 11 i lejligheden i Nyhavn, hvor gruppen havde opslået sit hovedkvarter efter Johns arrestation. Mellem 11 og halv 12 samledes vi i Lille Strandstræde lejligheden, hvor vi fik at vide , at sagen drejede sig om at sprænge Varde Stålværk den følgende nat. Flammen var rent tilfældigt kommet til stede og selvfølgelig skulle han med. I en fart pakkede vi våbnene i en lille kuffert, fik fat i et par biler, kørte ind til hovedbanen, købte billetter og nåede at springe på toget, lige før det satte i gang.

Kufferten med våbnene skulle have været indskrevet som rejsegods fra København. På grund af visitationer var det den nemmeste måde at tansportere våben over bæltet. Vi var imidlertid kommet for sent fra København, men det lykkedes os få dem indskrevet i Korsør.

Vi var et hold på 8 mand, Niels, Flammen, Flemming, Klaus, Christian, Reib, Tony og Holger; og Flammen mente, at hvis der var nogle der spurgte, hvad vi var for et mærkeligt selskab, måtte vi hellere svare: En artisttrup – eller et håndboldhold fra Roskilde. – Der var imidlertid ingen som spurgte. Rejsen gik fredeligt til Fredericia.

I Fredericia var der ingen togforbindelse videre, så vi tog den største taxa, vi kunne finde, og bad ham køre os til Varde. Det kneb at være 9 velvoksne mennesker i en 7 personers vogn, men det gik.

Chaufføren var helt rigtig. Han stillede ingen spørgsmål, men begyndte at fortælle om de af byens borgere, der var taget af Gestapo i de sidste dage. Turen var lang og mørk og alligevel ikke uden spænding. En tid så vi 2 ret store vogne, som holdt sig lige bag os. For en ordens skyld delte vi pistolerne ud. Det var så kedeligt at have en kuffert med skydevåben, som man ikke kunne komme til at bruge. De 2 biler satte farten op, og da de var ved at overhale os kunne vi se, at de var tyske. De passerede os imidlertid i al fredsommelighed.

I Holsted udenfor Esbjerg lå v. Hannekens hovedkvarter. Vi var spændte på, om tyskerne havde nogen kontrol af færdselen der, eller

om der i det hele taget var patruljer på vejene i det bebæstede Vestkystområde.

Vi blev imidlertid ikke standset og ankom til Varde sidst på aftenen. Vi blev sat af på en øde vej, og gik derfra så diskret som muligt hen til politimester Simony, hvor de lokale folk var samlede. Deres leder hed Viggo Hansen.

Ved 1-tiden om natten vandrede vi efter Viggo igennem byen til hans lejlighed, hvor vi gjorde våben og bomber klare, diskuterede planen i enkeltheder og fordelte rollerne.

Stålværket dækkede et ret stort areal, og det bestod af mange større og mindre bygninger. Der var et moderne elektrisk anlæg + 2 andre afdelinger, som skulle sprænges. Viggos beskrivelser og tegninger var meget detaljerede. Han vidste nøjagtig, hvor bomberne skulle lægges, og for at opnå så stor virkning som mulig med den mængde stof, der var til rådighed, var planen at anvende et stort antal små bomber med Cortex.

Ifølge oplysninger bestod vagten på Stålværket af 4-5 pistolbevæbnede mænd, som hver gang klokken var halv foretog en kontrolopringning til politistationen. Desuden var der brandvagter + en tysk ingeniør, som boede i kontorbygningen. Den største fare bestod imidlertid i, at der i umiddelbar nærhed af Stålværket lå en tysk kaserne. Skildvagten der kunne jo tænkes at slå alarm, hvis han hørte noget mistænkeligt.

For at gardere os mod kontrolopringninger gik Tony og Flammen hen for at prøve på at besætte telefoncentralen. De kom ynkeligt til kort overfor centraldamen, som under ingen omstændigheder ville lukke op for nogen på den tid af døgnet. Tonny og Flammen kom leende tilbage og berettede historien og vi opgav centralen.

Det var allerede ved at blive hen ad morgen, før alt var rede til at gå til aktion. Vejret var klart. Fuldmånen stod højt på himmelen, og det var meget stille. Vi gik 2 og 2 gennem de smalle gader med en sådan afstand, at vi kunne skimte de to foran i månelyset. „Stoffet" havde vi i sækken på nakken. Da vi passerede en sidegade, så vi et stykke nede en tysk skildvagt. Han kiggede, gik et par skridt og stod så stille igen. Der var kun et at gøre – fortsætte ganske uanfægtet. Det gjorde vi, og manden lod sig bare åbenbart dupere, for han foretog sig ingenting.

Vi kom ind på fabriksarealet ved at klippe os igennem et ståltrådshegn. Det viste sig at være en ret stor virksomhed, og det havde været vanskeligt at finde frem til de rigtige bygninger, hvis ikke de lokale havde udpeget dem for os. 2 maskinpistolskytter gik straks i gang med

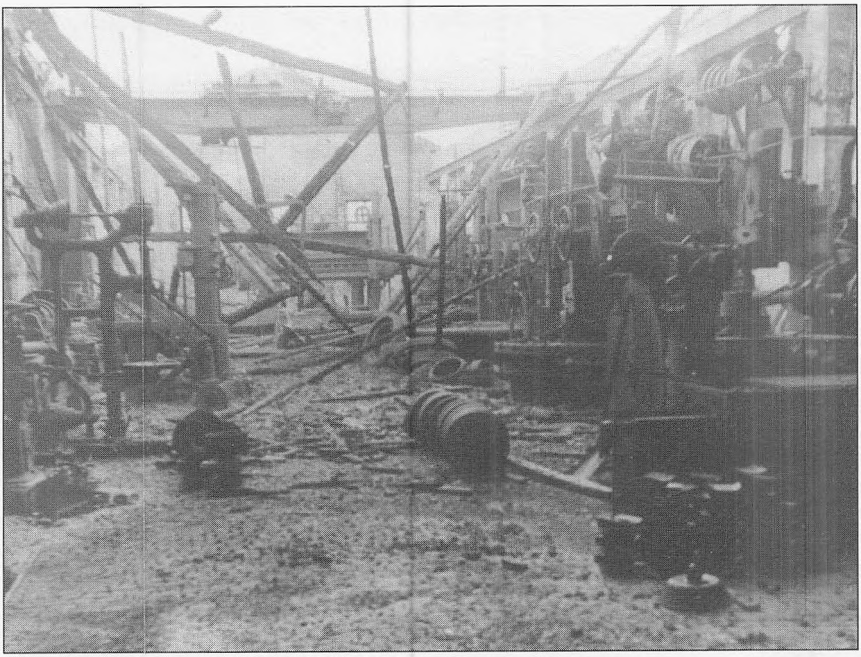

Stålværket efter aktionen den 12. december 1943.

at finde sabotagevagterne. I skyggen af bygningerne listede de sig forsigtigt frem til baglokalet. Så med ét sparkede de døren op, kom ind i en entré, behandlede endnu en dør på samme måde og stod nu ganske overraskende over for de 4 mand, som opholdt sig i lokalet. Vagterne glemte at trykke på alarmklokken. Den sad i bordpladen lige ved siden af dem. De sprang af sig selv op og gik tilbage til væggen med hænderne i vejret. Efter at have udlevet nøglerne til fabrikken, blev de ført ned i et beskyttelsesrum.

2 andre vagter havde på det tidspunkt været på patrulje. De havde ikke hørt noget mistænkeligt, og de blev fundet ved en af bygningerne, hvor de forrettede et mindre ærinde. Også de blev holdt op.

Det viste sig efter nogen tid, at der manglede en sabotagevagt på regnskabet. Så kom en eller anden imidlertid i tanke om, at han plejede at gå hen og lægge sig til at sove på et nærmere angivet sted. Der fandtes han også, stadigt roligt sovende ovenpå en af de ovne, der var ved at blive rigget bomber uden.

Arbejdet med bomberne tog over 1 time, så da klokken var halv, kom Flammen med sabotagevagt nr. 1 og tvang ham til at foretage en tele–fonopringning til politiet og melde, at alt var roligt.

Et kvarters tid senere var vi imidlertid færdige. Vi samledes ved beskyttelsesrummet, fangerne fik at vide, at de blev skudt, hvis de kom op før det blev lyst – og vi begav os på hjemvejen. Denne gang i en noget større afstand af den tyske skildvagt.

Vi spredtes til de steder, vi skulle overnatte, krøb til køjs og ventede på at høre eksplosionerne.

Pludselig blev stilheden brudt. Lyden rullede som et kraftigt tordenskrald ud over byen. Et øjeblik efter fulgte endnu en eksplosion, og således hørte vi ialt 8 kraftige detonationer.

I løbet af de næste 2 dage forlod gruppen byen ad forskellige veje. Alle nåede velbeholdne tilbage til København".

For store ting må ofres stort

Den tyske besættelse af Danmark og regeringens samarbejdspolitik bragte mange loyale embedsmænd i en smertelig samvittighedskonflikt. Det gjaldt ikke mindst indenfor ordensmagten, og skønt langt hovedparten af vore politifolk nægtede af gå fjendens ærinde, var der dog enkelte som ikke undlod sig for at jage landsmænd, ja i et tilfælde endda dræbe modstandsfolk.

Så meget mere er der grund til at mindes politimester Jørgen Bech Simony, en hædersmand, der fra første færd nægtede at fraternisere med besættelsesmagten, men tværtimod engagerede sig i den illegale kamp i Varde.

Den ranke politimester betalte en høj pris for sin kompromisløse holdning, den højeste, da han efter deportationen til Tyskland bukkede under for de umenneskelige forhold for koncentrationslejrfangerne. Han døde dernede den 12.11.1944, legemligt knækket, men alligevel rank til det sidste.

Vi bringer en tak til Per Haugsted, der har overdraget os disse smukke mindeord.

JØRGEN BECH SIMONY

Nogle mindeord om et stort menneske og en kær ven

Vi har atter måttet bøde i kampen med en af vore bedste mænd. Et kort budskab har meddelt, at Politimester Simony er død i et fængsel i Neuengamme. En af de mange, men måske en af de allerstørste.

Hans arbejde var det smukkeste mønster for den danske indsats i krigen. Frihedskampens soldater skabes i følelsen af, at krigen er hvert eneste menneskes personlige anliggende. Den enkelte borgers ansvar for landets personlige anliggende.

Den enkelte borgers ansvar for landets og menneskehedens fremtid er så stort, at han uden forbehold må ofre alt, selv livet, hvis det skulle kræves. Simony har vist, at det ikke er nok at lukke sin dør i håb om at kunne overleve. Det er ikke nok at ønske og tro og sympatisere, når disse følelser ikke ledsages af handling og personligt offer.

Politimester Simony var med fra kampens første dage. Der krævedes stor og selvstændig beslutsomhed, når en embedsmand dengang begyndte at modarbejde den magt, han ifølge konges og regerings ordre loyalt skulle arbejde med. Men for ham var samarbejdspolitikens indhold – ikke at sige ja og handle derefter – men at sige ja og mene nej.

En hædersmand:
Politimester Jørgen Simony

Som den centrale øvrighedsperson i et distrikt, der omfattede en vigtig del af vestvolden, kunde han både i stort og småt tjene den sag, han viede sit liv. Under de mange forhandlinger med besættelsesmagten lod han sig aldrig forskrække eller imponere, og meget ofte kunde han opnå lempelser i de tyske krav. I politikredse findes mange af de danskere, der ved enhver skarnsstreg påberåber sig det , de kalder den deutsche værnemagts beskyttelse. Dette Tabu-ord blev respekteret mange steder, men ikke i Varde, hvor Simony skræmte de selvsikre sorte-børs grosserer fra vid og sans ved at jage dem så ivrigt, at de til sidst ikke turde vise sig udenfor de tyske militærslejres beskyttende pigtråd.

Udadtil var han den korrekte politimand, der gjorde sin pligt. Det kunde undertiden være strengt nok. Engang var en bombemaskine faldet ned i hans distrikt, og han ventede i politikontoret for at kunne høre, hvor mange af flyverne, der havde haft held til at undslippe de tyske patruljer. Da trådte en af byens borgere ind førende en amerika-

ner ved armen. Simony kunde ikke tilbageholde en bebrejdelse: „Har De slet ikke tænkt på, hvilket ansvar De nu har påtaget Dem, – ansvaret for et menneskeliv, der måske nu går tabt. Havde der ikke været en anden udvej, kunde De vel have givet ham penge og tøj og dermed en chance". Den velmenende borger havde ikke troet det muligt at flyveren kunne reddes. Politimesteren kunde jo ikke betro ham hvordan.

Kombinationen af embedsmand og frihedskæmper gav ofte anledning til ganske morsomme situationer. En faldskærmsmand var landet et sted i Jylland og som altid instrueret om for enhver pris at undgå politi og tyske soldater. Ved modtagelsen fik han til sin forbavselse besked om at fortsætte til Varde og der opsøge politimesteren for nærmere instruktion. Det kostede en del overtalelse, for det lød jo nærmest som en bitter morsomhed, at han ved sin ankomst fra udlandet skulle melde sig til den stedlige politimyndighed.

Simony var af gammel embedsmandsslægt, og det var ganske naturligt, at han efter sin juridiske embedseksamen fortsatte familiens tradition. Efter en årrække som politiassistent i Odense blev han i 1934 udnævnt til politimester i Varde, hvor han nu boede med sin hustru. Begge besad en usædvanlig evne til at komme i hjertelig kontakt med alle egnens meget forskelligartede mennsker, fra kystens fiskere og bønder til byen borgere og arbejdere.

Han havde det, vi med en alt for slidt frase kalder et ægte dansk gemyt. Selv i truende situationer og i modgangstiden kunde man se et lille humoristisk glimt bag brillerne. Endnu i fængslet havde han ikke mistet sit livsglade sind; der var altid et opmuntrende ord og et smil til dem, der trængte til det. Varm medfølelse og – hvad der var sjældnere – rede til handling, når andre var i vanskeligheder. Det var dette sidste, der skulle fælde ham.

Udfra opdragelse og milieu var han konservativ, men ligesom alle, der under frihedskampen er kommet i nær berøring med andre samfundsklasser, vandt han en dyb og oprigtig forståelse for de mindres krav og ret. Efter krigen vilde han ikke have svigtet dem.

Hans imødekommende og smilende væsen vildledte ikke alene tyskerne, men også egnens befolkning. Den 29. august kom det for dagen, at der var en fast og rank vilje bag elskværdigheden. Jeg husker, hvorledes han aftenen i forvejen var trådt ind ad min dør vinkende næsten triumferende med telegrammet, der meldte regeringens afgang. Hvor uvis og uheldsvanger situationen end kunne se ud, måtte han dog betragte denne begivenhed som den største og mest glædelige i landets kamp.

I løbet af natten blev hans villa omringet af tysk militær, og næste morgen blev han sammen med sin fuldmægtig Schlanbusch anmodet om at give møde ved en såkaldt konference hos den tyske kommandant. Her blev der forelagt en loyalitetserklæring. Den skulle de lige underskrive, inden de gik til deres arbejde på politikontoret. Til kommandantens umådelige overraskelse afslog de begge at gøre det. Det lignede ikke danskerne – i hvert fald ikke det Danmark, han kendte. Simonys svar var så stolt, at det aldrig skal glemmes: „Jeg er i mit embede ansvarlig overfor min konge og mit folks regering. De siger mig, at både kongen og regeringen er afsat. Jeg er da kun ansvarlig overfor min samvittighed - og kun loyal overfor Dem, hvis Deres ordrer ikke strider mod det, min samvittighed byder mig at gøre". Kommandanten truede med øjeblikkelig henrettelse for oprørsforsøg, og den morgen tog man en sådan trussel alvorlig. Det eneste svar han fik var: „Hvor kan De tro, at det skulle influere på min samvittighed". Flere gange i de følgende dage blev truslen gentaget, og hver gang var svaret nej.

I byen kunde man på den tid træffe altfor kloge mennesker, der ikke kunde forstå, hvorfor de to venner ikke skrev under. Det var en lille formalitet, og så ville de slippe ud med det samme. Måske forstår de nu – de kloge – at de to ved deres stolte exempel måtte få alle til at forstå, at modstanden var mulig, at den var en pligt, og at det var bedere at dø stående end at leve knælende.

Den danske administration kom i gang igen, og efter en uges tid blev de begge løsladt. Byen modtog dem ved et højtideligt møde på rådhuset. Selv stedets arrestforvarer, der den 29. august havde spillet Judas' rolle, følte trang til at sige et par ord. Efter et par dyre venskabsforsikringer blev han afbrudt af et elskværdigt og tørt „Danke schön, Herrn Arrestforvarer". Det var Simony, der selv tog ordet. Han takkede befolkningen for den ranke holdning, der viste at fængselsopholdet ikke havde været forgæves.

Siden blev der ro om hans navn. Det daglige arbejde foregik så diskret, at det selv for hans nærmeste kom aldeles uventet, da han om morgenen den 9. februar pany blev arresteret. Denne gang ikke alene sammen med Schlanbusch, men tillige med en række kendte mænd i byen. De havde ydet hjælp til en såret sabotør, og måske gjort andet end det. Der var skyldige og uskyldige mellem hinanden. Den tyske ingeniør Behling på stålværket havde i tiden forinden udført et dygtigt arbejde, så Gestapo havde vigtigt bevismateriale.

Deres sag verserede længe uden afgørelse. Man ventede, at de vilde

blive idømt dødsstraf. Dog hverken fortrød de eller tabte humøret.

Af ukendte grunde blev de ført til Frøslev og senere til Tyskland uden dom. Schlanbusch og Simonys forseelser blev anset for grovere end de øvriges, fordi de to var ansete politimænd. De blev skilt fra de andre og ført til et fængsel i Neuengamme, hvor Simony nu har fundet sin død, 57 år gammel.

Han kom ikke til at opleve den fred, han satte så store og lyse forventninger til. Aftenen før arrestationen havde han hos en af omegnens læger skaffet husly for en såret kammerat, en maskinarbejder fra Varde. Under hjemturen derfra sad han i bilen og talte – ligesom for sig selv: „Når det allerbedste i menneskene er blevet udviklet i denne tid, hvorledes skulle det så kunne forsvinde helt igen. Det må kunne mærkes på hele samfundslivet. Hvor er det stort at se mennesker uden et øjebliks tvivl tilbyde den allerstørste hjælp. Så umiddelbart, at man næsten skulde tro, at de ikke havde gennemtænkt, hvad deres handlinger kan komme til at koste dem". Han selv vidste det, og hans hustru havde måske anet, at hjemmet en dag kunde blive ramt. Allerede en gang før havde hun prøvet den angstfyldte venten udenfor fængselsporten.

Som et eksempel for alle skal nævnes en dansk kvindes ord: „For store ting må ofres stort". Ofret kan blive stort, så stort at det næsten ikke er til at bære. Men vi lover, at det ikke skal blive forgæves. Vi ærer og hilser Jørgen Simony.

Oplandslægen fortæller

Da modstandsmanden, politimester Simony den 8. februar 1944 måtte bringe den sårede sabotør, Jens Jørgensen fra Varde under lægebehandling, gik han ikke forgæves til læge Bendt Øllgaard i Ølgod. For „oplandslægen" skulle denne håndsrækning til en landsmand blive begyndelsen til et engagement i modstandskampen, som stillede ham overfor større og mere risikable udfordringer.

Som mange af frihedskampens aktive faldt det læge Øllgaard svært at tale om disse oplevelser bagefter; de ofte oprivende begivenheder måtte fortrænges for at magte den hverdag, der fulgte.

Så meget mere taknemmelige er vi da over, at Bendt Øllgaard endelig indvilligede i at fortælle om den del af sabotagen, han var engageret i. Hans beretning, som vi her gengiver efter en båndoptagelse, føjer endnu et vigtigt kapitel til modstandskampens saga, – ja et autentisk og uvurderligt bidrag til kortlægningen også af et dramatisk stykke vestjysk historie.

Bendt Øllgaard fortæller:

Min baggrund er et grundtvigsk præstehjem, hvor min far var meget interesseret i Sønderjylland også. Han sendte mig på højskole i Rønshoved hos Aage Møller, som jo var særdeles sydslesvigsinteresseret.

Modstandsbevægelsen på Fyn havde mødested i mit hjem, og min farbror var medlem af frihedsrådet. Jeg har egentlig haft meget svært ved at tale om alt det her og fortrængt det med vilje og aldrig talt med nogen om oplevelserne, fordi der var en enkelt stærk oplevelse med en, der skreg en nat igennem og døde, mens jeg var fængslet. Og selvom far og mor trængte meget på for at noget at vide om alt det, jeg havde været med i, har jeg kun talt med min farbror om det et par timer engang, fordi han gerne ville vide, hvordan det rent praktisk gik med

en sådan jernbanesabotage i den lille stil; han havde ikke oplevet noget af det selv direkte i marken, og det ville han gerne have noget at vide om.

De første år af besættelsen havde jeg ikke spor med noget at gøre – lidt videreelevering af blade ud til venner og bekendte og sådan noget, – men den 8. februar 1944 kom politimester Simony ind ad døren sammen med en mand, og han ville gerne tale med os, om vi kunne hjælpe dem, fordi de havde en sabotør, som var såret, og som de ikke kunne få anbragt i et hjem. Og vi havde en meget intens samtale i en halv eller halvanden time, det kan jeg ikke huske, og så kørte han igen i sin fine uniform. Da var klokken 8 og klokken 11-12 stykker, ringede det på døren, og så kom autoforhandler Søndergård Pedersen, og afleverede en sabotør, som hed Jens Jørgensen og var fra stålværket i Varde. Han fik noget at spise, og jeg kiggede på et sår han havde. Han var blevet skudt, da han løb væk fra tyskerne i Aabenraa og var blevet ramt af en maskinpistol i ryggen, og det var een af de svage maskinpistolkugler, så den havde fulgt ribbenet under huden hele vejen rundt og sad som en knop foran på brystet. Han havde været under flugt i en lille uges tid, og det var ikke noget, der behøvede operation nu, så han skulle bare i seng; han var meget udkørt psykisk også, så han blev altså puttet i seng.

Næste formiddag gik jeg på sygebesøg og blev ringet hjem, – og der stod Gestapo, – og så kørte vi afsted, først ud på det gamle sygehus på Østervold i Varde, hvor de efterhånden samlede sammen af vardeboerne i stor stil – 24 styk?; jeg kendte jo en hel del af dem, – og derfra blev vi kørt til Esbjerg, hvor vi blev sat ind på hotellet dernede i nogle nyoprettede celler, der var lavet inde i en sal. Der sad vi i ca. 8 dage – knap nok 6 dage var det vist, og så var der noget med – har jeg hørt – at tyskerne troede, der ville blive lavet en befrielsesaktion mod os, derfor blev vi kørt i „Prærievogne" – åbne vogne – til Vestre Fængsel. Det frøs 10-15 grader, og der var meget sne; det gik ikke særligt hurtigt; vi brugte hele dagen til det, og vi kunne ikke komme ud og tisse på vejen, selvom der var nogen, der bad om det. Og derfor kunne man efterhånden se, der løb sådan gule striber hen langs bunden af vognen. Da vi kom til Storebælt, så kom der en 2-3 andre lastbiler; den ene fra Aabenraa kunne vi regne ud, for der var een af mine kammerater med, som var dommerfuldmægtig dernede, højesteretssagfører Bondo Svanes lillebror. Så kom vi ind i Vestre Fængsel, og der sad jeg indtil 8. april, – altså i 2 måneder. Jeg blev forhørt nogle gange – også i Esbjerg forøvrigt, og så blev jeg forhørt derinde, men der blev ikke gjort ret

meget ud af det; – jeg fik lov at skrive – vi fik alle lov til at skrive et brev om ugen derinde; – det første skrev jeg til Grethe – min kone, og fortalte, hvordan jeg havde det. Men alle de næste skrev jeg til generallægen for de tyske tropper og sagde, at jeg syntes, at han skulle slippe mig fri hurtigst muligt, fordi det var en hel misforståelse, de havde gjort ved at fængsle mig, – jeg havde hjulpet en såret mand, der kom til min dør om natten; det ville enhver ordentlig tysk læge af dem jeg havde kendt, også have gjort, og forøvrigt ville jeg henvise til, at den tyske værnemagt havde takket mig for min store indsats for de sårede soldater, som vi havde på sygehuset i Aalborg. Det kom frem på den måde, at overlæge Møller, der var deroppe ikke ville snakke med de tyskere, så der blev holdt appel i gården på sygehuset, da vi havde haft tyskerne i 2 måneder, og han sagde: „Øllgaard, du er den yngste, du kan gå derned og tage imod appellen for altså at smide skidt på tyskerne". Og det gjorde jeg så, men altså han takkede mig, og derfor kunne jeg sige det og skrive ind til Gestapo hver uge, at generallæge von Waldmann ville blive meget vred, og om han ikke godt hurtigst muligt ville få mig ud. Forøvrigt var jeg den 9. april om morgenen kl. 8, da der kom en tysk patrulje ind på sygehuset i Aalborg, også den yngste. De forlangte en læge ud på flyvepladsen, for de havde ikke fået nogen sygebehandling arrangeret derude, og de brugte flyvepladsen til at bombardere i Oslo fjord, – kom tilbage og tankede op, og så sagde overlægen: „Øllgaard, det er dig, du er den yngste, vi kan ikke undvære de andre, hvis der skulle ske noget". Og så fik jeg lov til at få nogle gamle instrumenter og lignende og gik derud – og det var jo fint af ham straks fra første øjeblik at vise denne holdning. „Og de må ikke sende til fotografering, for vi ved ikke, hvor mange film vi kan få." – Så da jeg derude fik nogen af de sårede flyvere ned fra Oslo med ganske små ting; – bare et brækket håndled og sådan noget, sendte jeg dem til røgtenfotografering i Kiel, hvor de hørte hjemme, så vi ikke skulle bruge af vores! – Det var det.

Pludselig en morgen i Vestre Fængsel blev der banket på døren og sagt, at jeg skulle pakke mine sager, – og det gjorde jeg så og kom ned og blev kørt i en lille tysk bil sammen med kammerherre Vind fra Sanderupgaard, som også havde været indsat. Og vi blev kørt ind på Rådhuspladsen; der sagde de: „Stig så ud, nu er I blevet fri." Og vi havde jo nok hørt om noget – så vi steg jo ud, men holdt ansigtet fæstet på bilen og gik baglæns derfra, for vi skulle ikke skydes under flugtforsøg i alt fald! – Men vi slap fri, og vi kom hjem, og alt var i orden.

Det var altså den 8. april. Og så skete der ikke noget før hen i juni måned, da pludselig en dag det ringede på, og så stod der en kriminal-

Læge Øllgaards venteværelse i Ølgod natten 4. maj 1945 kl. 23. Personerne: Stående fra venstre: Stig Thøgersen, København, svigersøn af grosserer Børge Hansen, Skive, overbetjent Anders Larsen, Ølgod, nu Nørresundby, uddeler Nicolai Riis, Lindbjerg, landoverbetjent Herman Gammelgaard, Ølgod, nu Sdr. Omme, kæmner H. J. Rohde, byleder i Ølgod (død), kørelærer Kurt Florin, Ølgod, nu Borris, læge Bendt Øllgaard, Ølgod, nu Varde, pens. landoverbetjent V. Andersen, Ølgod, gårdejer Vagn Emil Nielsen, Agersnap, arbejdsmand Peter Ravn Andersen, Ølgod (nu ubekendt adresse). Siddende fra venstre: Australsk flyversergent, navn ukendt, fra en gård i Strellev, efter nedstyrtning med bombemaskine i Vostrup-Skavenhus, fru læge Grethe Øllgaard, Ølgod, nu Varde, grosserer Børge Hansen, Skive, leder af sektion X, region 2, kaldet ‚Ingeniør Buhl" eller ‚Buller", canadisk flyversergent, navn ukendt, fra en gård i Strellev, efter nedstyrtning med bombemaskine i Vostrup-Skavenhus.

rat, der havde forhørt mig i Esbjerg, udenfor og så forbavset på mig og siger: „Er De her?". „Ja", siger jeg så, „hvorfor skulle jeg ikke være det? – Uskyldige mennesker bliver ikke fængslet, heller ikke i Tyskland!" – Nå! han ville så vide navnet på en mand og hvor han boede; det vidste jeg altså godt; – han boede nemlig over i Bjerggade, men jeg ville ikke ha', at han skulle vises direkte derover, for manden skulle nå at løbe,

så jeg cyklede over til hans far og sagde, at han skulle skynde sig at gå op i Nørre Allé, hvor han boede, og sige til ham, Gestapo var der. Men han var desværre gået, – så han blev taget, men der skete ikke noget med ham. Når jeg nu skal sige det sådan rent personligt, så er det den modigste beslutning, jeg har gjort nogensinde; – dette at advare ham, fordi jeg kunne jo risikere at blive taget med omgående.

På det tidspunkt var der ikke kommet nogen forbindelse med modstandsbevægelsen, men i begyndelsen af juni, tror jeg det var, kom der en, jeg tror, det var Lütken han hed; men han sagde selvfølgelig ikke, hvad han hed, men det har jeg fundet ud af senere; Lütken fra Esbjerg og spurgte, om jeg ikke kunne prøve at tænke at starte lidt deroppe, og det ville han så høre mere om – men det ville jeg godt, sagde jeg. Det begyndte med, at jeg fik et demonstrationssæt i form af en maskinpistol og noget sprængstof i en kasse, og så kom der en, der instruerede mig i det, og det var, mener jeg, en politibetjent fra Skjern. – Ole var hans dæknavn, og han blev senere politibetjent i Esbjerg. Han kom og instruerede mig i det der; først mig og senere brugsuddeler Riis fra Lindbjerg og mejeribestyrer Thomas Jensen og en gårdmand, der hed Chr. Forsum.

Så går jeg videre. Det blev til, at kommunebogholder Rohde, som var et geni, politibetjent Viggo Andersen og jeg dannede byledelse, det skulle vi altså gøre. Der blev også lavet een fra Lindbjerg, og så var der een i Sdr. Omme, i Hoven – i Strellev, i Lyhne og i Tistrup, og vistnok også 4 forskellige i Ølgod, tror jeg nok.

Det var hen i oktober - november 44 – vi lavede en byledelse, hvor Rohde var leder, og hvor politibetjent Andersen tog sig af mandskabet og våbnene, og jeg tog mig af sabotagen. Vi havde møder – for vi boede i en trekant, så vi kunne se hinandens huse, og når vi kaldte de andre til møde, så hængte vi et hvidt håndklæde ud af vinduet i badeværelset på 1. sal, så det kunne vi nemt se – og man gik så igennem min have for at kunne snakke sammen.

Sidst i marts kom Gestapo engang om natten kørende til Strellev, og der spurgte de en mand om, hvor dr. Andreasen boede – manden ringede straks til dr. Andreasen og sagde, at Gestapo var på vej, og efter han var sprunget på bilen og forsvundet, ringede hans kone til mig: „Pas på, de kommer!" Og jeg sprang ud og havde det ene ben i bukserne, da det ringede på døren, og tænkte: „Så for pokker, så er det sket". Men det var det ikke, for det var den modige dr. Andreasen, der lige skulle ind og advare mig først. De kom heller ikke til mig, for det var ham, de ville til dengang; han var „Ringen's" repræsentant i Ølgod, men det vidste jeg jo ikke.

Derefter ville vi ikke bo hjemme mere; så boede vi henne på posthuset på 2. sal om natten, og vi havde vores unge pige Hanne Grethe Vedsted Hansen (datter af Kathrine Vedsted Hansen – Ølgod ungdomsskole) til at passe vore 2 børn. Det var modigt gjort af en 15-årig pige, – og vi skulle jo også have det sådan, at hun kunne kalde os, hvis vi skulle ud i praksis, så jeg havde et nøgleknippe – altså noget, der kunne rasle, i en sort sytråd hængende ned oppefra, så kunne hun gå hen og trække i den, – så kunne vi komme ned.

Ostegrosserer Børge Hansen fra Skive, hvis sektion gik fra lige syd for Ringkøbing til nord for Varde, – Sig hørte til Varde, og så ind til Sdr. Omme, Grindsted og helt op til Brande; kom tit hos os, han hed „Buller", og jeg havde en lillebitte lav motorcykel NSU med et højt bagsæde på; og der kørte jeg ham til møder rundt omkring, og han var 1.97 høj og efterlyst af Gestapo, og der sad lille jeg henne foran, og så sad det her bjerg bagpå, mens vi kørte rundt og fik ordnet sagerne!

En anden gang hen i marts eller april, da vi skulle have møde, hvor alle byledere fra Skjern, Nr. Nebel, Tistrup, Sdr. Omme skulle komme, Buller boede den nat på afholdshotellet. Da fik vi advarsel om, at Gestapo var kommet til Ølgod, og vi fik lynhurtigt hentet ham på hotellet, og Gestapo kom også umiddelbart efter og spurgte, om han havde været der. Så lagde vi mødet ned på ungdomsskolen, og det gik godt. Et af vore sidste byledermøder ca. den 1. maj måtte også flyttes; – det blev ud til Salomon Frifelt, og da troede vi ærlig talt, at det hele var i fuld opløsning, så vi telefonerede rundt omkring, hvor vi skulle og fik besked osv., men det var temmelig tidlig, – heldigvis var der ingen, der havde hørt eller opdaget noget.

Våbnene, som vi modtog, blev meldt til mig, fordi jeg havde telefon, og der blev så meldt, at der kom enten en fox eller en lion – fox, det var sprængstof og lion, det var våben; vi har en halv ræv eller en halv løve, en halv fox og en halv lion, og der blev altså ringet, og vi havde aftalt et sted, hvor vi mødte dem. Jeg havde min lille motorcykel og kørte ud til Hoven og stillede den bag ved en brændestak i skoven, så kom der én kørende med en lastbil og vi kørte ind til Ølgod kommuneplantage, hvor vi læssede alt det tunge materiale af – vi to – indimellem nogle grantræer, og derpå kørte jeg en anden vej tilbage til Hoven med ham. Han vidste, at jeg hed Øllgaard, for han havde ringet til mig, sagde han, og spurgte så om jeg var i familie med Morten Øllgaard.

„Ja, det er jeg da."

„Han er nemlig i min gruppe", fortalte han.

Det var min fætter, biskoppens søn, han fik en hilsen med.

Forøvrigt, da de meldte den fox og lion havde vi gæster; – vores vidunderlige provstepar Møller Andersens, som var oppe at drikke aftenkaffe med os; de ringede – klokken var halv syv, og jeg talte i telefon med dem, og sagde, at det skulle jeg nok.

„Jeg skal nok komme".

„Hvad var det?", spurgte Møller Andersen.

„Det var en fødsel!"

„Skal du så afsted?"

„Nej, det skal jeg ikke, jordemoderen sagde, at det kunne godt vente, så nu drikker vi vores kaffe."

De syntes nok bagefter, at det lød lidt mærkeligt.

Jeg tror nok, at vi efterhånden fik det sådan, at vi fik 3 lastbiler fulde af våben i det hele. Politibetjent Andersen overtog våbnene og lavede en enorm indsats. – Han var pertentlig og omhyggelig, og hver eneste ting var skrevet op, og det var netop det, vi ikke måtte, men det lettede os jo utroligt, da vi i løbet af et par timer skulle af med det hele til alle de grupper rundt omkring, som kom og hentede dem, men det var ikke så lige til en sag. Det var jo klart, at der skulle mange våben til, for det var jo et stort distrikt vi havde.

Sabotagen blev foretaget af politibetjent Viggo Andersen og mig. Ved den sidste sabotage var bankassistent Kaj Vesterby med. Første gang sprængte vi nogle tunger og sporskifter inde på stationen i Ølgod, og senere ude på jernbanelinien på vejen til Gårde. 4 x 4 stykker og 3 telefonpæle på linien, der gik ud til lejren i Strellev, hvor der var en radarstation.

En anden gang, det var den nat, hvor der blev lavet flest sabotager i det hele taget, sprængte vi 17 steder nord for Ølgod, og så cyklede man hjem og lå og ventede, for de var jo sat til en halv eller en hel time, det kan jeg ikke huske, og så BANG! – Så varede det lidt længere, fordi det var så koldt den nat, men så kom de altså, da der manglede 2, mente vi, kunne jeg ikke forstå det, men det gjorde der altså. Det var banestationen i Skjern, der skulle reparere dem, og de kom jo derned straks om morgenen; de havde hørt, hvad der var sket og de kom farende, og så sprang den sidste heldigvis lige før de var i nærheden, – de var ikke kommet derhen endnu. De behøvede heller ikke at ha' skyndt sig så meget, – syntes vi!

Engang kørte jeg på sygebesøg lige en 8 dages tid før; – jeg kørte op mod Aadum nord for Ølgod og kom på viadukten, og så der holdt et kæmpetog med panservogne hen mod Skodsbøl holdeplads; jeg kunne tælle der var 10 og jeg skyndte mig lige at køre over broen og ned bag-

om, og netop den dag var Buller, sektionslederen, hjemme hos os, så jeg fortalte ham det i en vældig fart. Han fik sendt bud ned til Tistrup, at de skulle sprænge viadukten ved Nørreholm, men de nåede det heldigvis ikke, for det var SS'ere, viste det sig senere, og det havde ikke været særlig godt hverken for Tistrup eller Ølgod, tror jeg!

Tyve år med kunst

Af Thyge Svendsen

Den 15. januar 1973 blev der holdt stiftende generelforsamling i Kunstforeningen i Tistrup, efter at den allerede havde virket et halvt års tid. Om foreningens virke gennem de forløbne 20 år skal der her fortælles.

Nogen kunstforening havde der ikke været på egnen før. Men det betød jo ikke, at kunstinteressen dermed havde været lig nul. Der var traditioner at bygge på. Der hang kunst på væggene rundt omkring. Alle ved om kunstmaleren Niels Holbak, der var født i Tistrup sogns nordlige udkant og voksede op i Tistrup stationsby. Her begyndte han at male. Mange af de ældre i sognet vil huske de billeder han malede i det dengang eksisterende afholdshotel. De forsvandt ved nedbrydningen, og ingen havde åbenbart tænkt på at tage et billede af dem, sa eftertiden kunne have fået et indtryk.

Men andre steder hænger billeder af ham, ikke blot fra den første tid, men også fra senere år, hvor han ofte vendte tilbage og fandt sine motiver her.

Og han var jo ikke den eneste. Lyngbo var også et navn, man kendte her, som Marius Skov var det. Og at der havde været kunstmalere tidligere både i Ølgod og Ansager, kunne også ses.

Men det var jo den ældre kunst, det drejede sig om. Den nye mærkede man vist intet til. Hvad var det, der gjorde, at også den kom og slog sig ned?

Her må det personlige for mit vedkommende komme ind i billedet. Undertegnede havde ikke fået billedkunsten ind med modermælken, selv om der var en ballast at kultur i forskellige former. Men i næste generation blev interessen for kunst så stærk, at der var noget, man blev nødt til at forholde sig til. Bjarke ville gerne tegne og male, og det blev snart en måde, som ikke faldt i ens egen smag. „Hvorfor maler du

Refleks (acryl på lærred) af Bjarke Regn Svendsen.
Tilhører Ribe Amts Kunstfond.

ikke, så det ligner? Det kan du jo godt." Nej det skulle nu være sådan. Debatten var der. Og der var nogle øjne, der begyndte at se og prøve at forstå, hvorfor det nu netop skulle være sådan.

Vi boede den gang i Givskud, men flyttede så til Hodde-Tistrup pastorat i 1969. Rykkede ind i den gamle præstegård i Hodde, og her blev det til de første spæde udstillinger. Bjarke og nogle af hans venner havde sluttet sig sammen i gruppen med det nordiske navn „Hrymfaxe", og det blev til en enkelt udstilling i konfirmandstuen.

I efteråret 1970 kunne vi rykke ind i den nye præstebolig i Tistrup. Og også her blev det bl.a. til et par påskeudstillinger. I al beskedenhed.

Men det var ikke det eneste sted, der var tanker og bestræbelser i gang for at kunne skabe udstillinger af kunst. Der var i Tistrup en ung malermester, der hed Kristian Pedersen, i daglig tale altid kaldt Kesse Maler. Kunstmaler var han ikke, men han havde været på malerskole i Odense og også gennem længere tid taget ved lære i udlandet. Han havde mange kvaliteter, og hans farvesammensætninger kan stadig spores i mange hjem, hvor man hæger om hans farver.

Men Kesses tanker gik også i anden retning. Han drømte om at finde et sted, hvor der kunne holdes kunstudstillinger, og hvor udstillende kunstnere også kunne få husly en tid.

Og ved denne tid nøjes han ikke blot med at drømme. Han gik over til handling, købte en nedlagt landejendom i nærheden af skolen, fjernede loen og indrettede stalden til udstillingsrum. Så kunne der måske senere på loftet indrettes gæstebolig til kunstnerne. En nyere svinestald blev brugt som værksted.

Det var, hvad der var gået forud. Og i 1972 skete der noget, der i hvert fald hjalp med til at samle bestræbelserne og komme videre. Der kom til Tistrup Borgerforening en forespørgsel, om man var interesseret i et samarbejde om en kunstfestival i Ølgod, Ansager og Tistrup. Kesse blev spurgt, og Bjarke og undertegnede blev spurgt, og dermed var udvalget herfra dannet. Formålet med det hele var at styrke turistarbejdet i kommunen.

Det blev en spændende opgave at være sammen om. Kredse i Ølgod havde kontakter til kunstnere i Esbjerg. Der blev holdt møder og planlagt, hvad der skulle vises hvor. I Ølgod Hallen og i Ansager skole blev der en mindeudstilling for Erik Hansen, Esbjerg. I Ølgod yderligere en udstilling med den kendte K. Klausen og den senere samme sted kendte Tøns B. Nielsen. De mindre kendte kunstnere blev fordelt på forskellige skoler. Og her i Tistrup blev der i den nybyggede Tistrup Spa-

Nedløbsrør, rød dør (olie på masonite) af Bjarke Regn Svendsen. Tilhører Esbjerg Kunstforenings Samling.

rekasse etableret en udstilling med værker af Niels Holbak: Det var en spændende opgave at have med at gøre. Folk var flinke til at låne deres billeder ud til formålet, og der kom en fin udstilling ud af det.

Kunstfestivalen gik sin gang og satte spor i sindet hos os, der havde været med til at stille den på benene. Ingen af os havde prøvet noget lignende før. Der var noget at lære. En god stemning havde der været hele vejen igennem. På et forberedende møde var spørgsmålet om forsikring af værkerne fremme. Det ville jo koste penge, og budgettet var sparsomt. Men K. Klausen slog hovedet på sømmet ved at sige, at han ikke syntes, det var nødvendigt med sådan en forsikring: „Skulle mine billeder gå tabt ved en ildebrand, kan jeg jo bare lave nogle nye. Det er ikke noget problem." Det var det nu alligevel. Han vidste ikke, at han kort efter skulle blive syg og faktisk ikke komme i gang igen med maleriet. Men på mødet var modet der stadig.

Da festivalen var forbi, var spørgsmålet, om spøgen skulle gentages. I Ølgod og Ansager var det stadig turistarbejdet, man havde i tankerne, og man var ikke interesseret i at fortsætte. Det var vi derimod i Tistrup, hvor vi netop havde fået blod på tanden. Festivalen var afviklet i maj 1972, og allerede 22. juni åbnedes i Tistrup en udstilling med billeder af Jørgen Sejersen, Give. Kesse stillede sin stald gratis til rådighed, og den fik fra nu af navnet „Galleri Ti".

Ved åbningen, hvortil der var inviteret repræsentanter for erhvervsråd og borgerforening, tegnedes der mange medlemmer til den kunstforening, som endnu ikke officielt var stiftet. Et maleri af Jørgen Sejersen blev bortloddet på udstillingen, et andet skænkede han til foreningen. Det blev senere ophængt på de gamles hjem. Der holdtes yderligere to udstillinger i Galleri Ti. Og derefter måtte de indstilles, da det blev for koldt. I stedet var der nogle måneder skiftende udstillinger i den nybyggede Hodde-Tistrup hals cafeteria.

Stiftende generalforsamling holdtes den 15. januar 1973, og den første bestyrelse kom til at bestå af: Kristian Pedersen, Thyge Svendsen (formand), Bent Hansen (Skolevej), Maren Buch (kasserer) og Bjarke Regn Svendsen.

Foreningens navn blev „Vestjysk Kunstforening, Tistrup". Der havde i nogle år eksisteret en meget aktiv kunstforening i Brande med navnet „Midtjysk Kunstforening". Den havde netop indstillet sin virksomhed. Hvad var så mere naturligt end at starte en vestjysk kunstforening her?

Og formålet: „Ved udstillinger og på anden måde at formidle kontakt mellem kunstnere, kendte som ukendte, og den vestjyske befolkning

og derved bidrage til en forøgelse af kendskabet til og interessen for kunst."

På det første bestyrelsesmøde blev der lagt en plan for første halvårs udstillinger. I protokollen står bl.a. at læse, at „Søren fra Århus" skulle udstille i april. Han var endnu en af de „ukendte". Det blev han ikke ved med. Efternavnet er Elgaard.

En vigtig beslutning blev truffet til sidst på det første møde. Man ville prøve at arrangere en censureret udstilling. Hodde-Tistrup Hallen var ny og lå lige i nærheden af Galleri Ti. Den blev i sommerhalvåret kun benyttet af skolen, og der var stor interesse for, at den også kunne være rammen om andre kulturelle foretagender end idræt. Hvad var naturligere end at forsøge med et eller andet? Og en censureret udstilling kunne forhåbentlig fylde godt i hallen. På forslag af Søren Elgaard besluttede man yderligere at gøre det til en censureret udstilling, hvor man nok antog en del af værkerne, men samtidig åbnede mulighed for, at også ikke-antagne værker blev vist i en anden afdeling. Så ville der på udstillingen være mere at se på og antagelig også noget at lære.

Jonna Sejg, Dybe, blev spurgt til råds, og hun var god en hjælp, også til at finde kunstnere, der ville være censorer. Der blev averteret om sagen, og spændende var det, da anmeldelserne begyndte at dukke op. I alt sendte 150 personer 836 værker, og heraf blev 91 antaget. Successen måtte siges at være hjemme.

Og så gik det slag i slag. Det bestemtes, hvad der skulle vises af kasserede billeder. Skillevægge blev lånt i Ølgod og suppleret med bander beklædt med bordpapir. De antagne værker anbragtes i et aflukke i midten. Podier til skulpturerne havde ingen af os tænkt på, men så kom lærer Buch med nogle mursten, og sagen var klaret.

Dagen kom. Formanden for amtets kulturudvalg, Leo Kærgaard, åbnede udstillingen, og noget nyt var prøvet. Nogen større form for annoncering havde der ikke været råd til. Men ved hjælp af en bil, et bånd og en megafon blev det råbt ud over nabobyerne, at nu var der noget, der hed „Ny kunst 73", som kunne ses i Hodde-Tistrup Hallen. Og var der hedebølge udenfor, kunne man glæde sig over, at „der var svalt i hallen!"

Det besluttedes, at vi skulle forsøge igen, men undlade spøgen med at vise kasserede ting. Dem var det i længden ikke ansporende at se på. Og det kunne også konstateres, at mange indsendere fandt det tilstrækkeligt at have vist ikke antagne værker, og dermed smuldrede jo noget af det, der var idéen med det hele.

Thyge Svendsen præsenterer billedkunsten i Vestjylland

Altså: der skulle prøves igen - nu med begrundet håb om, at der var en fremtid i det. Alle var med på tanken. Leo Thellefsen fra Aalborg skulle være censor igen og kom nok så glad kørende i sin bil ind på gårdspladsen. „Er jeg den første?" spurgte han. Det var han. Han var kommet en hel uge for tidligt. Han fik penge til benzin og måtte tage turen en gang mere.

Men udstillingen gik sin gang. Året efter blev den skilt ud fra Vestjysk Kunstforening og har siden som Kunstnernes Sommerudstilling (KS) kørt sit eget løb. Den i 1992 afholdte censurede udstilling har dermed været den 20. i rækken og har også kunnet fejre sit jubilæum. Der er 4 censurede udstillinger i Danmark, hvorom det gælder, at det at være med giver points, der tæller med ved ansøgning om optagelse i Billedkunstnernes Forbund. KS blev ret hurtigt en af de 4 og er det stadig, hvad der er grund til at glæde sig over.

Det var et område, hvor det lykkedes at arbejde i overensstemmelse med formålsparagraffen. Noget blev sat i gang. Men der var andet at tage fat på. De almindelige udstillinger i Galleri Ti måtte stadig have første prioritet. Allerede i sommeren 73 var det blevet til et spændende projekt med en udendørs udstilling, der først havde været vist i Holstebro. Det var kunstnere fra Fyn, der udstillede, og deres værker var for en stor dels vedkommende udført i gips. En vognmand fra Holstebro blev hyret til at fragte dem hertil. De blev ikke spændt fast under transporten, men han skulle nok køre forsigtigt. Det gjorde han også, undtagen ét sted, hvor han var nødt til at bremse hårdt op. Det var en slem samling brokker, der nåede til Tistrup. Men kunstnerne tog med godt humør fat med udbedring af skaderne, og det hele klaredes. Det blev en fin udstilling.

I Galleriet kneb det ved efterårstid at holde varmen, selvom der var anbragt særlige gasvarmere, men Kesse forbedrede lokalet i flere omgange og fik også indrettet det med centralvarme. Der var efterhånden ikke meget, der blev ved med at erindre om, at det begyndte med en stald.

Ny Kunst 73 gav jo et underskud. For at rette op på det prøvede man på Hotel Tistrup at afholde en slags revy med titlen „De gode gamle dage". Det blev en succes, som gentoges en del år, efterhånden som en almindelig lokal revy. Et andet arrangement, som kasseren også var glad for, var det loppemarked, som afholdtes i flere år, en gang årligt, sidste gang i 1990.

Og så arrangementer af mere relevant art blev der kræfter og plads til: Kunstforedrag, udflugter, amatørudstillinger m.m. Men udstillinger med inviterede kunstnere var hele tiden det bærende.

Det føltes altid tomt, når en udstilling skulle pilles ned igen. Var der så penge i kassen, hændte det, at der købtes et billede eller to, og der skabtes hermed en begyndelse på det, som i dag bærer navnet Tistrup Samlingen.

Og her skal det tilføjes, at der også var andre kunstaktiviteter i gang i byen. I en forretningsejendom i Storegade 3 havde Bjarke indlogeret sig. Her havde – og har – kunsttidsskriftet Hrymfaxe hjemme, og gennem flere år var der her også udstillinger i de rum, som fik navnet Hrymfaxes Galleri. Det var godt, så længe det virkede. Der var mere for folk udefra at komme efter.

Synerne havde man altid haft. Også det syn eller den drøm, der indbe–fattede et kunstmuseum en gang med tiden. Med det mål for øje blev der også oprettet det, der fik navnet „Den foreløbige Museumskomité".

Også den var virksom for at få råd til at anskaffe kunstværker til den kommende samling.

I 1975 holdt Tistrup Stationsby 100 års jubilæum. Det var Kunstforeningen med til at fejre, idet man stod for indkøbet af Hjalmar Sonnes skulptur „Christoforus", der fandt sin plads på Tistrup torv.

Stadig var udstillingerne i Galleri Ti det vigtigste. Det primitive, som havde præget det hele fra begyndelsen af, afløstes efterhånden af arrangementer, der røbede, at vi i hvert fald søgte at være med i en god udvikling. Som eksempel kan nævnes påskeudstilingerne, som har udviklet sig til at blive en udstilling med den helt nye og aktuelle kunst.

Et særligt arrangement skal nævnes. Det var i 1978, hvor vi indbød en række kunstnere til at deltage i en udstilling med kirkelig eller religiøs kunst. Mange meldte sig som deltagere, og en fin udstilling blev det. Men vort PR-arbejde var ikke i top, så der blev igen et flere tusind kroners underskud. Det var ved den lejlighed, vi begyndte med at holde loppemarked.

I februar 1979 skete noget meget tragisk. Vor unge ven Kesse, initiativtager og hovedkraft i alt hvad der havde med Galleri Ti at gøre, bestyrelsesmedlem siden starten, døde ganske pludseligt. Han var kun først i fyrrerne. Vi var på det nærmeste lammede. Den udstilling, som da var i gang, fik så vist sit eget præg. Hvordan kunne vi komme videre?

Det lykkedes. Kesses piger lod os fortsætte i de vante rammer, og Tinne var uforlignelig til at hjælpe til. Det gik næsten, som det plejede.

Men der kom den dag, da bygningen skulle sælges. Og hvad så? Kunne der akkorderes med en ny ejer om leje af Gallerilokalet? Og i så fald til hvilken pris? Og hvad med KS, som havde hårdt brug for alle rum i værksted m.m. til censurering og oplagsplads? For ikke at tale om Tistrup Samlingen, der gennem gaver især var ved at vokse sig stor? Blev der overhovedet mulighed for at få den i hvert fald delvist præsenteret?

Det var vanskeligt, men det klaredes. Der blev oprettet en fond med navnet Tistrupfonden og med den nuværende skoleinspektør Jørgen Slivsgaard som første formand. Kapitalen bestod delvis af værkerne i samlingen. Kommunen gav fordelagtige lån, og Tistrupfonden kom til at stå som ejer af det hele. Bygningen blev indrettet med nu et udstillingslokale mere. Det gav mulighed for i hvert fald ind imellem at vise dele af Samlingen. Og vi var nået et skridt nærmere mod det museum, som stadig var og er drøm og mål.

Som sidste fase i udviklingen er Tistrup Samlingen blevet anerkendt som associeret medlem af amtets museumsråd, hvad der har ført med sig, at det nu ikke længere hedder Tistrupfonden, men Museet Tistrup Samlingen. Igen et skridt på vejen.

Vestjysk Kunstforening fortsætter med sine udstillinger. Erhvervslivet er begyndt at indse, at alt det, der gøres for kunsten på stedet, også har en gavnlig indflydelse på by og egn. At kulturen i den fremtid, som er begyndt, uden tvivl vil komme til at spille en central rolle.

Optimismen er her stadig. Og der er mange til at holde den ved lige. Og ser vi tilbage over de 20 år, kan der være mange navne at drage frem. Vi må begrænse det til et par stykker. I en halv snes år var det Inger Slivsgaard, der stod for KS og fik styr på det hele i opgangsperioden. Siden Tistrupfondens overtagelse af „Paraplyvirksomheden" har det været Inger Grue-Sørensen, der har stået for KS, mens Per Aas Larsen har været øverste leder af Tistrupfonden.

Det daglige arbejde har alle deltaget i. Med at forberede alle udstillinger og øvrige arrangementer, passe udstillingerne m.m.m. Bestræbelsen er stadig den samme: „at give den vestjyske befolkning mulighed for at møde god kunst". Og her på det sidste er generationsskiftet så småt ved at blive til virkelighed, bl.a. derved, at formandsposten for Kunstforeningen er overtaget af Ole Vilsen, Grindsted.

Der ligger en stor værdi i alle de personlige kontakter, der gennem årene er oparbejdet til kunstnere fra hele landet. Et utal af unge har sendt ind til KS og måske fået noget med. Mange mere etablerede kunstnere har været censorer eller været inviteret til at udstille. Og det skal noteres med glæde, at mange af dem ofte har givet udtryk for interesse i det, der foregår her. Også den form for good-will håber vi at kunne udbygge.

Der er gennem de 20 år nogen, der har fundet ud af, hvor på landkortet Tistrup ligger. En gang kunne følgende lille episode opleves ved billetlugen på Københavns Hovedbanegård. En rejsende bad om en billet til Ølgod, og det kneb med et øjeblik med at finde ud af, hvor det var i landet. Det må have været i den travle KS-periode. I hvert fald fik vedkommende sin billet med den bemærkning, at om han blot havde gjort opmærksom på, at Ølgod lå på samme strækning som Tistrup, havde det været lettere.

Vestjysk Kunstforening tog sin spæde begyndelse i 1982. Den lever i bedste velgående i 1992 her i Tistrup i Ølgod kommune. Den har skænket mange oplevelser gennem 20 år. Fremtiden rummer håbet om mange flere.

Omkring Varde Åa

Af Andreas Møller

Andreas Møller var Vardedreng, søn af skomager Møller, Nørregade 31, Varde. Gennem bedstefaderen, han er opkaldt efter, overtog han fra første færd slægtens kærlighed til „den sære poesi, det barske Vestjylland rummer" under deres mange samtaler og museumsbesøg. Et talent for malerkunsten satte sin første frugt i en rørende barnetegning af en fiskekutter i høj sø, som i 1935 blev præmieret med en bog fra „Onkel Peter" og gengivet i avisen. Senere blev det, efter ophold på kunstakademiet og P. Rostrup Bøjesens malerskole, til en smuk placering som talentfuld abstrakt maler, medlem af sammenslutningen „Bølleblomsten" og med adskillige udstillinger. Som andre billedkunstnere evnede han også at føre pennen, en egenskab han som arkivar fra 1950 på Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg udmøntede i adskillige bøger, artikler og radioforedrag, i 1973 således bogen „Både og bådfolk i marsken" og 1985 bogen „Fra Vejlefjord over verdens-havene til marsken".

Hans smukke kærlighedserklæring til barndommens land omkring Varde å blev i 1947 bragt som kronik i Berlingske Tidende.

Jeg stod en Sommeraften og saa ud over Varde Aa og kom da til at tænke paa at Byens Charme for en stor Del skyldes dens Beliggenhed ved den brede Strøm. Aaens bugtede, ilende Løb giver om Sommeren Varde en Friskhed man ikke finder hos Byerne længere inde i Landet. Og om Efteraaret, naar sydvestlige Storme jager gennem den Kløft som Aaen danner i Bebyggelsen, føler man bedre Byens Lunhed og Hygge, naar man fra Broerne kommer op i Gadernes Læ. Mange Vardensere tilbringer en stor Del af deres Fritid paa eller ved Aaen, roende eller i Motorbaade, paa Fiskeri eller Jagt. Det er vist kun en lille Del af de

mange Drenge der i TidensLøb er opvokset i Varde, som ikke paa et eller andet Tidspunkt har fisket i Aaen. Fra Foraar til sent Efteraar kan man træffe Drenge med Fiskestang paa Strækningen fra den gamle Bro til „Slagterituden", spændt følgende Proppens Driven med Strømmen. Hvor meget Aaen betyder for Drengene, ved jeg fra min egen Barndom. Jeg elskede at fiske og de mange Fisketure er i Tidens Løb smeltet sammen i Erindringen, saa de danner en Syntese af Aastemning, Vind og Vejr. Engene og det mørke strømmende Vand, der fik Sivene til at rokke frem og tilbage som om en stor Fisk stod og gnubbede sig med dem, var ikke til at modstaa. Efter skoletid var jeg ofte sammen med en Kammerat ude ved Aaen, vi laa og røg vore forbudte Piber, mens Fiskestængerne passede sig selv. Tankevirksomheden ophørte, vi blev ét med den hviskende Vind og Skyernes Flugt under Himlen, vi stirrede op i. En saadan Ubekymrethed og udelt Lykkefølelse er vist kun Børn og kinesiske Filosoffer beskaaret. Var det mærkeligt at vi udertiden kom for sent til Aftensmaden?

I tidligere Tider var Aaen dog „ej blot til Lyst", men i høj Grad til Gavn. Som merkantil færdselsaare har den jo ikke mere nogen Betydning, dertil er Vandstanden for lav, og Afstanden til Udløbet for stor. Havnen er nu kun Lysthavn, men man skal slet ikke saa langt tilbage i Tiden for at finde regelmæssig Handelsskibsfart paa den. Endnu efter Aarhundredskiftet var det meget almindeligt at se tre, fire Everter fra Fanø ligge ved Skibsbroen, og først omkring 1910-11 ophørte Trafikken. Aaen har sikkert haft Betydning som Færdselsaare siden Byens Grundlæggelse, men først fra ca. 1600 ved man lidt om Vardes Handel og Skibsfart.

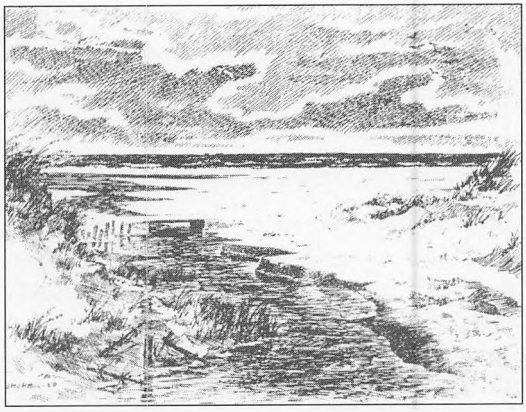

Vestjysk natur i Verner Hanckes streg

Vardes Udenrigshandel er nok døet gradvis ud gennem tiderne, og efterhaanden bestod Trafikken mest af Fanølægteres Sejlads paa Hjemøen. Af disse kom der temmelig mange; omkring 1870-80 skal de undertiden ha' ligget saa tæt, at man kunde ga tværs over Aaen, fra Dæk til Dæk. – Det maa ha' været et Billede af næsten hollandsk

Karakter, når man oppe fra Engen saa Everterne sejle op ad Aaen. Med vestlige Vinde, naar der har kunnet holdes Træk i Sejlene, har det været et festligt Syn at se de rødbarkede Sejl over den grønne Eng.

Kort før Bygningen af Terphagebroen, var der efter mange Aars Stilstand atter Liv paa Varde Havn. Et af Danmarks sidste Sejlskibe uden Hjælpemotor, den ca. 60 t store jernevert „Elise" af Rømø, var to gange oppe i Havnen. Først med Støbesand til Staalværket, senere med en Last Strandskaller. Nogle af Varde Sejlklubs Motorbaade tog imod „Elise" ved Aaens Munding og bugserede den op gennem Aaen. Bortset fra enkelte Smaauheld gik det udmærket at faa det, efter Forholdene ret store Skib, ind til Varde. Den eneste ubehagelige Hindring var Højspændingsledningerne, der er ført over Aaen udenfor Toftnæs. Der herskede nogen Tvivl om hvorvidt Skibets Stormast kunde passere under, og for at orientere sig paa nært Hold, hoppede „Styrmanden" ud af Træskoene og gik til Vejrs i Riggen. Det var godt han ikke blev deroppe. Trods forsigtig Slæbning havde Skibet for megen Fart paa, og gled helt hen til Ledningerne. Stormastens Fløj tørnede disse, og Gnisterne sprang som et mindre Fyrværkeri, mens Fløjen som en flammende Fakkel dalede til Dæks. Saa havde Skibet endelig tabt Farten, og blev af Strømmen ført tilbage, uden for Farezonen. Heldigvis kunde Masten lægges ned, og da det var gjort fortsattes Bugseringen til Varde. Rygtet om det sjældne Besøg spredtes over hele Byen, og Masser af Folk stod paa den nye Bro og ved Havnen, for at overvære Indsejlingen. Mange Vardensere gik, i den Tid „Elise" laa i Havnen, en Aftentur ned omkring den nye Bro, for at se paa Skibet, hvis Master ragede højt op over de flade Enge. – Det var vist faa af dem der om Dagen stod og saa paa Losningen, der tænkte paa at et saadant Syn for bare fyrre Aar siden var noget ganske dagligdags i Varde.

Ca. et Aar senere var en af de faa tilbageværende Fanølægtere oppe i Varde Havn, to eller tre Gange. Første Gang var jeg med, baade ud og hjem. Det var en dejlig Tur, uden nogen af de Besværligheder, som de gamle Fanøskippere havde at slaas med. Motoren gjorde jo at vi var uafhængige af Vind og Strøm, saa vi i Fred og Ro kunde nyde Synet af de grønne Enge. Høre Lærkerne slaa kunde vi ikke for Motorlarmen. ellers havde Idyllen været fuldendt. Men naar Fanikkerne sled for at forcere Strømmen, med Vinden imod, var deres Opmærksomhed vist heller ikke rettet mod Lærkesang og landskabelig Skønhed. Hvis man gaar foroverbøjet og svedende med en Trækline inde paa Land, eller staar paa Dækket og stager saa Aarerne i Tindingerne svulmer som Tovværk, har man nok ikke megen Sans for den Slags. – Smaaskibs-

fart er vel ikke noget Driverliv i Dag, men var det i endnu mindre Grad den Gang.

Nu har Lystbaade med Motor afløst Everterne, og Jernbaner, Lastbiler og ikke mindst Terphagebroen, gør det utænkeligt at Varde skulle opleve en renaissance som Havneby.

Lidt af en misforståelse

af Aage Lykke Madsen

Aage Lykke Madsen er født i Varde i 1915 som søn af automobilhandler Thomas Lykke Madsen. Uddannelsen som automekaniker i Vestjysk Automobil Lager supplerede han med eksamen fra Jyske Handelshøjskole, Aarhus, og efter at have været ansat i Højgaard og Schultz i Portugal 1933 og Vauxhall Motors Ltd. i England, indgik han i familiefirmaet som prokurist i 1938, for endelig i 1944 at blive medindehaver. Endelig var han fra 1972 eneindehaver af det kendte automobilfirma Lykke Madsen A/S, som grundlagdes i Varde i 1919, for derpå i 1938 at flytte til Aalborg.

Aage Lykke Madsen har desuden indtaget bestyrelsesposter i Nordjysk Jernindustri Forening, grosserersammenslutningen af 1930 og endelig af Grosserer Societetets komite.

Oveni alt dette er han en fængslende fortæller med kærlighed til den by, han stammer fra.

Sikke dog et vidunderligt sommervejr – det er søndag formiddag – solen skinner – luften er fuld af dufte ... som altid bliver det en dejlig dag – det ved alle i byen – thi naar her er sommer i Varde, saa er her virkelig sommer – med alt hvad dette indebærer. Til gengæld bringer vinteren mange graders frost med tilhørende sne, saa man kan slæde i Arnbjerg – eller fare af sted kilometervis paa isen, der har dannet sig paa Varde Aaes oversvømmelser – disse oversvømmelser, der af og til er ganske uoverskuelige og koster dyrt for borgerne. Andre skøjteløbere dyrker sporten i Frimurerhaven – øver sig i herre- og damesving, skøjtespring m.v. ... for „æ Frimurerhaw" er altid sprøjtet om vinteren – belyst om aftenen, og musik søndag eftermiddag. Man ser de dygtige, som f.eks. Henry Stampe, Johannes Simonsen, Arne Vind m.fl. bol-

tre sig paa isen, saa man er ved at tabe mundvandet over deres fantastiske krumspring. – Saadan er her i Varde – og saadan regner vi altid med vores sommer og vinter – de svigter ikke.

Paa det solbeskinnede, støvede Nørrevold staar Mads Madsen – Ford- forhandleren – udenfor sin forretning og pumper benzin op fra forretningens Shell tank. Det er godt gemt mellem de mange vejtræer, der gør Nørreevold saa gevaldigt hyggelig. Mads har indregistreret en helt ny – og meget smart – Ford model til sig selv – det er en „T" model – den med tre pedaler i stedet for kobling og gearstang – en lukket to–personers coupe... sidste raffinerede udgave, og nu skal Mads ud at prøve det nye køretøj af.

Mads er som altid elegant klædt – gult, tyndt, velpresset sommmertøj – passende skjorte og slips – straahat, som aarstiden kræver... i hvert fald her i Varde. Men det banker en smule i ho'det paa ham til morgen – sagen er, at han i et par anstrengende dage – fordelt mellem arbejde og diverse – har haft besøg af Fords rejseinspektør. Inspektøren hedder Børge C. Jensen, men han kaldes overalt i Danmark kun „B.C." – Alle kan lide ham, skønt han er ærke–københavner... uha – alene sproget! – B.C. er verdensmand – skræddersyet tøj – udlært i bilbranchen i USA – og beklæder nu en betydningsfuld stilling hos Ford Motor Company i København – en stilling han bestrider med dygtighed, lune og humor. Han er overordentligt populær overalt – og han har aabenbart en gevaldig repræsentationskonto ... er da bestemt heller ikke bange for at benytte den!

B.C. har indlogeret sig hos „Søren o æ Torre" – Søren Christensen, som ejer „Centralhotellet" paa torvet – en mand, der næppe behøver at præsenteres nærmere – velkendt som en af de helt store hestehandlere – reel – flittig – hyggelig – hjælpsom. Søren er en virkelig glad og munter mand ... ham kan der fortælles utallige historier om ... og det bliver der.

Da forretningerne var slut lørdag formiddag, inviterede B.C. Mads paa frokost hos „Søren o æ Torre". Det blev et langvarigt foretagende, og det gør faktisk ondt endnu. „Puhha", tænker Mads – „ham B.C. er nu en streng legekammerat – hvordan mon hans knold har det til morgen??".

Der er formiddagstille denne varme sommersøndag – alle, som kan, er kørt til det herlige Vesterhav – mange har sommerhus derude. Man hører svagt mælkejungernes skramlen fra Varde Andels–Mejeri lige ved, hvor mejeribestyrer Stampe herser med mejeristerne – lyden overdøver fuldstændigt faarekyllingernes sprøde musik – faarekyllin-

ger i hobetal, der holder til hos bagermester Anton Hansen i Nørregade, hvor der er saa dejlig varmt i det velkendte, højt ansete bageri. Bagermester Hansen har opfundet „Varde–kagen" – en fyrkage, der kan holde sig frisk uendeligt længe ... han har kunder overalt til denne specielle kage – selv saa langt borte som i USA. – Et damplokomotiv pifter højt og inderligt – det er „æ Nevelgris", som fløjter ved den aabne overskæring paa Vestre Landevej. Pudsigt navn til et tog, men saadan har Vardenserne nu døbt det hyggelige tog, som damper af sted mellem Varde, Nr. Nebel og Tarm mange gange om dagen og med stop i alle de smaa byer langs baneskinnerne. Et privatbanetog, som er umaadelig populært og nærmest uundværligt – det holder forbindelsen mellem land og by.

Henne i sin gadedør har gjæstgiver Jeppe C. Jensen – „Ship" – indtaget sin sædvanlige plads i døren til det hyggelige gjæstgiveri – et godt sted at observere byens trivsel ... udsigt til Vestergade, Nørrevold, Kærvej og Vestre Landevej. – Hvidblusede F.D.F. drenge myldrer forbi – de skal mødes ved missionshuset paa Nørrevold og ud at marchere resten af dagen. „Ship" vinker til sønnerne Hans og Karl, der begge skal med. Hans har trommen i haanden – han er trommeslager i F.D.F.

To store to-cylindrede B.S.A. motorcykler triller lydløst – næsten da – forbi – det er tvillingebrødrene Richard og Walter, sønner af direktør Nielsen paa Varde Staalværk – „Svenskerdrengene" kaldes de populært, for faderen er af svensk afstamning. De er begge to fremragende og hensynsfulde motorcyklister – kendte som dygtige lystfiskere – har i aarevis fisket sammen med den mest berømte lystfisker ved Varde Aa – nemlig laksefiskeren – livskunsteren – naturelskeren malermester Spaanheden. I dag er de paa vej til „Skovlyst" for at mødes med de andre motorcyklister fra Varde – her afprøver, roser eller kritiserer de hinandens kørertøjer. Derefter gaar de ind i „Skovlyst's" kendte veranda med de mange kulørte smaaruder – værten, Mads Thuesen tager sig af serveringen, som er meget beskeden – een enkelt øl til hver.

Midt i Mads Madsens anstrengelser med benzinpumpen triller en anden Ford–bil op paa siden af ham – det er B.C., der dukker op – og de to „ramte" gentlemænd siger tak for sidst til hinanden ... men det er let at se, at B.C. er meget optaget af noget – han virker ligefrem ophidset – og straks efter de udvekslede høflighedsfraser udbryder han: „Mads – har du hørt, at Krüger er død – han har taget livet af sig?" ... „Sikke noget vrøvl" siger Mads – helt uden at undre sig, „det passer ingen steder – vi var jo sammen med ham i forgaars meget af

dagen – du er et' ret klog, B.C." Men B.C. kigger lidt undrende på Mads – og siger saa „Jo – saagu' er det rigtigt – han har skudt sig nede i Paris ... at du ved det, Mads !!" – Mads griner svedent ved sig selv – hans øjne straaler lunt og muntert – for aabenbart har strabadserne de sidste par dage været lidt for meget for B.C. ... men han er jo da ogsaa fra København, og Københavnerne er mere pjokket end Vardenserne – det er der mange eksempler paa – i hvert fald her i Varde.

Med sit mest charmerende og lune smil siger Mads saa: „Pjat B.C." ... og med en voldsom forstærket stemme: „Krüger – han har sgu aldri' væ't i Paris !!" – For engangs skyld sætter Mads en trumf paa – det plejer han næsten aldrig, men denne gang finder han det nødvendigt – og maser saa videre med benzinpumpen ... den nye Ford skal fyldes helt op.

B.C. taber underkæben – ja omtrent mundvandet – af undren – „stakkels Mads" tænker han „er han nu blevet for gammel til at taale en rigtig mandfolkefrokost? Det ligner ham bestemt ikke – noget er galt!!" ... og saa siger han meget bestemt: „Vist har han det, Mads – han har skudt sig paa hotellet i Paris – det var svindel det hele." – Mads er nu færdig med at pumpe benzin – han føler en smule medlidenhed med B.C. – han maa jo have mistet forstanden. – Mads giver op – slutter snakken med at sige: „Svindel – ja A tæn't et nok ... han drak og møj !! – og dermed er denne samtale om Krüger og Paris ovre – for en kort stund i hvert fald. – Den slags taabelige paastande kan gaa hen og udarte sig – saadan tænker de to venner – ufred ønsker ingen af dem ... slet, slet ikke.

Idet de begge undrer sig over den andens utrolige stædighed, giver de sig – for fredens skyld – til nærmere at aftale den køretur, som de har inviteret Mads Madsens hustru, fru Dagmar, og deres ældste datter, Hilda, med paa – den yngste datter, Dorthe, er ikke spor interesseret i at være med, men hun er heller ikke voksen endnu. De har inviteret de to damer paa frokost i Hjerting Badehotel, hvor indehaveren af den kendte restaurant – direktør Høy – samt hans livlige og meget kønne døtre tager sig af serveringen og gæsternes velbefindende. Naturligvis har de bestilt bord – og de er helt enige om, at der skal serveres den berømte, kogte Hjerting laks – den er kendt viden om for sin gode smag ... og fine kvalitet. – Efter frokosten agter man at indtage kaffen paa „Centralhotellet" i Esbjerg – værten, direktør Scheldе-Bang, har sørget for, at Hestbechs danseorkester spiller – saa man kan faa sig en lille svingom, hvis man har lyst til det. Der er altid livligt og hyggeligt ved en søndags-eftermiddags-matiné paa „Centralhotellet".

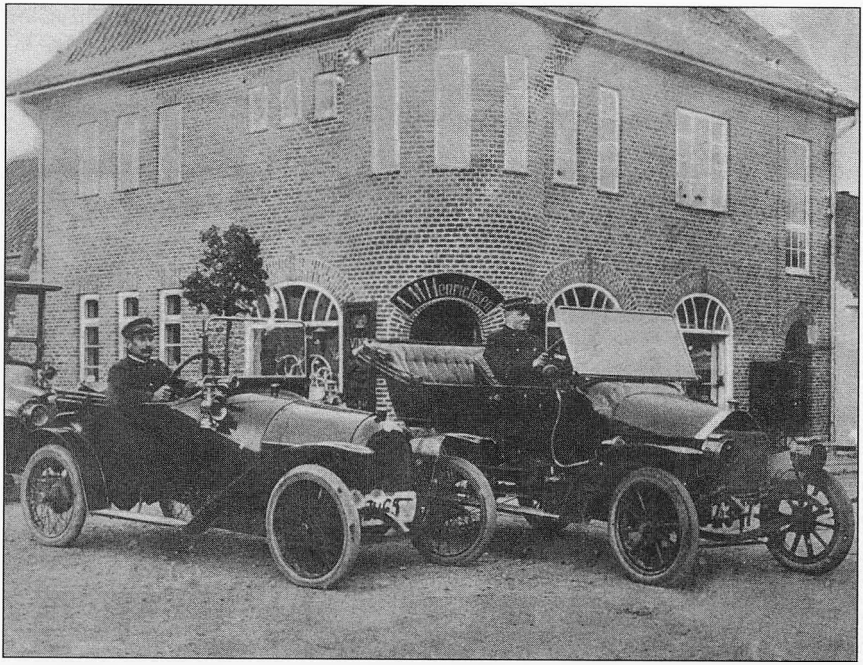

Bilparade på Nørrevold

Desuden optræder et elegant og meget dygtigt dansepar – Edna Mac Kay og Per Gundmann – bl.a. danser de en uforlignelig tango. Parret er utrolig populært – alle gæster sætter pris paa de to smukke unge menneskers optræden, som udover dans ogsaa omfatter sang og smaa sketchs ... jo, der er nok at se paa saadan en søndag eftermiddag i den berømte restaurant – og man er altid sikker paa at møde en bunke bekendte.

Aftnerne paa hotellet er naturligvis festlige og hyggelige. Man møder mange kendte Vardensere og naturligvis Esbjergensere – har man ingen bil, kan man faa lillebilvognmand Rødgaard i Varde til at køre en bilfuld til Esbjerg for 3 kroner – og hvis man betaler ham 5 kroner, venter han hele natten paa torvet ... saa let er det.

Damerne skal hentes omkring frokosttid – saa der er lige akkurat plads til en god times snak hos „Søren o æ Torre" – og en kold „reparations-pilsner" som B.C. anbefaler Mads at drikke – han gør det med

lune og smil i øjnene. De sætter sig til rette i Madses nye bil og triller ned ad Vestergade mod torvet. Nede hos Søren hersker den hyggelige, dejlige søndagsfred i skænkestuen, som kun den kender, der af og til drikker en søndags-formiddags—øl paa dette sted. Skænkestuen er ellers dagligt fyldt op af gæster – der snakkes og handles – altid er der livligt og muntert. Naturligvis handles der mest med heste, Søren er jo ikke landskendt hestehandler for ingenting. – Festlige er de dage, hvor han lader karlen, Laurids, trave hestene op og ned ad Vestergade foran hotellet – til stor munterhed for tilskuerne ... næppe for trafikken. Søren staar saa altid paa trappen foran hotellet – iført sin gule kittel – og svingende pisken. Er der mange købere – som f.eks. markedsdage tager Sørens svoger Hans Thorup Christensen sig af sin del af arbejdet – de to supplerer hinanden aldeles udmærket – og Hans Thorup – „Smedens Hans" hedder han til daglig – er en dygtig og kendt mand indefor hestehandelen.

Efter hver handel drikkes der lidkøb – det er soleklart – og Søren deltager naturligvis selv med liv og sjæl. Hans herlige hustru Christiane mener af og til, at nu kan det være nok, og saa lyder hendes stemme gennem lokalet – den gaar fint igennem al snakken – „Sy-y-y-y-ren – der er telefon". Og saa maa Søren ud paa trappen igen og svinge pisken. En situation, som alle gæster kender – og velsagtens morer sig over i al fredsommelighed.

Denne søndag sidder der kun tre mennesker i den stille, fredelige skænkestue – endnu – det er Søren selv, hans hustru Christiane og kulgrosserer Chr. Berring – de sidder i al fredsommelighed og faar en punch. Chr. Berring er gammel Vardedreng – har gaaet i skole her. Han drev i aarevis en af byens store købmandsforretninger i Kræmmergade – men fandt ud af at det var mere lukrativt – og lettere – at handle med kul, som han forsøgsvis tog ind i forretningen og efter nogen tid helt gik over til at hellige sig . Til daglig hedder Berring „ Kong Kul" – han ved det godt og morer sig over det. – Hans meget henrivende hustru er kendt som kunstmaler under sit pigenavn Marie Heide – og som aktiv indenfor amatørteater – hun synger dejligt og benyttes ofte. Chr. Berring selv holder sig til duevæddeløb – det bruger han nu al sin fritid til ... medens han i de yngre dage var en kendt lakse- og stallingfisker. Han og fabriksinspektør Sigurd Hansen havde nogle aar kontrakt paa laksefiskeriet nedenfor Nørholm Gods, hvor der var en opstemning dengang. Nu har „Kong Kul" lagt fiskestængerne paa hylden.

De tre mennesker sludrer lidt om det asfalt-bal, der skal afholdes i Kræmmergade, naar asfalteringen af gaden er færdig. – Det skal blive

dejligt at slippe for støjen fra brolægningen, naar hestevognene dundrer gennem gaden – desuden bliver det jo da sjovt at være med til et asfalt-bal.

I det samme træder Sørens søn – Svend Christensen – ind ad døren sammen med sin hustru, Grethe, – de plejer at kigge indenfor søndag formiddag og hilse paa. Svend rejste i de unge dage nogle aar til Amerika – og da han kom hjem, startede han sin velkendte herreekviperings-forretning „Tip-Top" på hjørnet af Kræmmergade og Fiskerslippen. Naturligvis hedder Svend i daglig omtale aldrig andet end „Svend Tip-Top" – men det er jo da ogsaa en slags reklame for hans forretning. Han er en rask, frisk og flittig mand, og ogsaa han glæder sig til at se Kræmmergade med asfalt paa – det vil sandeligt pynte. Grethe – hans frue – er en af Vardes virkeligt smukke damer – og Svend er meget stolt af hende.

Saa triller B.C. og Mads ind paa det hyggelige torv, hvor den nye Ford–model vækker opsigt blandt de mange kirkegængere. Mads og B.C. har trods deres undren over den andens stædighed haft en hyggelig snak under den korte køretur til torvet. Blandt andet morede de sig en smule over teaterdirektør og restauratør Kaas, der stod i sin dør til restauranten og solede sig – med sin enorme vom stikkende langt ud over trappestenen – han er helt afgjort Vestjyllands digreste mand ... og de to i bilen forsøger at gætte hans vægt – Kaas er en glad mand – men bevar os vel, hvor er han dog stor og tyk – utroligt at benene kan bære ham!

Da de to bilister stiger ud af det moderne køretøj, hilser de paa overretssagfører H.C. Harck og hans statelige, kønne frue – de to gaar i kirke hver søndag. – Lidt efter svinger Mads straahatten for L. Emil Christensen – en meget populær lærer i Varde skole, hvor han bl.a. underviser i religion. Han er en fremragende religionslærer – lærer børnene at forstaa salmeversene – ikke bare lire dem af ordret – men virkeligt at forstaa indholdet. Det gør han ved at forklare dem meningen med versene – det er ikke altid saa nemt selv at finde ud af den. Hans undervisningsmetode bærer frugt – man glemmer ikke hans forklaringer og har ret nemt ved at huske versene udenad. – Hans valgsprog, som han gentager igen og igen er „Man kan, hvad man vil, men slid skal der til".

Chefen for R.A.V. – Valdemar Clemmensen – er stærkt interesseret i at se nærmere paa den nye bil-model – han og hans frue faar en lille sludder med B.C. og Mads. – Det elskelige og særdeles afholdte ægtepar gaar ligeledes i kirke hver søndag – de er uhyre godgørende over-

for ringere stillede og gør mange velgerninger i det skjulte – hjælper hvor der er virkelig nød – og det er der visse steder i byen.

En af byens honoratiores og store erhvervsdrivende kommer trillende i sin „Overland Whippet" – det er grosserer J. F. Lasson, som driver en stor engros-forretning paa hjørnet af Grydergade og Vestergade. En vellidt, venlig og rar mand – ham kan man ikke lade være med at synes om. Han er højt op i aarene nu – burde vistnok ikke længere køre bil – har altid en stor pose bolsjer i sin frakkelomme, som han deler ud af til alle børn, han ser paa sin vej. – Der fortælles en munter historie om en sommerdag, hvor han spadserede en lille tur ud ad Kærvej. Lidt forbi kærhusene saa han en lille pige sidde paa en grøftekant, og som altid tog den pæne, noble mand bolsjeposen op af lommen – rakte den ud mod pigen og sagde: „Vil du ikke gerne have et bolsje, lille ven?" – Pigen saa forarget paa ham, rejste sig – saa vældigt vred ud og hvæsede: „Bar' behold du di' bolsjer ve' dig sæl' – A ved nok, hwa' do vil!!" Pigen var nok noget ældre, end den gamle herre havde bemærket. – Naah, maaske passer historien slet ikke, men den holder ganske haardnakket ved... og ondskabsfuld er den jo da slet ikke. Mon ikke grosserer Lasson selv har fortalt den som en pudsig oplevelse?

Pastor Edvard Eller og Kantor Chr. Nielsen er ankommet – de fulgtes ad fra skolen, hvor de mødte hinanden – de er let kendelige – især pastoren med det flagrende skæg og den bredskyggede sorte hat. Kantor Nielsen underviser i skolen i bl.a. sang – spiller violin til børnenes stemmer – han er en afholdt og flink lærer – skønt man godt kan risikere at faa en i ho'det af violinbuen. Kantor Chr. Nielsen bliver af alle skolebørn kun omtalt som „Kr. Nelle" – han ved det vistnok ikke selv – og maaske vil han ikke synes om det – men saadan er det og saadan har det været i mange aar.

Nu lakker det mod det tidspunkt, hvor man skal være paa plads i kirken, og i sidste øjeblik ser man forskellige af de faste kirkegængere komme ilende – bl.a. fru Alma Bøgh Mikkelsen (elværksbestyrerens frue) – guldsmed Holm fra Vestergade – skoleinspektør K. Dalsgaard-Hansen – ostegrosserer Nordholt fra Østervold. – En livlig dame kommer i fuld galop – hun er iført en kæmpestor, bredskygget hat pyntet med blomster – det er saamænd frøken Timmermann – hun smiler og vinker til alle bekendte og har en saadan fart paa at hatten næsten ikke kan sidde fast – saadan nikker hun med ho'det.

B.C. og Mads stiler direkte mod Centralhotellets hyggelige skænkestue og vennerne derinde. De slaar sig ned ved værtens bord, hvor selskabet er blevet udvidet med værten fra hotel „Dania" i Storegade –

Kjeld Høy – og købmand Moridsen fra Nørregade. De to mødtes tilfældigt lige udenfor paa torvet og blev enige om at drikke en søndagsøl sammen inde hos Søren.

Straks efter dukker direktør Thorup op – han har faaet lyst til en stille øl. Thorup er en rask og munter mand – er direktør for Jerntraadspinderiet ... og kaldes naturligvis aldrig andet end „Traad–Thorup" – han er ejer af en motorbaad, som han flittigt benytter i weekenden sammen med sønnen Mogens og datteren Sigrid – de sejler ud til Myrethue og camperer i et telt – forsøger at fiske en smule.

Der snakkes og fortælles – alle har noget at berette og diskutere – man hygger sig ganske gevaldigt ... saa listes døren op – ganske stille og lydløst – og ind kommer den kendte og vellidte forsikringsmand – Ferdinand Krüger – højt agtet i den ganske by og opland. Mads ser ham først – han springer op af stolen – blaa/rød i ansigtet af bare vrede – han skraaler til B.C.: „Der ka' du sel' se, B.C. – du er da en stædig ka'l – ka' du saa forstaa, at Krüger et' har skudt sig i Paris – hwa'?? Han staar jo lige foran dig ... det er da for gal!!"

Der bliver meget stille i stuen – Mads er tilsyneladende noget oprevet, hvilket slet ikke ligner ham ... men pludseligt flækker B.C.'s glade ansigt af et kæmpegrin – han falder helt sammen af latter og maa holde sig paa maven – det gør ondt at grine saa voldsomt – for det var jo da slet ikke Ferdinand Krüger, han havde fortalt om, men den svenske tændstikkonge Ivar Kreuger. Han havde nemlig skudt sig om natten paa sit hotelværelse i Paris. – At Svenskerens navn staves Kreuger – og sandsynligvis udtales anderledes – det havde de to venner ikke taget hensyn til.

Alt opløses i morskab, da historien er fortalt – stuen eksploderer i grin – der maa en frisk forsyning til – historien bør fejres, for den kommer ikke til at „dø i synden", som man siger.

Ak ja – saa nemt kan man altsaa komme galt af sted – skabe misstemning mellem to gode venner – men heldigvis gik det ikke slemt her – sagen er fuldtud opklaret og til alles mere end tilfredshed – der er noget at more sig over – en ny Varde-historie er kommmet til verden for at leve længe og blive fortalt igen og igen ... hvem kan ikke lide at faa en hjertelig latter, saa maven gør ondt?

Nu har B.C. og Mads noget at fortælle damerne paa vej til Hjerting ... noget der vil faa dem til at more sig hjerteligt – maaske især over de to venners utrolige stædighed.

Mads og B.C. starter bilen og triller mod Nørrevold for at hente fru Dagmar og frk. Hilda. – Dagen er begyndt paa allerbedste maade – den ny bil har vakt opsigt – berettiget – det er de to venner enige om –

solen skinner – man har grinet, saa maven gør ondt – en lækker frokost venter i Hjerting – det bliver en herlig dag – og den er i hvert fald begyndt godt – kan en sommer-søndag overhovedet begynde bedre?? ... selv i Varde.

Efterskrift

Saaledes gik det altsaa til, at de glade Vardensere fik en ny historie at more sig over – i adskillige aar var det normalt, naar gutterne var samlet, og navnet Krüger blev nævnt, at en eller anden med et svedent grin raabte: „Krüger – han har sgu aldri' væ't i Paris!!" – og saa maatte historien jo friskes op paany. – Vardensernes sans for humor fornægter sig aldrig. Nu er der næppe mange, der husker den pudsige misforstaaelse – der er for alvor gaaet svind i vennerne fra „dengang" ... og dog hørte jeg i efteraaret 1991 den kendte sætning endnu engang.

I Varde havde jeg travet en nostalgisk tur i den kære by og nydt mine mange minder fra de glade ungdomsaar i byen. Min ven gennem mange aar – ja helt fra skoletiden – Børge Riis Andersen kørte mig til Oksbøl, hvor jeg boede nogle dage hos min svigerinde – Ellen Bøgh Lundorf – og for at nyde nostalgien mest muligt var jeg ankommet til Varde med „æ Nevelgris".

Undervejs fortalte jeg Børge, at vi havde haft besøg af fem tidligere Vardensere, som jeg kendte fra skoletiden – blandt andre Benny Krüger –søn af den omtalte Ferdinand Krüger. Næppe havde jeg sagt „Krüger" før Børges ansigt revnede i et stort grin – og han sagde meget fast – akkurat som Mads i sin tid: „Krüger – han har sgu aldri' væ't i Paris!!" Det kom saadan bag paa mig, at vi morede os hele vejen til Oksbøl – forlystede os endnu engang med den muntre misforstaaelse ... velsagtens for sidste gang.

Med Tog Femogtredive

af Ludvig Murtfeldt

Litterat Ludvig Murtfeldt står gennem sine efterladte artikler som den der har skildret Vestjylland før gaslygternes og jernbanernes tid. Alligevel opnåede han, ligesom H. C. Andersen, den fascinerende oplevelse som passager i disse nymodens ildsprudlende vogne.

Et lykkeligt tilfælde, nej betænksom omtanke, har bragt et indtil nu ukendt arbejde fra hans hånd for dagen , skildringen af en dramatisk togrejse, som stod at læse i Julekalender samt Håndbog for Publikum Julen 1884. Denne pudsige tryksyg blev fundet under en oprydning, hvor finderen, Peter Rich lykkeligvis ikke kasserede den som gammelt ragelse, men nænsomt overdrog den til lokalhistorisk arkiv. Ja, om alle dog udviste samme omsorg!

Rejseerindring fra Midten af Firserne

Februardagen havde været kold og sludfuld, men Vejret havde bedaget sig og Solen var trængt igjennem henad Eftermiddagen, da jeg ved Firetiden gik til Toget, som skulde føre mig bort fra Byen, der laa og solede sig venligt og hyggeligt langs grønne Engdrag og en lille Aaes ilende Vande.

Om sommeren, naar Engene prange i frodigt Grønt og Træplantningen i Haver og Anlæg, som krandser Husrækkerne, staar i Sommerskrud, tager Varde sig vakker ud fra denne Side.

En forstad som har rejst sig paa den søndre Side af Aaen, med en hollandsk Vejrmølle i Midten, og flankeret af en pyntelig Stationsbygning, med Haver og levende Hegn, tager sig også kjøn ud.

Toget var endnu ikke fremme og jeg kortede Ventetiden ved at spadsere omkring paa Perronen og vexle Ord med En og Anden.

Saa bruste Toget nordfra frem, og jeg steg ind.

Det var kun en lille Skare der skulde med, Drenge som søgte Skole i Byen og længtes hjem mod Middagsmaden, Koner og Piger med Kurve og Pakkenelliker, vejbidte Mænd og Knøse fra Omegnen og, som fremmede Fugle blandt disse Vesterlandets usoignerede børn, et Par pelsklædte Probenreutere, hede af Vin og overdaadig Mad, som fulgtes til Vogns af Hotelkarlen, der udtalte sig i Skrabrud og overstrømmende Ønsker om en god og lykkelig Rejse for Herrerne.

Just som Afgangssignalet lyder, kommer en yngre Mand i fuldt løb over Perronen og styrter sig ind i Kupéen til mig, raabende til Konduktøren, der aabner Døren for ham: „Jeg har Returbillet til Kjøbenhavn".

Og saa kjørte vi.

„Puh! det kneb", lo han, idet han tog efter Vejret; „sikken et Grin, hvis Toget var kørt fra mig."

„Det synes jeg dog egentlig ikke var det grinagtigste der kunde have hændt Dem", indvendte jeg.

„Jo, seer De", vedblev han, „vi Kjøbenhavnere ta'er nu engang alt fra den gemytlige Side og jeg holder for, at man hellere maa grine end græde, om det gaar aldrig saa ilde; man har ligemeget for'et."

„Der kan være noget i det", svarede jeg.

Jeg havde straks faaet det Indtryk af Manden, at han var et ægte Kjøbenhavnerbarn, af den Slags, som skal have deres Næse allevegne, men forøvrigt glad og gemytligt anlagt, som alle af Arten. Medens han rumsterede om i sin Vadsæk, og rangerede sine Sager med en betydelig Fingerfærdighed, løb Munden på ham i et væk.

„Jeg var med til den store Lægekongres i Sommers derinde i Kjøbenhavn", sa'e han.

„Ja saa", svarede jeg, „De var maaske Vært?"

„Nej! jeg var s'gu Lejetjener, og det blev jeg på den grinagtigste Maade, for De skal vide det er slets inte min Haandtering. Nej, ser De jeg gaar nere paa Kjøbma'ergade og tænker paa ingenting, og saa kommer der en Ven af mig, ham Overkelneren hos denne Restratør Hansen, og si'er: „Hvad skal vi skrive, Petersen, at jeg træffer Dig her; jeg gik just og tænkte paa om Du ikke skulde have Lyst til at faa Din Snipkjole luftet ud og tjene en Fedtskilling, og saa løber Du lige i Armene paa mig." „Er det en Rebus?", si'er jeg. „Nej det er en Tikroners Lap", si'er han, „for tre Timers Opvartning ved Kommunens store Middag for Lægekongressen, hvis du har lyst til at trække i Svalehalen og være med til Stadsen." „Top! lad gaa", si'er jeg, man er jo inde i Sprog og saadan noget, som kan komme En til Nytte ved den Lejlighed."

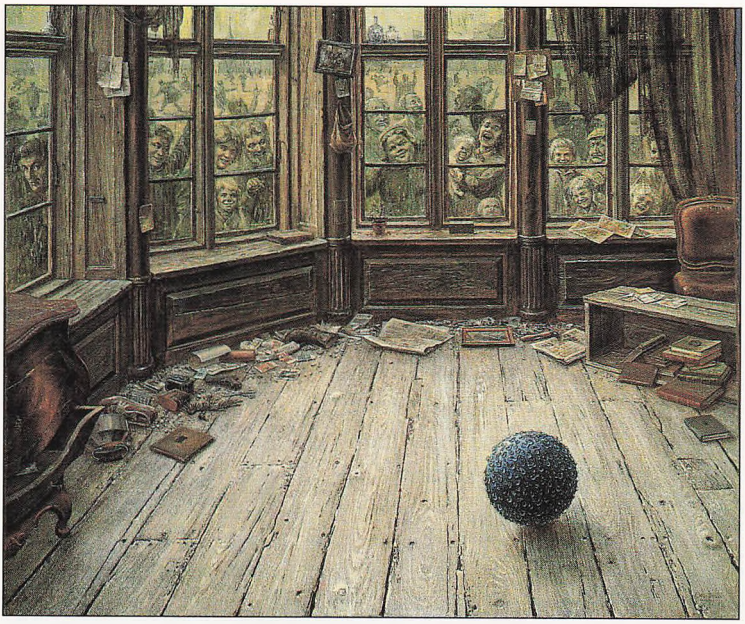

Den blå kugle af Otto Frello. Tilhører Varde Museum..

To kvinder af Otto Frello. Tilhører Varde Museum.

„Naa, kort at fortælle, jeg stiller derude til Middagen i god Tid og fik med alle de Andre en „Prøve i Opvartningen", førend Gjæsterne kom. Overkelneren stod midt i det store Telt og ringede med en Klokke og kommanderede, og saa marsjerede vi i Hold op i Kjøkkenet og lod som vi hentede Maden, og ind igjen og serverede den. Naar der skulde „byttes" til en ny Ret, gav han igjen Signal, og saa „skiftede" vi, og smidig gik den i det Hele", „Den gaar godt", sa'e Overkelneren; „pas nu blot paa, naar det gjælder."

Og så kom Gjæsterne og trak ind i store Skarer, og de talte alle Sprog og de fleste af dem var saa behængte med skinnende Stjerner og Ordener, at det ordentlig skar i Øjnene paa En.

Der var Plads for atten ved hvert Bord, og vi var tre Opvartere ved hvert. Høker Petersen var Borgerrepræsentant ved mit Bord, og den store Berliner Professor Wirkow sad osse hos mig, og ellers forresten var det næsten lutter Franskmænd, og det var farligt hvor de brækkede paa og lod Munden rende, lo og spiste og drak. Jeg tog mig et billigt grin af Høker Petersen, som ikke forstod et levende Muk af hele den Passiar. - Men pludselig saa „stejler" en af disse Franskmænd forover paa Bordet og besvimer. Jeg hiver op i Ka'len, og faar ham stavlet med Ryggen mod et Anretningsbord, og da saa Wirkow og de Andre kommer farende, si'er jeg: „La' bare mig Wirkow, der skal løses op om ham, det er Vejr han mangler", men saa gi'er denne Preusser mig et ordentligt Puf og raaber „fort", og saa tumlede ham med Franskmanden, som hastig kom til Live igjen, men det kunde jeg s'gu ha'e gjort ligesaagodt, for det han skadte var kun, at han havde spist formeget. Saa blev han ført ud, og de Andre tog fat igjen. Saavidt jeg husker var det sjette Ret: Andesteg. Jeg gik nu og var saa knusende gal over den Medfart, jeg ha'de faaet for Franskmandens Skyld, og da en anden Franskmand just havde bjerget sig et dejligt Andelaar og Overkelneren i det samme kommanderer: „skift", saa snubber jeg Tallerkenen fra ham, og si'er: „Du skulde maaske også forspise Dig", men sikken et Par Øjne han satte op til den Bedrift.

Omsider fik de alle ni Retter ned og drog afsted, og saa bagefter fik alle vi Opvartere os en „bedre Middag" på Levningerne med rød og hvid Vin og andre Herligheder.

Og saa med Sproget, vedblev Fortælleren, der hænger nu altid noget ved, naar man færdes mellem saa mange Udlændere, og kan endel i Forvejen. Jeg skal forresten, nu jeg er i Gang med det, fortælle Dem en morsom Historie jeg i Sommers havde med en Russer nere paa Gotersgade. Motter og jeg kommer gaaende der i Gaden; Klokken var vel

saadan ved det Lag halvtolv om Natten, men det var forresten helt lyst, og saa staar der en Russer og spørger om Vej, men Manden han spurgte var ikke Sproget mægtig, og viste ham opad Gaden efter Ekserserpladsen, og den Vej skulde han begribeligvis ikke, for han var en Søofficer, det saa jeg strax, og de ligger jo ude paa Rheden. „Nu skal jeg gaa i Gang med ham", si'er jeg til Motter, „pas nu paa." „Rusmand", si'er jeg til ham, og saa si'er han: „Staalboot". „Javel", si'er jeg, „Du skal til Toldboden, de Ærter klarer jeg", og sa spaserede vi af ner ad Gotersgade og over Kongens Nytorv, og han holdt Ballangsen saa temmelig, skjøndt han var svært „tildækket", for Russen har en farlig Hob Guld og drikker stærkt. Da vi saa kommer hen til Bredgade, synes jeg det kunde være nok med Bugseringen, og saa peger jeg ud ad Gaden og si'er „vorwærts", men den var han ikke med paa, og haler og slider i mig, at jeg skal følge længer med, og saa listede vi da ud ad Bredgade, og glad var han. Saa si'er jeg til Motter: „Nu skal vi ha'e et farligt Grin med ham, naar vi kommer hen til det russiske Kapel, pas nu paa." Og så si'er jeg: „Alexander Newski Sjapel" og peger op ad Bygningen, der er svært uddonret med Spir og Guldstads, og saa smider Kalen sig plat ned paa Trappen og ramser en Masse af sig og hiver et Krussefiks af Motter Marie op fra Brystet og kysser paa, og da han saa har samlet sig op igjen, si'er han til mig: „O, Marie Feodorowna, o, Marie Feodorowna", og saa trykker han begge sine Hænder mod Hjertestedet, og det var begribeligvis let at forstaa, at Russen holder svært meget af Kejserinden, men vores Dagmar var osse en stas Pige, men saa si'er han: „Czarre Alexander nix dobra, Czarre Alexander nix dobra". „Ja nu skal Du strax faa Thevand og komme til Sibirien", si'er saa jeg, men i det samme bli'er han min Kone var, og saa begynder han med et farligt Skrabrud og kysser hende på Haanden og si'er: „Bong sjur Madame, bong sjur Madame", og jeg forklarer saa Motter, som ikke er saa inde i Sproget, at det han si'er betyder saameget som: „En glædelig Godmorgen lille Madam, en glædelig Godmorgen lille Madam", og Motter sætter et nysseligt Ansigt op til de Komplimenter, men vi var voldsomt forgrinte af, at han ha'de gaaet med vos hele Tiden, og ikke set Motter før nu. Endelig naar vi da ud paa Esplanaden og saa kunde Russen klare sig, og saa blev der igjen en Anstalt med Skrabrud og Kyssen paa Haanden og Omfavnelser, og Motter og jeg listede saa hjemad.

Men hver gang vi siden taler om den Historie, saa si'er Motter altid: „En Ting kan jeg inte begribe, Petersen! og det er det, at den Russer ikke blev mig var før til allersidst." Det kan hun i Grunden ikke tilgi' han, for saadan er nu engang Fruentimmere."

Toget gled langsomt ind til Stationen og holdt.

„Hvor er vi nu", spurgte han.

„Ved Esbjerg".

„Kan man ikke rende ned og se Dogge-Havnen?"

„Det er der ingen Tid til", svarede jeg, „men derimod kunne vi stige ud og faa os et Glas". Og det gjorde vi.

Lidt efter sad vi atter i Toget og luntede af efter Tjæreborg. „Det er kjedeligt De skal af ved næste Station", sa'e han, „men et Par Smaahistorier endnu skal De ha'e undervejs", og saa kilede han paa igjen.

„Saa sidder Motter og jeg en Aften derude i Morskabsteatret paa Vesterbro, og saa er der en Mand, som finder paa at rejse sig op og bli'e staaende midt under Forestillingen, saaledes at Motter slet ikke kunde se noget paa Teatret. „Sid ner", si'er jeg, „sid ner, vi kan inte se for Dem", og det samme sa'e flere andre, men saa raaber der en Slagtertamp oppe fra Galleriet: „Lad ham staa! det er en Skrader, der hviler sig", og saa blev der saadan et morderligt Grin, at Manden puttede sig væk i en Snub.

Litterat Ludvig Murtfeldt

„En anden Gang staar jeg i mit Arbejdstøj, med Skjorten smøget ned foran Brystet i Porten i Kongensgade, og ta'er mig et lille Hvil og ser paa Folk, for jeg er nu Bager begribeligvis, og saa kommer Kronprindsen gaaende og standser og si'er til mig: „De skulle ikke staa der og forkjøle Dem", og saa si'er jeg og snapper Snaden af Munden: „Mange Tak Deres kongelig Højhed, det har ingen Nød med de Dele, jeg er vant til Træk og Kulde fra Lille af." „Ja, men De kommer til at lide under det, naar De bliver gammel, og derfor

skulde De ikke gjøre det", si'er saa han igjen og hilser mig venligt og gaar videre, men der var jo mange, som kjendte ham, og saa kommer Folk stirmende over til mig og spørger: „Hvad var det Prindsen sa'e til Dem?" og der var navnlig et Par Herrer imellem, som kunde ligne saadan no'ne Bladnegre, og saa si'er jeg til dem: „Hvad han sa'e! Han sa'e begribeligvis: „Goddag gamle Dreng! hvordan har Du det?", for vi har gaaet i Skole sammen", - men saa blev de arrige og rendte deres Vej, og Prindsen og jeg kom ikke i Avisen den Gang.

Toget raslede med Hvin og Bulder frem til den lille Landstation, hvor jeg steg ud og tog Afsked med min snaksomme Rejsefælle, som beklagede at vi allerede skulde skilles og tilraabte mig et sidste hjerteligt Levvel, da jeg bøjede om Hjørnet af Stationsbygningen og vandrede ud i Aftentaagen, mod den nære By.

Otto Frello
- den ukendte maler

af Ole Faber

Efter en sådan overskrift må det vel være på sin plads, at give en kort præsentation af artiklens hovedperson. Otto Frello er født 1924 i Skyhede ved Outrup lidt nordvest for Varde som søn af gårdmand og kirkesanger Jens Christensen og hustru Karen Ingrid født Frellsen. Moderen var urmagerdatter fra det nærliggende Nr. Nebel, og det særegne navn „Frello" stammer fra hendes slægt. Det drejer sig nemlig om et gammelt familienavn nedarvet gennem generationer fra en fjern forfader, Frello Frellsen, der engang i 1700-tallet var toldinspektør i Stege.

Sammen med sine 3 brødre voksede Otto Frello op på ejendommen i Skyhede. Siden lærte han malerfaget i Billum og arbejdede 1943-47 som svend i Esbjerg. I 1948 rejste den unge vestjyde til København og modtog tegne- og maleundervisning på flere derværende kunstskoler. Efter at have taget studentereksamen på kursus læste Otto Frello derpå kunsthistorie et par år ved Københavns Universitet. Selv underviste han gennem 16 år i alle fag indenfor tegning og maling på den store private tegneskole „Akademiet for fri og merkantil Kunst", de seneste 7 år som skolens forstander. Jævnsides med det pædagogiske arbejdede Otto Frello som professionel illustrationstegner. Han har således tegnet flere håndbøger for Politikens Forlag, deriblandt titler som: Ædelstene i farver (1972), Stilarternes kavalkade (1975) og Alverdens klædedragter (1976). Fra og med 1973 har Otto Frello malet en række særegne oliemalerier, hvoraf nogle af de tidligste har været udstillet på Kunstnernes Efterårsudstilling uden dog at vække synderlig opsigt.

En hverdagsaften i marts 1988 besøgte undertegnede for første gang familien Frello's, spændende hjem, i det indre København. Anledningen var et par malerier, som Otto Frello havde arvet efter en fjern

slægtning. Det drejede sig om værker af den vestjyske maler Chr. Lyngbo (1871-1968), en kunstner, som Varde Museum nærer speciel interesse for. De pågældende billeder var ganske typiske, begge repræsenterede lokale, sydvestjyske motiver, som Chr. Lyngbo var en mester i at tolke.

Efter at malerierne var beset, diskuteret og registreret til museets kartotek, gik snakken om løst og fast. Der var meget af fælles interesse at tale om, ikke mindst fordi Otto Frello stammer fra Varde-egnen. Tiden gik derfor hurtigt, og det var ud på de små timer, før der blev opbrud. Den hyggelige vært ledsagede selv gæsten ned ad husets trappe, og pludselig opdagede jeg på væggen et stort billede, som slet ikke var bemærket under opstigningen tidligere på aftenen. Det drejede sig om et mystisk, nærmest uhyggeligt maleri forestillende mennesker i regnvejr (se side 39). Min replik var uvilkårligt: „Hvad er dog det?", og svaret lød: „Åh, det er blot noget, jeg fusker med i min fritid!". Der fulgte flere spørgsmål og svar, hvorefter Otto Frello åbnede en dør og viste mig ind i en lejlighed, der rummede en hel lille maleriudstilling. Samtlige billeder var af egen produktion, og skønt meget forskellige besad de alle en særegen mystik i lighed med maleriet på trappeopgangen. Undrende forstod jeg, at der her midt i vort lands hovedstad boede en ganske enestående kunstner, hvis arbejder stort set var ukendte for offentligheden.

Jeg øjnede således muligheden for en samlet præsentation af de spændende billeder, og på baggrund af Otto Frello's sydvestjyske oprindelse foreslog jeg straks museet i Varde. Svaret var om ikke direkte afvisende, så dog henholdende. Otto Frello mente ikke, at det var det rette tidspunkt, og dermed var den snak ude, - i hvert fald for en tid.

Mere end et år skulle gå før emnet atter blev berørt. Sommeren 1989 modtog Varde Museum imidlertid et brev fra Otto Frello, der nu følte, at tiden var inde til at vise sit „kram" på hjemegnen. Museets bestyrelse fik sagen forelagt, og man vedtog at præsentere Otto Frello's billeder på en separatudstilling omkring årsskiftet. Udstillingen var planlagt at vare fra 2. december 1989 til 4. februar 1990, idet man dog senere så sig nødsaget til at forlænge perioden med yderligere 14 dage, således at der først lukkedes den 18. februar. I alt vistes der mere end 20 oliebilleder (omtrent hele den hidtidige produktion) samt en række original-forlæg til håndbøger, børnebøger m.v. Adskillige af malerierne var udlånt af private ejere, og yderligere et betydeligt antal (8 stk.) blev solgt i forbindelse med museets udstilling.

Københavnerbillede af Otto Frello. Tilhører Varde Museum.

Uden overdrivelse kan det vist siges, at udstillingen vakte opsigt, også på landsplan. Hverken TV eller de øvrige medier holdt sig da heller ikke tilbage, og museet oplevede et veritabelt besøgs-boom, hvor interesserede fra nær og fjern valfartede til Varde for at opleve Frello's spændende billedverden. Henved 5000 mennesker nåede at besøge udstillingen i de 10 uger den varede. For Varde Museum var det publikumsrekord og betød en stigning på knap 250% i besøgstallet i forhold til den tilsvarende periode året før.

Det er selvfølgelig glædeligt, at Otto Frello's kunst er populær blandt publikum, og at flere ønsker at erhverve den. For en maler med en så begrænset produktion som Otto Frello's er der imidlertid den fare, at alle værkerne ender i private hjem, hvor kun få til daglig kan betragte dem. Man risikerer herved at kunstneren på det nærmeste bliver glemt, hvilket ikke mindst i dette tilfælde ville være en stor skam.

Gennem omtalte udstilling har Varde Museum været med til, at drage en helt enestående kunstner frem fra ubemærketheden. I en naturlig fortsættelse af denne begivenhed opstod tanken om på mere permanent basis at kunne fremvise en mindre, men repræsentativ ophængning af kunstnerens værker. Varde Museum ville således blive det eneste offentlige udstillingssted, hvor man for alvor kunne opleve Frello's kunst. Efter bestyrelsens opfattelse faldt emnet smukt i tråd med museets hidtidige udstillingstradition, og ikke bare institutionen, men såvel byen som egnen ville hermed blive beriget med en attraktion, der markant hævede sig over det sædvanlige.

En begyndelse var allerede gjort, idet Otto Frello i forbindelse med udstillingen havde skænket et af sine mellemstore arbejder - „Det glade barn" til museet. For blot at udfylde et mindre udstillingsrum skulle der mere til. Væsentligt var det i den sammenhæng, at nogle af de pågældende billeder repræsenterede kunstnerens hovedværker. Her tænktes først og fremmest på billeder som: „Den blå kugle", „Københavnerbillede" og „To kvinder" (se side 103). Et sådant projekt ville imidlertid kræve en ganske betydelig kapital, i alt henimod kr. 400.000. Da museets egne midler til sådanne erhvervelser normalt er yderst begrænsede, var derfor naturligt at søge støtte fra anden side. I den anledning blev der rettet henvendelse til en kreds af pengeinstitutter, fonde, erhvervsdrivende, institutioner og foreninger. Modtagelsen var næsten overalt overvældende positiv, og på mindre end et år blev der indsamlet godt og vel kr. 275.000. Den massive opbakning omkring ideen gjorde, at vi turde binde an med opgaven, og i december 1990 kunne Varde Museum åbne sin nye Frello-stue.

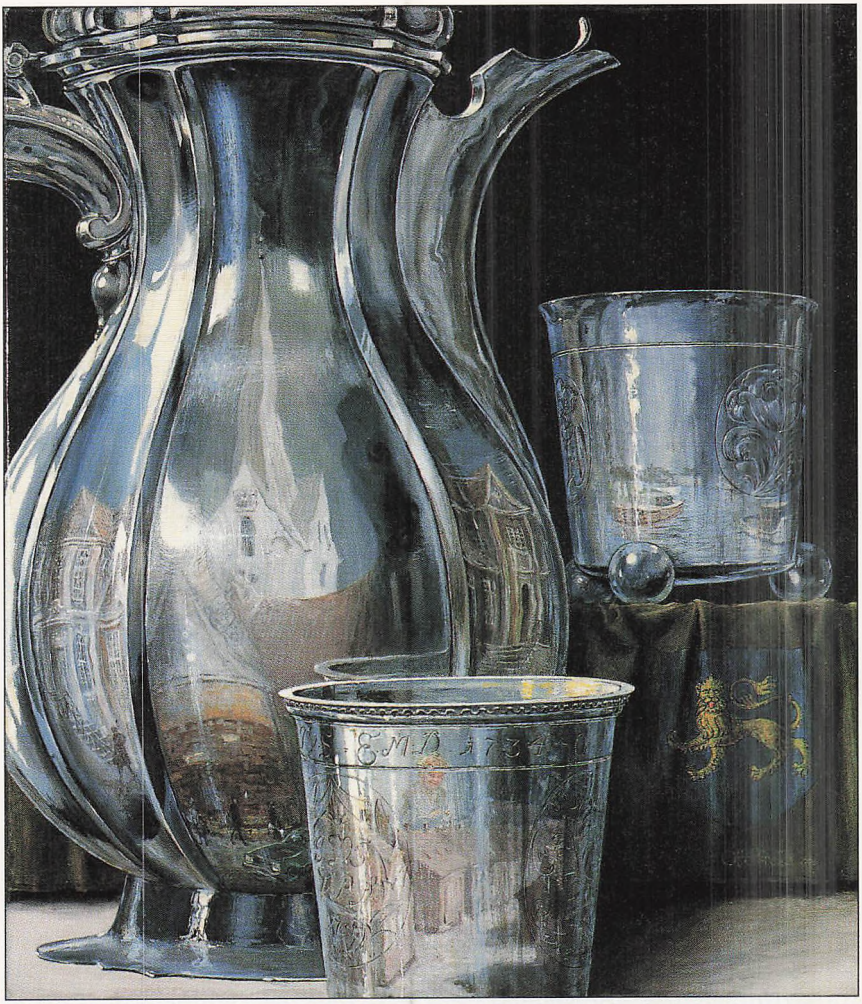

Spejlinger af Otto Frello. Tilhører Varde Museum.

Siden har Otto Frello langt fra hvilet på laurbærene. Skønt kunstneren på ingen måde betragter sig selv som surrealist, har han som den ene af kun to indbudte danskere (den anden var Arne Haugen Sørensen) i 1991 repræsenteret Danmark på en stor, international surrealist-udstilling i Bergen. Flere forunderlige billeder er det også blevet til, og alle vil de efter tur blive fremvist på Varde Museum. Endelig har Otto Frello, som noget ganske særligt i anledning af Varde Bys købstadsjubilæum, hyldet sin barndoms købstad i billedet „Spejlinger", hvor han lader karakteristiske Varde-motiver reflekteres i gammelt Varde-sølv. Billedet danner grundlag for en overmåde populær jubilæumsplakat, og originalmaleriet er af Kvickly i Varde med vanlig generøsitet blevet skænket til museet.

Et vestjysk provinsbillede

af Andreas Schmidt Eskildsen

Andreas Schmidt Eskildsen var en statelig, men også munter repræsentant for provinsens handelsstand. Han besad en fin iagttagelsesevne sammen med stor menneskekundskab, evner han udmøntede i det foredrag om Varde og dens mennesker, han holdt første gang i Rotary klubben i 1975.

Hans levende portræt af byens borgere, skildret med stor indlevelsesevne, men ikke set gennem en splint af troldspejlet, gik hånd i hånd med en omfattende topografisk detailviden og giver et værdifuldt og fornøjeligt tidsbillede af det Varde, der nu er forsvundet. Alt for værdifuldt til at samle støv i skuffen. Vi er glade for nu at kunne lade en større læserkreds få glæde af dette stykke egnshistorie.

Som det vil være de fleste i Varde bekendt, er jeg født i Varde den 3. marts 1898, og mit barndomshjem var på hjørnet af Nørregade og Nicolaj-kirkestræde, matr, nr. 212 A, som netop i år er overtaget af Varde Kommune.

Indtil omkring 1918 drev min far landbrug i ejendommen, hvortil der hørte ca. 25 tdr. land agerjord beliggende ad Ortenvej og over til Lerpøtvej, foruden 5-6 tdr. land eng ved Varde Å – lige neden for den gamle fattiggård på Hjertingvej – lige over for Kasernen.

Derudover et på kjærlodder, som vi kaldte for „Store Kjær" (ca. 3 tdr. land) og „Lille Kjær" (ca. 1 1/2 tdr. land).

Vi havde en besætning på 12 køer, nogle ungkreaturer, et par svin samt høns og 2-3 heste.

I bygningen i gården var der stald, lade, roehus og vognport samt en lejlighed bag Nørregade nr. 84, der også indtil omkring 1890 havde hørt til 212 A.

Jeg husker, at der omkring 1905 boede en slagteriarbejder Nielsen her. De havde 10 børn, og ugelønnen var 19 kr. Til gengæld var huslejen også rimelig: kr. 120 – om året.

Nr. 4 som nu også ejes af Varde Kommune, hørte, som sagt også til 212 A, og det var min morfar, Andreas Schmidt, der ejede den. Mine forældre blev gift i 1892 og overtog så ejendommen. Bygningerne mod Nicolaj-kirkestræde blev nu opført, og her havde vi en god 4-værelses lejlighed med en kvist mod gården. Ligeledes 2 to-værelses lejligheder med kvist mod gården, der blev lejet ud.

Under den 1. Verdenskrig boede jeg på kvistværelset mod gården, og det var en kold omgang, når man om vinteren skulle op kl. 7.30 og måtte slå hul på isen i vandkanden for at blive vasket – man blev dejlig vågen deraf.

Dengang var der som regel strenge vintre, men almindeligvis også varme somre.

Når køerne skulle på græs, måtte vi jo trække gennem byen med dem – hjem til middag og ud igen om eftermiddagen og endelig hjem til aften, for de blev malket tre gange dagligt. Da man jo ikke kendte malkemaskiner, foregik det med håndkraft, hvorfor vi havde 2 piger og en karl til hjælp hele året og derudover af og til en daglejer.

En kort periode solgte vi også mælk og fløde fra en lille butik med indgang fra Nicolajstræde 17, men ellers blev mælken leveret til mejeriejer Sloth (H. V. Sloth's far), som havde udsalg i kælderen på hjørnet af Nicolajkirkestræde og Smedegade. Dengang fabrikant Chr. Olsens ejendom – senere tandlæge Madsens.

I nr. 6 mod Nørregade var der en lejlighed med butik og skomagerværksted. Fra 1897 til 1965 udlejet til familien Hovedskou, og i hjørnebutikken, nr. 8, var der købmandshandel.

Omkring 1905 boede lokomotivfører Kaster der med sin ret store familie, og siden 1914 har der været bogtrykkeri. En kort tid boede uddeler Th. Thomsen med sine forældre (Sig) i en af lejlighederne, og jeg husker en gang, jeg kom ind og spurgte min mor, om hun kunne gætte, hvad Thomas skulle have til middag? – Han skulle have onden!

En anden af beboerne var en gammel Varde borger, urmager Madsen, hvis forstand havde taget skade af hans forsøg på at opfinde evighedsmaskinen, sagde man. Han kom en dag ind til sin nevø, købmand Jessen-Madsen, der havde kolonialforretning ved Sdr. Bro lige ud for Brogade. Forinden var netop sket en togulykke ved indkørslen ved hvilken Julius Tarp blev påkørt og dræbt.

„Det var dog en forfærdelig ulykke, der skete i aftes, Laurids", sagde urmager Madsen, og det var de svært enige om, og så kom tilføjelsen:

„Ja, jeg ville nu også have te' at der sku' sidde en mand foran på lokomotivet, – for selv om han måske ikke ka' afværre en ulyk', så ka' han da altid bagefter fortælle te' a hvodan te' a' det var gavn til".

Der var mange børn i ejendommen, hvor vi boede, så vi manglede sjældent legekammerater. Når vi om vinteren havde en længere frostperiode kunne vi løbe på skøjter i gården og på gaden. Der var jo ikke så godt kloakeret dengang. Havde vi fået meget sne, skulle det fra fortovet køres ind i gården, og så lavede vi snehytter udstyret med bord og bænk, samt tællelys i kålrabier, så vi kunne „hygge" os til ud på aftenen.

Når foråret holdt sit indtog, skete det undertiden, at vi fik besøg af „tonde Hans" – en af beboerne fra den ny fattiggård (nu Vesterled). Han havde gerne en ret stor sæk med sig, og heri samlede han gamle hatte og anden ragelse. Han spurgte gerne: „Har do et en skryw?", og så fandt vi jo hurtigt et lile stykke blyant eller griffel – evt. en 2- eller 5-øre, og så dansede og sang han for os.

En anden original jeg mindes fra min drengetid var Lorenz Thun, der boede i Brogade (nu gårdsplads for fa. Jens S. Jensen). Inde i den lille lejlighed havde han både katte, høns og duer, og sit lille landbrug drev han med en ko og en tyr som trækdyr. Da han i sine sidste år ikke selv dyrkede jorden, kørte han en del af afgrøden hjem på en trehjulet cykle.

Jeg husker også tydeligt litterat Ludvig Murtfeldt, der boede på 1'ste sal på hjørnet af Storegade og Arnbjerggade. Han viste sig som regel på gaden iført mørkeblå slængkappe og tropehjælm. L. M. havde i sin ungdom studeret jura men vist aldrig fået den afsluttende eksamen, hvorfor han ernærede sig som soronskriver og lidt avisskriveri.

Engang kom der en landmand fra Guldagerkanten op til ham for at klage sin nød. Manden var om aftenen gæst på Jernbanehotellet, da han hørte toget ankomme, hvorfor han skyndte sig at løbe langs sporene og ind på perronen.

Dette var imidlertid forbudt, og da uheldigvis forstander Schade netop kom ud for at sende toget videre, blev den arme mand taget med på kontoret og idømt en bøde på 2 kr. Den ville han dog ikke betale, hvorfor han måtte opgive navn og adresse, før han fik lov til at tage hjem og efter, at han havde lovet at indbetale bøden inden der var gået en måned. Dette skete imidlertid ikke, og manden blev stævnet for retten.

Nu var gode råd dyre, hvorfor manden tog til Varde og opsøgte Murtfeldt og viste ham stævningen.

„Ja", sagde Murtfeldt, „giv mig 10 kr., så skal jeg ordne det sådan, at De aldrig hører mere til sagen". Det gjorde manden, hvorpå Murtfeldt dagen efter indfandt sig på stationen og betalte bøden.

Og der var sadelmager Hans Tarp i Vestergade, der yndede at optræde som fin mand om søndagen. Han iførte sig da sit bedste tøj: jaket med lyse eller stribede benklæder, hvid vest, sko med hvide gamascher og høj silkehat – og gik så tur gennem byen. Håret var helt gråt, men fik i dagens anledning en ekstra børstning med seletøjssværte.

Andreas Schmidt Eskildsen

Når han talte, fulgte der gerne et s med til slut. Som f.eks. da han en dag kom ned på torvet og ville gerne have en ands – men det skal være en go's – eller en gang hos købmanden: „Jeg skal have en pund seve's – det er til min mor's – der skal vaske's".

Og så var der forresten også „Tonde Knud", som boede i en baggård i Nygade. Ham traf jeg engang efter han havde forladt Varde ved en fest i Andrup forsamlingshus. Jeg spurgte, om han var godt tilfreds med at være på landet, hvortil han svarede, at det var han, men han troede alligevel han snart ville tilbage til Varde, evt. Esbjerg, for som han sagde: „De har slet ikke et' dem arbejdsløshedskasser ret i orden ud o æ land".

Min første skoletid var henlagt til en privatskole, der havde til huse på en 1'ste sal i Kræmmergade, hvor nu fru Justesen bor. Snedkermester Kreilgaard havde værksted i gården, der var belagt med toppede brosten, og den var skolelegeplads tillige. Jeg husker, at jeg engang under leg faldt omkuld og fik en kopsten i panden, så jeg måtte ind til fru Hansen (mor til een af lærerinderne, som boede i stuen) og have en kold kniv på.

Inden der var gået et år flyttede skolen op i Lundgade 6, som murer Hansen havde bygget. Her var der 3 klasseværelser, og skolen ejedes af frøknerne Hansen og Andersen (sidstnævnte boede i ejendommen). Som hjælpelærerinde var der frk. Motensen. Et par erindringer herfra:

En af pigerne læste op: „Da vi nærmede os huset, kunne vi mærke, at madosen stod ud af døren". Og fra en religionstime: Min gamle ven, Carl Thomsen Hansen, søn af hestehandler Chr. Th. Hansen, Vesterport, var oppe i de ti bud. Det gik godt nok med de første, men da han kom til den med at sige falsk vidnebyrd, begyndte det at knibe, og da han et par gange havde gentaget: „Du må ikke ... " – pause – begyndte vi at hviske. Dette må ikke have været tydeligt nok, for pludselig røg det ud af ham: „Du må ikke spise wienerbrød!".

Efter et par år i privatskolen rykkede jeg over på den anden side af gaden og kom i Varde kommunale mellem- og realskole (nu Sinesminde).

Her residerede den gang Vald. Lassen, som senere blev skoledirektør i Odense. Familien boede i den nordvestlige ende af bygningen, og jeg har et par gange fået æbler eller kager af fru Lassen, når jeg havde løbet et ærinde i frikvarteret.

Hun var en nydelig og elskværdig dame med skuespillerblod i årene, søster til bl.a. skuespiller Albrecht Schindt. To af hendes børn (der var i alt fire) blev da også skuespillere: Gerda og Finn Lassen, begge ved Odense Teater.

Skolen blev omkring 1912 flyttet ned ved siden af Jacobi-skole i nyopførte bygninger, og så måtte jeg jo følge med. Af lærerne her husker jeg bedst – foruden skoleinspektør Lassen: Egede Christensen, M. Marke, Poul Jørgensen, Stensig, Johnsen og Hoffmann.

Far spillede af og til en l'hombre med Poul Jørgensen og Johnsen, der senere blev seminarielærer, og hans ældste søn Niels Johnsen, der senere en overgang var lærer i Tistrup, kom en dag til barber Madsen og ville gerne klippes lige som hans bedstefar og Eskildsen – de havde begge to en tydelig måne.

Jeg tror det var Kreilgaard, der engang i „Vestjyder fortæller" efterlyste folk, der ville fortælle om deres barndomsgade, og da jeg nu er i gang vil jeg prøve at se, hvor meget jeg husker af min gade: Nørregade omkring 1905 og fremefter.

På hjørnet af Vestergade og Nørregade boede Købmand Laurids Giversen sammen med sin moder. Han var ungkarl og efter moderens død, rejste han til Amerika, hvor han døde.

Forretningen blev overtaget af Marius Nielsen, der drev den i mange år. Hvor han ud mod Nørregade havde lager, var der i min drengetid en slikbutik. Indehaversken kaldte vi madam Øllebrød. Engang farver Hansens nevø fra København var her på ferie, havde han en 10-pfennig med, som vi skulle have omsat i slik, men da vi regnede med, hun ikke tog mod fremmed valuta, fik vi den fint pudset og udgivet for en 25-øre. Da kassen næste dag blev gjort op, var vi dog leveret, idet der dengang var længe mellem ekspeditioner på 25 øre på dette sted. Da hun kun kendte mig af vi to bedragere, gik klagen til mine forældre med det for mig nedslående resultat, at da jeg kom fra skole, blev jeg kommanderet i seng omgående.

Ved siden af Nørregade 3 boede træskomand Ole Pedersen, der også pakkede farver hos gamle Rudolf Hansen. I forening havde de en vældig flot karrusel med gynger, heste, svaner osv. , hvor man formedels en 5- øre kunne får sig en tur. Turen varede et par minutter, men hvis der var stor søgning, blev den jo kortet lidt af, så alle kunne komme til.

Derefter var der en lejlighed hvor min forhenværende engelsklærerinde fra realskolen, frk. Thomsen, boede, og endvidere havde skomager Pallesen lejlighed, butik og værksted. Pallesen havde to sønner, Frederik og Kristian. Sidstnævnte (Palle) lever endnu her i byen.

I nr. 5 havde bagermester Eskild P. Nielsen butik og lejlighed med bageri i gården. En dag den gode Eskild bager var oppe ved den gamle markedsplads for at plukke græs til hønsene kom manufakturhandler Hans Quist forbi, og han inviterede bageren på en øl hos Stausholm (senere Markussens restaurant). Det blev til flere øl og ved frokosttid, tog de en bil til „Skovlyst", hvor der jo også var godt med græs. Efter et ophold der blev de enige om at tage til Mølby Kro for at hilse på den gamle Niels Kromand der. Da de nu var så nær Grindsted, ville de da også lige se denne nye by, men her var der på det tidspunkt lukket af for spiritus, hvilket ikke rigtigt huede dem, så de fortsatte til Vejle.

Det var efterhånden blevet aften, og bageren kom i tanker om, at han jo skulle hjem og bage til næste dag. Da Quist imidlertid ikke var færdig til hjemturen, gik bageren alene til banegården for at tage toget hjem.

Nu ville Quist drille og han ringede til politistationen og fortalte, at der gik en mand på perronen i hvid skjorte, lysternede benklæder og med bare ben i skoene – han var nok ikke helt vel forvaret.

Til al held for vor ven bageren, var det en kriminalbetjent Truelsen, der tidligere havde været landbetjent i Varde, som blev sat på opgaven. Den lille udflugt endte i god forståelse med politiet, der fik dem sendt hjem sammen pr. bil.

I en lille lejlighed ind mod porten boede murer Hans Pedersen. Han blev kaldt „Es-makker", så han har formodentlig gerne villet have et spil kort. Nr. 7 ejedes af vognmand og avlsbruger Jørgen Pedersen (Jørgen Otto), og i en lille aftægtslejlighed ind mod porten boede hans gamle mor og hans søster Johanne.

Han havde gerne 10 køer og 6 heste på stald og drev også efter datidens forhold en ret stor vognmandsforretning. Mange af de ældre Vardensere har sikkert kørt med ham i charabanc på en udflugt til Nørholm eller Hjerting.

Når de sidste læs hø skulle hjem fra engen, var hele nabolaget inviteret med. Vi var gerne en snes stykker i alt, der kørte i 2 høstvogne – dvs. en stiv arbejdsvogn med skravler. Vi havde masser af mellemmadder i et par store tejner. Der blev serveret øl og snaps for de voksne og saftevand til børnene.

Det var en tur vi alle glædede os til i flere dage. Jeg erindrer, at en af karlene, Kasper Sørensen senere blev ansat hos skindfa. Sillesen & Knudsen, Torvet – der hvor nu Hotel Varde ligger – og han blev uddannet som chaufför, da man gik over til transport med lastbiler. I denne egenskab kom han en dag op til Ford (nu H. P. S. 's domæne) og sagde: „Goddag, værkfører Bjerg (senere Oksbøl) – A kommer her med min Henry-vogn – det er vist nok e tilførselsrør til æ karburator der er stappet – vil do se lidt på det, så går A ned til korsmager Uhrgaard imens".

I nr. 9 var det bødkerfirma C. Lund & Søn, der havde hjemme, og her var der gerne en snes mand i arbejde. Da firmaet under første verdenskrig kom i vanskeligheder, overtog et konsortium bestående af vognfabrikant Chr. Olsen, farvehandler Th. Hansen og bagermester E. P. Nielsen det. De drev det nogle år med bestyrer, hvorefter farvehandler Th. Hansen overtog bygningerne og nedlagde forretningen, hvor han derefter indrettede Vardes første badeanstalt – der hvor der nu er 2 små lejligheder. I gården, hvor Varde sangforening har lokaler, var der en overgang bibliotek.

Nr. 11 var distriktslæge P. Kietz's hjemsted. Denne ejendom var en tid overtaget af grosserer Jens Knudsen, senere af kredslæge Bundgård, der blev amtslæge i Ribe og solgte den til læge William Kietz, en sønnesøn af den gamle distriktslæge. Nu er det læge Øllgaard, der bor i den gamle ejendom efter at have sat den godt i stand og flyttet praksis over på den anden side gaden – på hjørnet af Nørregade og Spigerborggade. I nr. 13 el. 15 var der i mange år jordemoderbolig (distriktsjordemoder Thora Hornum).

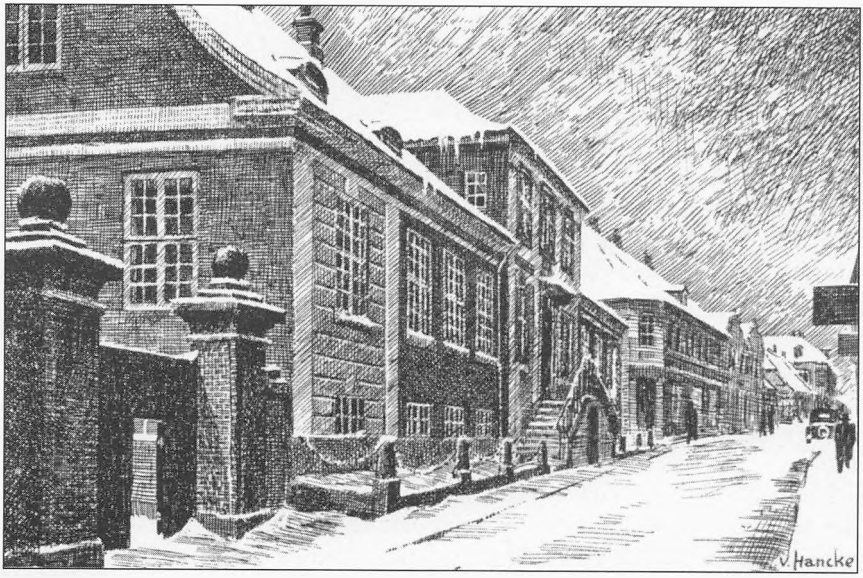

Provinsidyl i Verner Hanckes streg

Derefter kom købmand J. Sørensens forretning. Hans yngste søn, Aage, der nu bor i Karolinelund og nyder sit otium, var i mange år kæmmer i vor by.

I naboejendommen finder vi bagerdynastiet Hansen. Grundlæggeren, den gamle bager J. Th. Hansen, kan jeg nok huske, men det er hans søn, Antonius, som drev forretningen i mange år, og som jeg drev sport sammen med, jeg bedst erindrer. Den nuværende indehaver Jens P. Hansen, kender de fleste af os jo.

På den anden side af porten var der een eller to lejligheder samt en butik, og det var mange år Varde Andelsmejeris domæne. Nu er det kammerat Kjærgaard, der residerer i kontorbygningen mod Nørregade.

Ind mod mejeriet havde Hans Jensen afholdsrestaurant og drev samtidig landbrug. Fru Jensen drev pensionat. Deres yngste søn Jacob gik jeg i klasse med på realskolen. Han blev apoteker-dicipel på Varde apotek i 1915-16 og senere apoteker i Kerteminde. Han var der medlem af Rotary. Nu nyder han sit otium sammen med sin kone i Holbæk.

I nr. 25 el. 27 havde kirketjener Yderik sin bopæl, og han drev samtidig lidt handel med trævarer og lervarvarer. Ud mod gennemkørslen til Nørrevold havde Chr. Christensen vognmandsforretning og avlsbrug. Avenroer, blev han kaldt, fordi han kom fra Aabenraa-kanten. Hans ældste søn, Theodor, drev forretningen videre efter faderen og nu igen hans søn, der dog har skilt sig af med landbruget. I den nordre ende af bygningen mod Nørregade havde tandlæge Dircks klinik.

På den anden side af gennemkørslen boede i mange år skomager Møller, hvis søn nu driver læderhandel i Vestergade. Sadelmager C. Pedersen ejede og havde forretning og værksted i naboejendommen. Senere blev den overtaget at sønnen Fritz Pedersen.

I næste ejendom havde Varde Jernstøberi fabrik og lager. Dens ejer var F. Birch og hans søn Carl Birch. Man flyttede senere virksomheden til Østervold, hvor nu Kaj Lundkvist ejer værksted og tilhørende villa.

I den fraflyttede virksomhed, der nu ejes af Varde Kommune, blev der indrettet flere lejligheder. I naboejendommen boede i flere år tømrersvend Carl Rasmussen og hans hustru havde brødudsalg.

Som rosinen i pølseenden boede der på den grønne plads en slagter Speckt. Han var ungkarl og sønderjyde og han drev også landbrug med jord ud ad Lerpøtvej. Ind imellem har Esso haft tankanlæg og værksted her.

På gadens modsatte side lå hotel „Damkjær", der nedbrændte i 1905 og i 1908 stod nyopført i 2 etager. Det er den nuværende politigård med retslokaler i den sydlige ende af bygningen. Den gang holdt klubben „Enigheden" til der, og der mødtes byens bedre borgerskab hen på eftermiddagen til en pot billard eller en l'hombre en timestid eller to inden aftensmaden var klar derhjemme.

Fra min ungdomstid husker jeg især gamle redaktør Kjelst, postmester Asmussen, brandinspektør P. Skov (far til fru kbm. Lamp) og i klubben tit kaldet ildkongen. Endvidere landinspektør R. Jensen, fabrikant Chr. Olsen, overlærer Hans Buck m.fl. – de er idag alle døde.

Hver søndag gennem flere år, kl. ca. 14.00, kom købmand J. Bonnesen, Eng. Beklædnings Magasin (nu Fengers forretning), guldsmed Kjelst, søn af redaktør Kjelst og far til Oscar Kjelst, der var leder af Varde Bank i Ølgod, boghandler Kastoft (Christiansen boghandler nu). Fru Kastoft, bor endnu her i Varde og er over 90 år. Endvidere bankdirektør N. Brandt, Varde Bank. Først spillede de et parti billard – derefter en „Nicodemus" inde på hotellet om en kop kaffe og en cigar.

Ind mod det nuværende retslokale havde købmand N. Johansen, far til sygehusinspektør Oskar Johansen, en af mine klassekammerater, i

mange år forretning, og der er nu kolonialbutik. På hjørnegrunden mod Spigerborggade, der nu er P-plads, lå der en ældre ejendom med flere lejligheder, og i een af dem havde tidligere politibetjent og gendarm C. Jensen restaurant. Han flyttede senere til Vestergade.

På den anden side af Spigerborggade lå Clemensens garveri og læderhandel, der senere blev overtaget af garver Wassen, der kom hertil fra Sverige. Forhuset ejes nu af læge Øllgaard, og i den store garveribygning i gården hersker nu Henry Christensen, der her har indrettet sit fornemme finmekaniske laboratorium. Garver Clemmensens datter var i mange år ansat på dommerkontoret. Der hvor nu Alexandersens møbelforretning ligger, nr. 26, boede i min drengetid en drejer Thorbøll, der også drev produkthandel, som senere blev overtaget af „Himmel og Jord". Således blev den nye ejer, marskandiser Nielsen kaldt, fordi han averterede: „Alt mellem himmel og jord købes, sælges og byttes".

I nr. 24 boede Vardes på den tid største murermester, H. F. Hansen og i den nordlige ende af bygningen havde syerske frk. Kristine Sørensen sin lille butik med lejlighed og systue til. Naboejendommen, hvor nu Skelmose har lokaler, ejedes af slagtermester S. A. Lamp, og efter hans død drev den ældste søn Christian forretningen nogle år, hvorefter han afstod den til broderen Hans Lamp.

Ved siden af boede slagtermester Bune, der, som navnet antyder, var englænder af fødsel og i mange år ansat som slagtermester på Varde Svineslagteri.

På denne plads havde slagtermester Heinrich Paulsen i mange år forretning, og fru Paulsen, som var en god medhjælper i forretningen, bor der stadig. Nr. 18 er farvehandler Mecklenborgs ejendom med forretning og værksted samt lejlighed på 1'ste sal. Det er sønnen Christian, der nu driver forretningen videre, bistået af sin kone. Værkstedet er nedlagt.

I baggården boede „lång Laurids". Han var arbejdsmand og tog sig en gang imellem en ordentlig tår over tørsten. Når han da var for hjemadgående, var Nørregade næsten ikke bred nok.

Nr. 16 ejedes af skræddermester Nielsen og sønnen Marinus, som jeg var klassekammerat med har i mange år været en god kasserer for Vardensersamfundet i København. I nr. 14 boede snedker Christensen. han havde værksted i gården, og som skik var dengang, havde han selv forarbejdet sin ligkiste, der stod på loftet over værkstedet og undertiden blev benyttet af svenden til sove til middag i.

Nr. 12 ejedes af slagtermester Th. Sieburg. I den lille butik er der nu mønthandel. Den ældste søn, Diderik, drev forretningen videre nogle

år og efter konens død, boede han en overgang i den lille ejendom i Storegade, hvor hans onkel Diderik Jørgensen, havde haft slagterforretning – nu en afdeling af Langgaards skotøjshandel.

Hjørneejendommen til Nicolaj-kirkestræde ejedes af rentier Niels Kiertzner, hvis datter blev gift med drejemester Chr. Pedersen, og det er sønnen, landsretssagfører Arne Pedersen, der nu er indehaver. I stuen havde fru Pedersen tobaksforretning og i kælderen var der drejerværksted. Her blev Varde landmålerstok-fabrik til. Den føres nu videre af S. Hovedskou.

Før værkstedet blev indrettet boede Knud Tarp og hans kone her. De havde rulleforretning. Knud var broder til sadelmager Tarp i Nørregade og Hans Tarp i Vestergade, og den hofteskade han led af – ville man fortælle – var opstået en dag da han hjalp Hans med at reparere skorstenen på Hans's hus i Vestergade. Knud sad oppe på taget og havde en snor om livet, som Hans stod i gården og holdt. Pludselig ringede butiksklokken, og Hans sagde: „Et øjeblik's, der kom en i æ butik's", hvorefter han slap snoren med det resultat, at Knud rutschede ned fra taget og beskadigede hoften.

I hjørnelejligheden på 1'ste sal boede bogbinder L. Lauridsen med familie. L. L. var dengang første mand hos boghandler Kastoft i Vestergade.

Vi kommer nu over på den anden side af Nicolaj-kirkestræde, til nr. 8 og 6, og her er jeg jo på hjemmebane, som beskrevet i begyndelsen. Ejendommen nr. 4 og 2 er nu også overtaget af kommunen og nr. 2 er nedrevet. Det er meningen at nr. 4, 6 og 8 skal istandsættes, idet de er fundet bevaringsværdige. De er opført i 1821 efter en af de store brande, byen blev hærget af.

Ved jul og nytårstide var det jo tiden at drive selskabelighed, og jeg husker en aften, vi havde naboerne til the-selskab, som man kaldte det dengang, selv om der kun blev serveret øl, snaps eller vin samt kaffe. Jeg erindrer med velbehag kogekone Stinne Hyllerslevs flotte asparges-buddinger, der med rørt smør ofte blev brugt som forret i mit hjem. Efter spisningen en sådan aften, hvor damerne som regel snakkede og havde gang i sytøjet og herrerne spillede kort, gik jeg rundt og så på. Denne aften spillede Mecklenborg, Th. Hansen, bager, Nielsen og far l'hombre. Dette var dengang for indviklet for mig, så jeg så på ved det andet bord, hvor Mads Tarp, bogtrykker Petersen, skomager Hovedskou og vognmand Jørgen Pedersen spillede russer-firkort. En gang glemte Hovedskou at vende en trumf, da han gav kort, og Mads Tarp udbrød: „Se nu til den skomagerplok", hvortil Hovedskou omgående replicerede: „Hva' faen bilder sådan en hesteskrædder sig ind".

Et par historier min far har fortalt fra hjemegnen kan også godt komme med.

Da den store landsudstilling i Århus løb af stabelen, var der nogle gæve landmænd, der efter en god dag på Esbjerg eksportmarked fik lyst til at se udstillingen, hvorfor man resolut tog billet til Århus og efter ankomsten tog en vogn til udstillingen. Da man nåede dertil viste det sig imidlertid, at det kostede 2 kr. at komme ind, og det blev dem dog for meget, så de vendte hjem med uforrettet sag.

I udkanten af sognet boede et husmandspar, som havde 25-30 meter fra gården og op til landevejen, hvor mælkekusken kom hver morgen for at afhente mælken. En dag de var lidt sent på færde, slog kusken knald med pisken, da han kom, og konen skyndte sig at tage mælkejungen, der kunne indeholde 80 pund mælk, men som regel dog kun var halv fuld, og idet hun nærmede sig vognen, udbrød hun: „Uha, her kommer a ret rennen mæ æ fisser i æ båer særk". En anden gang var hun på besøg i præstegården eller hos læreren, og da de står ude i gården, udbryder hun: „Det er da så møj en kjønne, hvid kok, De har herr P", – eller hvad manden nu hed – og føjede så til: „Ja, A mener da den ud i æ goer".

Og til sidst en af mine egne. Indtil omkring 1910 blev der holdt store amts-gymnastik-fester i Lunden ved Varde, og en gang kundgjorde Vardes første trommeslager, forhv. gendarm Sørensen, der boede i det lille hus ved Vesterport lige før Ballesgård gartneri – med høj og nogenlunde klar røst: „Der går kapersvogne fra Østerport til Lunden – tur-retur – frem og tilbage og hjem igen for 50 øre per person".

I 1912 blev jeg konfirmeret og kom i 1914 ud af skolen med realeksamen. Efter at have været landmand et års tid kom jeg den 1. august 1915 i manufakturlære i firmaet O. Palludans Eftf. (Nu Julius Lange og Søn). Da havde firmaet til huse i Kræmmergade nr. 4, og der var både en gros og detail salg.

Varde-perler

Af Flemming Vestergård

JydskeVestkysten

Der findes mange fremragende vestjydske fortællere. Igennem 25 år fik en del af dem spalteplads i den årlige julepublikation fra Lions Club, Vestjyder Fortæller. Indtil klubben i 1989 stoppede udgivelsen. Det var der mange, der beklagede. Nu er tråden heldigvis taget op igen. Ikke af Lions, men af tre vestjyder, der selv mestrer fortællekunsten. Thyge Clausen, Gerald Langgaard og Kr. Johannes Christensen har indsamlet, redigeret og sammensat en bog med 14 pragtfulde vestjydske fortællinger fra Varde-egnen - „Vestjydske fortællere". Titlen har fået en lille drejning, fordi bogen udsendes i nyt regi. Det er nemlig P. E. Offset i Varde, der meget prisværdigt har påtaget sig både udgivelse og den økonomiske risiko. Vardensere og andet godtfolk har igen fået „årets julegaveide". Redaktionen siger selv i forordet, at der er tale om et signalement af vestjysk natur og sind.
Sandt nok ...

Det er 14 tankevækkende, morsomme, varme, nostalgiske, spændende Varde-perler på snor.